

“Ik heb mijn verjaardag op de Rode Zee gevierd”

Het verhaal van een jonge Europese vrouw in de tropen

Ineke Jonker de Putter

Ineke Jonker – de Putter

“Ik heb mijn verjaardag op de Rode Zee gevierd”

Het verhaal van een jonge Europese vrouw in de tropen

“... We volgen hier natuurlijk met spanning de luchtrace. De “Uiver” is vanavond om zes uur in Batavia geland, bijna al de heren uit Poerwakarta zijn er heen en de “Pander jager” is alweer gestrand. Die heeft toch maar pech hè. ...”

Uit een brief van Catho de Smidt uit Poerwakarta 22-10-1934

© Ontwerp omslag: Ineke Jonker – de Putter

© Foto omslag: Ineke Jonker – de Putter

ISBN 978-90-814887-1-6

© 2009, “Ik heb mijn verjaardag op de Rode Zee gevierd”,
Het verhaal van een jonge Europese vrouw in de tropen’
Ineke Jonker – de Putter

www.ineke.jonker.dk

Uitgever: I. Jonker

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar worden gemaakt in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorwoord

In 2005 heb ik het leven van mijn vader, Jan Petrus de Putter, bestuursambtenaar in Nederlands Oost-Indië van 1932 tot 30 november 1944, beschreven, met gebruik van de door hem nagelaten documenten en van zijn brieven die door zijn familie tot na de Tweede Wereldoorlog waren bewaard. In dit boek beschreef ik tevens mijn eigen jeugd in Indië. Al lezend had ik gemerkt dat Jan de Putter, als boerenzoon, veel belangstelling had voor de landbouw van de Indonesiërs zelf en dat hij zich in de laatste maanden voor de oorlog met Japan steeds meer zorgen maakte over de voedselvoorziening van de bevolking in tijden van strijd en eventuele bezetting. Zijn laatste standplaats was Singkep, een eiland in de Riau archipel, waar voor de export tin werd gedolven. In dit gebied kon je weinig anders aanplanten dan sagopalm en midden in de oorlogsverwikkelingen, zo vlak bij Singapore, heeft hij tussen alle andere beslommingen door moeite gedaan om de aanplant van sago voor de inwoners te bevorderen. Daarom noemde ik mijn boek: “Sago op een tinnen bord”. Ik heb het zelf in een kleine oplage uitgegeven met als ISBN nummer: 90-9019746-X (978-90-90197-46-3).

Drie jaar later kreeg ik nog een stapeltje brieven in handen, bijna allemaal geschreven door mijn moeder, Catho de Smidt, hoofdzakelijk in de jaren 1932 tot 1935 en nog twee in 1939. Omdat het leven tijdens de heenreis en daarna op Java, zo geheel anders was dan in Nederland, heeft mijn moeder het gedetailleerd aan haar familie beschreven. Ik besloot een tweede uitgave te verzorgen, nu geheel gewijd aan de brieven van Catho.

Doordat Catho haar leven als echtgenote en huisvrouw beeldend beschreef, ontstond vanzelf het genderperspectief, het geheel van sekse- en machtsverschillen in de betreffende periode. Ter contrastering heb ik een paar brieven van haar man opgenomen. Af en toe heb ik in mijn commentaar het genderperspectief benadrukt.

Ineke de Putter,
Groede, december 2009

Inleiding

“- - - Laatst heb ik ontdekt dat de bedienden een jongetje hebben van drie jaar. Die is altijd bij grootmoeder in de kampong. Toen heb ik gezegd dat ze het eens moesten meenemen hierheen en dezelfde dag ging de jongen (bediende) het halen. - - - Maar het kindje was erg bang. - - - Toen hebben ze het weer maar gauw terug gebracht.”

In dit citaat uit een brief van 4 juli 1932 zie je de belangstelling van Catho de Smidt voor de mensen om haar heen. Hoezeer zij soms ook verlangt naar een weerzien met haar familie, altijd blijft zij geïnteresseerd in het vreemde land en zijn bevolking. Daarom besloot ik om alle 54 brieven, die ik enige tijd geleden in handen kreeg, te publiceren. De originele correspondentie is onder-gebracht in het archief van Jan Petrus de Putter in het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG), afd. Z.O. Azië te Amsterdam en aldaar door iedereen op verzoek te lezen. De brieven zijn bijna alle gericht aan de familie van Catho in Nederland en beslaan ongeveer drie jaar, van 31 maart 1932 tot 11 maart 1935. Dan volgen nog twee brieven in 1939. De meeste zijn geschreven door Catho zelf. Er zijn ook een paar teksten van Jan bij.

Het gaat om persoonlijke correspondentie, maar toch meen ik de inhoud te mogen publiceren. Met het thuisfront was destijds afgesproken dat de brieven van de kinderen in Indië zouden worden uitgewisseld tussen de families De Smidt en De Putter, waar ze voor alle familieleden ter inzage zouden liggen. De moeder van Jan bewaarde alles wat in haar bezit kwam. Zij gaf de papieren na de oorlog 1940-1945 terug aan Catho.

De uitwisseling verliep aanvankelijk met regelmaat, waarschijnlijk omdat Breskens (De Smidt) en Retranchement (De Putter) in de buurtschap Terhofstede dicht bij elkaar in West Zeeuwsch-Vlaanderen liggen. De doorzending zal zijn gestopt na de verhuizing van Catho's familie naar Utrecht in 1934. Uit de jaren daarna tot de verlofperiode 1938-1939 zijn alleen brieven van Jan aan zijn familie overgebleven (De Putter, 2005). Wat Catho toen schreef, is verloren gegaan. De antwoorden uit Nederland zijn onvindbaar.

De jeugd van Catho en Jan, hun opleiding en verloving heb ik besproken in mijn boek “Sago op een tinnen bord” (De Putter, 2005), dat eveneens in het IISG kan worden ingezien. Volledigheidshalve geef ik hieronder nog enige achtergrondinformatie. Tijdens haar verloving met Jan heeft Catho een halfjarige cursus op de Koloniale School voor Vrouwen en Meisjes in Den Haag gevolgd. Daarvoor had zij de lagere school doorlopen tot haar 12e jaar, waarna zij leerde naaien om als huisnaaister te fungeren, begin 20e eeuw geen overbodige luxe. Er was immers nauwelijks betaalbare confectiekleding te koop, ook geen onder-goed. Ondanks haar beperkte opleiding schrijft Catho vrijwel foutloos Nederlands. In beeldende zinnen verwoordt zij haar belevenissen. Terwille van de hedendaagse lezer heb ik de spelling gemoderniseerd. Ook Indische namen en woorden zijn in de internationale spelling weergegeven of zo nodig met een verklaring tussen haakjes.

Soms merk je een Zeeuwsch-Vlaamse zinswending. Typisch Zeeuws lijkt mij het veelvuldig gebruik van het woordje 'hé' achter een zin.

Catho richt zich regelmatig tot de verschillende personen thuis. Ter informatie volgt hieronder de samenstelling van de families De Smidt en De Putter.

De familie De Smidt

Met “Moeke” wordt bedoeld: Kathalijna Maria Vercouteren (Retranchement 1885 - Utrecht 1944). Zij trouwde met Wouter de Smidt (Cadzand 1884 - Oostburg 1985), rijwielhandelaar / autodealer. Catho noemt haar vader “Pa”. Het echtpaar De Smidt-Vercouteren kreeg zeven kinderen:

1. Catholijntje Maria (Catho) de Smidt (Cadzand 30-03-1909 - Ter Aar 17-01-1999)
2. Adriana Cornelia (Jeanne) de Smidt (Cadzand 22-10-1910 - Oostburg 06-12-1996)
3. Cornelia Pietronella (Corry) de Smidt (Cadzand 03-07-1912 - Harderwijk 1991)
4. Janneke de Smidt (Cadzand 09-01-1915 - Oostburg 19-09-1992)
5. Wouter de Smidt (Cadzand 30-12-1916 - Cadzand 17-01-1917)
6. Johanna Catharina (Hanny) de Smidt (Cadzand 28-05-1918 - Utrecht 23-02-1974)

7. Pieter Jacobus (Piet) de Smidt (Groede 04-08-1924 - Den Haag 24-12-2006)

Het vijfde kind, het eerste zoontje, werd nog geen drie weken oud. Toen er eindelijk, in 1924 een levensvatbare zoon werd geboren, was Moeke zo goed als gesloopt door de zwangerschappen en bevallingen. Zij had tussendoor nog twee miskramen gehad. Catho, als oudste, was zich goed bewust van haar moeders zorgen, zoals zij ons dikwijls vertelde. In haar geheugen gegrift stond het beeld van het kleine kistje van haar overleden broertje, dat door een man in zwart pak via trap en gang naar de voordeur werd gedragen. Zij was toen bijna acht jaar oud en wist dat haar moeders verdriet mede werd ingegeven door de wetenschap opnieuw te moeten baren, totdat er eindelijk een stamhouder was geboren. Vooral voor de twee jongste kinderen zou Catho, zodra zij van de lagere school kwam, een tweede moeder worden. Dit alles heeft Catho ons verteld.

De familie De Putter

Het echtpaar De Putter - Dieleman kreeg elf kinderen:

Familie De Putter - Dieleman, 1928. Jan is in Leiden.

1. Janneke de Putter (Terneuzen 07-11-1906 - Terneuzen 03-12-1994)
2. Jan Petrus (Jan) de Putter (Terneuzen 19-05-1908 - Muntok, Ned. Indië, 30-11-1944)
3. Anna (Antje) de Putter (Retranchement 01-02-1910 - Warmbad, Z. Afr., 28-05-1990)
4. Petrus Jan (Petrus) de Putter (Retranchement 09-10-1911 - Ste Maure de Touraine, Frankrijk, 02-06-1988)
5. Christina Klara (Zus) de Putter (Retranchement 02-05-1913)

6. Catharina Elizabeth de Putter (Retranchement 08-05-1915 - Biervliet 03-11-1990)
7. Levinus Jacobus de Putter (Retranchement 14-06-1917)
8. Neeltje (Neel) de Putter (Retranchement 28-02-1919)
9. Hermanus (Herman) de Putter (Retranchement 15-02-1923 - Nortmoor,Dld., nov.2004)
10. Adriaan de Putter (Retranchement 15-02-1923 - Ste Maure de Touraine, Frankrijk 06-07-1961)
11. Cornelia (Corrie) de Putter (Retranchement 22-05-1925)

Over Jan's gezin van herkomst geef ik onderstaande gegevens, overgenomen uit het "Verslag" van Neeltje de Putter-de Zwart, Ermelo, 04-09-1999:

Christina Klara Dieleman (Zaamslag 1883 - Axel 1974) trouwde in 1904 te Hoek met Levinus de Putter (Axel 1880 - Terneuzen 1964).

In 1939, vlak voor het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog in Europa, emigreert een deel van de familie naar Frankrijk, waar enkele boerderijen worden gepacht in de Touraine.

Onderweg naar Nederlands-Indië

Kort nadat Jan zijn doctoraal Indologie in Leiden heeft behaald, trouwt hij op 17 december 1931 in Breskens met Catho. Voor het feestelijk diner reizen beide families naar Knokke. In maart 1932 vertrekt het paar per schip naar Batavia, het huidige Jakarta. Catho is enthousiast over de luxe aan boord. De passagiers hebben het in maart nog koud. Op de foto zie je ze aan dek in hun jassen. Jan zit rechts.

a/b m.s. "Pieter Corneliszoon Hooft", Rode Zee, 31 maart 1932.

Lieve Mensen thuis!

We varen nu door de Rode Zee, vandaag begint het echt warm te worden. Al de jongos (bedienden) Hofmeesters enz. zijn vandaag voor het eerst geheel in het wit gekleed en de passagiers beginnen zo zachtjes aan hun voorbeeld te volgen. Ik heb een jurk zonder mouwen aan en kan best al zonder mantel buiten lopen. Het is nu een heerlijke temperatuur, eigenlijk wel jammer dat het nog veel en veel warmer wordt, maar enfin dat liever dan kou, dat weten jullie wel hé?

Ik heb mijn verjaardag op de Rode Zee gevierd, het is haast niet te geloven, hé! We varen hier twee à drie dagen door, maar de boot gaat nu verbazend snel omdat we in het Suezkanaal vier à vijf uur hebben vastgezeten en ze de boot haast niet konden loskrijgen. Men moet daar als er een andere boot aankomt, stil blijven liggen aan de kant tot die gepasseerd is en zo kwam dat. Door dat kanaal varen ze heel langzaam want hard dat mag niet. Het kost wel 50 à 60 duizend gulden voor onze boot om daar door te varen, dat is erg veel hè!

We hebben eergisteren een bezoek gebracht in de eerste klasse, bij de Assistent Resident, meneer Smit en zijn vrouw, samen met de andere indologen en hun vrouwen. Erg prettig was het niet, zo vervelend deftig de heren in smoking en de dames ook fijn uitgedost, maar dat hoort er nu eenmaal bij. Ik ben maar blij dat wij geen eerste klas reizen, want al die deftigheid is op den duur toch vervelend. Maar jullie begrijpen wel dat we de A.R. graag een beetje tot vriend houden, dat is natuurlijk altijd wel goed. Hij gaat naar Zuid Celebes (huidige Sulawesi).

Er zijn in de eerste klasse maar 29 passagiers, dat is weinig. Anders merk je hier weinig van malaise of zo iets. Het eten is reusachtig en alles is even gemakkelijk aan boord. Het ontbijt duurt van 7 tot half twaalf, en je zoekt maar uit wat je hebben wilt, dan om half elf werd er bouillon rondgediend, nu is dat met de warmte veranderd in

ranja (heerlijk zonder prikwater) en ijskoud.

Om 1/2 twaalf gaat de gong voor de kinderen lunchtijd. Je zou het hier best naar je zin hebben, hoor Piet, er zijn geloof ik een goede veertig kinderen aan boord, waarbij veel jongens, en ze kunnen hier van alles spelen, dus was je maar meegegaan.

Maart 1932 Catho in Port Said

Om kwart over twaalf gaat de gong voor de grote mensen en dan uitzoeken weer maar wat je hebben wilt. Wij zitten met de hele indologen troep aan één tafel. Dat is wel gezellig. Daarna gaan de meeste dames slapen en de heren zoeken wat verstrooiing aan dek of rooksalon. Er zijn hier allerlei spelen aan boord, die vooral in de morgenuren druk beoefend worden. Sjoelen, ringwerpen, tafeltennissen, kaarten, dominospel, van alles en dat wordt allemaal buiten aan dek gedaan. Om halfvier theetijd met cake (iets voor jou, Corry) of een andere lekkernij. Dan zijn alle dames weer zowat boven water gekomen, gekleed voor het diner dat om zes uur begint, voor de kinderen wat vroeger. Wat dat kleden betreft, dat valt gelukkig erg mee. Een beetje mooier dan 's morgens, maar geen kostbare gewaden. Het diner is vastgesteld, dus hier niet uitzoeken, maar het is er niet minder goed om. Tijdens het diner is er een aardig strijkje wat gezellig en feestelijk aandoet. Daarna wordt er koffie geschonken, wat men net als al de andere thee- en ranja uurtjes, overal nuttigen kan, aan dek of in de salons. Daarna doet ieder wat hij het prettigst vindt tot bedtijd. De meeste mensen staan hier vroeg op, dus gaan ze ook niet zo laat naar bed, maar als het nu nog warmer wordt zal men wel wat later naar bed gaan, want dan wordt het zo

heet in die hutten.

Gisteravond werd er gedanst in de eerste klasse met de 2e klasse passagiers er bij. Het was wel leuk om aan te zien. Gelukkig is er bij onze indologen kennissen één echtpaar dat ook niet danst. Dan zit men niet zo eenzaam. Zij zijn gereformeerd. Het wassen is nogal duur aan boord. Daarom ga ik vanmiddag één en ander zelf wassen, zoals zakdoeken, kousen, sokken. Dat spaart weer heel wat en in de hut is het direct droog. Overhemden en boordjes van Jan, dat gaat natuurlijk niet. Er is ook een strijkkamer aan boord waar men in de morgenuren gratis gebruik van mag maken, maar alleen om jurken te strijken. Ik ben dan ook vanmorgen na het ontbijt direct aan het strijken gegaan. Het was er anders erg warm, maar ik ben toch blij dat dat kan. Een jurk kreukt zo gauw en zo ziet er alles weer netjes uit, zonder dat het wat kost. Onze hutjongen, een Javaan, heet Soezo. Het is een leuke jongen, maar ik heb nog erge moeite om hem te verstaan. Hij ruimt elke dag netjes alles op, maakt de bedden op, dweilt de hut, zorgt dat we 's morgens thee krijgen op bed, maakt het bad in orde, enfin zorgt in één woord voor alles, maar heeft natuurlijk al een fooi te pakken en krijgt na de reis nog een kleinigheid. Dat is zo de gewoonte, dus moet men dat ook wel doen.

De indologen op de brug van de PC Hooft

De reis is prachtig, Moes, ik zou het toch zo fijn vinden als jullie ook eens zoiets konden meemaken. De zee is prachtig blauw met hier en daar witte kopjes op. Het schommelt haast niet, een heerlijke zon, warmte, bergen, heuvels, woestijnen, dorpjes, palmen aan de oevers, o, ik kan niet schrijven hoe mooi dat allemaal is, Pa. Nu zien we in acht à negen dagen niets anders dan zee, maar dat is ook prachtig. 's Avonds, als het donker is, passeren soms in de verte andere schepen met al lichtjes. Dat is toch zo mooi, en die seinen dan "goede reis" of "good night" en onze boot seint natuurlijk ook terug. Wat zou ik het leuk vinden als jij er ook bij was, Jeanne. Janneke en Hanny, hebben jullie een prettige vakantie gehad?

Zeg, Moeke, hoe maak je het nu? Overwerk je je toch niet, zal je goed oppassen daarvoor. En hoe gaat het met Pa zijn zaken? Jullie moeten maar eens gauw schrijven, hoor. Ik verlang zo erg om iets van jullie te horen. Misschien kunnen je wel naar Batavia schrijven, dan is er een brief als we daar aankomen. Dat zou ik fijn vinden. Jullie krijgen nog wel eens wat fotootjes van de reis, hoor! Ik maak het, nu

mijn zeeziekte over is, uitstekend. Ik kan nogal goed eten, natuurlijk niet zoveel als vroeger, maar dat komt mettertijd ook weer wel in orde.

De gong gaat, dus ga ik lunchen. Ik schrijf deze brief nog wel eens verder, want de post gaat toch vooreerst niet van boord.

Indische Oceaan, 3 april 1932.

- - - Een heel eind opgeschoten, vannacht de Rode Zee uitgekomen, nu zijn we in de Indische Oceaan. De zee is prachtig, kalm en glad, de boot vaart er zo fijn overheen. Vandaag met de zondag is het heel kalm aan boord. Vanmorgen was er een kerkdienst die gelukkig maar 3 kwartier duurde, anders was ik heus weggegaan, want het was er zo warm, niet uit te houden. Ik werd er echt een beetje naar door. Het is anders in de salons hier helemaal niet warm, want de plafonds zijn vol met draaiende waaiers, die een heerlijk koele wind verspreiden, maar daar de dominee die dingen, die nogal leven houden, zeker niet kon overschreeuwen, werden ze afgezet. Vandaar die erge warmte.

De indologen op de PC Hooft

Er waren 40 à 50 mensen in de kerk, wat me geweldig meeviel, dat had ik niet gedacht. Je hebt zo gauw het idee dat je de enige bent die er zo'n levensopvatting op na houdt, maar er zijn er nog heel wat meer aan boord.

Ik begin zo zachtjes aan ook al zo'n echte Indische vrouw te worden. Ik ga elke middag na het eten slapen tot een uur of vier. Ze doen het hier allemaal en als het zo warm is, is zo'n middagslaapje best te doorstaan, vooral daar we 's avonds de laatste dagen niet zo vroeg gaan slapen.

Gisteren was er feest aan boord. Allerlei wedstrijden waren er georganiseerd, maar ik heb niet meegedaan. Ik was bang om me te veel te vermoeien, maar het was ontzettend leuk. Jan heeft meegedaan met touwtrekken in ploeg, maar ze verloren het. Dan waren er nog leuke spelletjes voor dames en voor dames en heren samen. Ik moest ontzettend lachen. Alles was zo aardig en prettig.

's Avonds werd er weer gedanst, maar toen was ik al naar bed, ik was zo moe, zeker van het lachen. Morgen zijn er spelen met wedstrijden voor de kinderen en 's avonds

een gecostumeerd bal, dat zal zeker ook wel mooi worden. Al doe je zelf niet mee, dan is het toch wel leuk om zo iets eens mee te maken en, word je het moe, wel dan ga je maar weg.

Jan draagt tegenwoordig volop witte pakjes, dat staat leuk. Hij is zo bruin geworden, je zou hem haast niet meer kennen. Ik ben ook wel gebruind, maar toch nog niet zoals Jan. Van nu af kunnen we voor enkele jaren van onze zomerkleren genieten. het zou nu niet meer gaan om een wintergeval aan te trekken. Het is te warm geworden.

Catho en Jan

Binnen enkele dagen hopen we in Colombo aan te komen. Daar kunnen we weer eens een voet aan wal zetten. Dan nog een paar dagen, dan krijgen we Sabang. We zullen daar waarschijnlijk horen waar we heen moeten, ook al moeten we verder mee naar Batavia. Ik ben erg nieuwsgierig, dat begrijpen jullie wel! Misschien schrijf ik morgen nog een stukje. Voor vandaag is het me genoeg. Dag Moes, dag Pa, Jeanne, Corry, Janneke, Hanny en Piet. Daag hoor! Een lieve kus van jullie Catho.

Catho en Jan in hun tropen kleren

Indische Oceaan, 6 april 1932.

O, ja, ik moet jullie nog hartelijk bedanken voor het kleedje dat je in mijn koffer hadden gestopt. Ik ben er erg blij mee. Het was een echte verrassing, zeker iets van Corry. Nou, Corry, wel bedankt, hoor.

Piet, je moet me nog eens schrijven of je nog bij Herman en Adriaan bent wezen spelen in de vacantie en of het leuk was.

Morgen om 2 uur komen we in Colombo aan en om 6 uur vertrekken we weer, het begint alsmáar warmer te worden. Ik denk dat het morgen aan de wal nog veel warmer zal zijn, want op zee is het altijd koeler.

Hier zijn nog wat foto's. De fotograaf aan boord heeft ze ontwikkeld.

Als we in Sabang horen waar we heen gaan, krijgen jullie een vliegpost brief. Die is er dan nog eerder dan deze.

Een kus van Catho. Veel groeten van Jan.

Catho merkt de hutjongen op als persoon. Zij noemt zijn naam, Soezo, en ergert zich dat zij hem nog zo moeilijk kan verstaan. Het probleem van de fooien lijkt, gezien de luxe aan boord, een kleinigheid, maar zij schrijft ook over de malaise “die tegenwoordig heerst” en over de duurte. Deze malaise was in 1929 begonnen in de V.S. van Amerika en leidde tot een mondiale economische crisis met werkloosheid alom en durend tot de Tweede Wereldoorlog die in Europa in 1939 zou beginnen. Ook Jan en Catho merkten de gevolgen, bijvoorbeeld in de vorm van voortdurende salariskortingen, bedoeld om zo veel mogelijk ambtenaren aan het werk te houden. Ook in Nederlands-Indië heerste diepe armoede, vooral onder de inheemse bevolking. De maatregelen om de gevolgen te lenigen van het wereldwijde overschot aan grondstoffen, waren veel te gebrekkig voor deze grote, grondstoffen leverende kolonie. In de volgende brieven zullen geldzorgen dikwijls aan bod komen.

Catho's ouders behoorden tot de Vrije Evangelische Gemeente, een kerkelijke groep die zich zoveel mogelijk hield aan Gods Woord in de Bijbel en zich verzette tegen veel nieuwe opvattingen en gebruiken. Seksualiteit buiten het huwelijk en moderne ideeën over autonomie van de vrouw waren onder meer taboe. Vandaar Catho's reactie op het dansen aan boord. Muzikaal en sportief als zij is (eigenschappen die zij van haar moeder had geërfd), voelt zij de aantrekkingskracht, maar zij schrikt terug voor de erotische component. In volgende brieven zal deze kwestie verschillende keren terugkomen. Tenslotte nemen Jan en Catho danslessen. Het is in de koloniale samenleving in Indië veel gemakkelijker om gezellig mee te doen. Jan, een gemakkelijke prater, zit liever met vrienden aan de bar, terwijl Catho, zwijgzamer, graag de vloer opgaat, zo niet met Jan, dan wel met vrienden. Intussen is Catho tot haar grote teleurstelling direct na haar huwelijk zwanger geworden. Vandaar haar mededelingen over misselijkheid, vermoeidheid en gebrek aan eetlust.

Met Herman en Adriaan worden de jongste broertjes van Jan op de boerderij in Terhofstede bedoeld (zie Inleiding).

Nu volgt een brief van Jan, die ik pas na de verschijning van zijn biografie (De Putter, 2005) kreeg. Geadresseerde is een studievriend in Leiden. De originele brief ligt in het archief van de Reünisten SSR (Societas Studiosorum Reformatorum) Leiden. In de door mij ontvangen fotocopy is de naam van de vriend onleesbaar gemaakt:

Indische Oceaan, 3 april 1932 a/b m.s. “P.C. Hooft” van de N.V. Stoomvaart Maatschappij Nederland.

Amice,

Het is nu zondagmiddag. Mijn vrouw is een beetje gaan slapen, evenals de meeste passagiers zodat het wel een rustig ogenblikje is om te schrijven. Overigens kan ik nu reeds enigszins begrijpen, hoe het komt dat we zo weinig brieven kregen uit Indië. Er behoort een grote dosis energie toe, om die natuurlijke luiheid te overwinnen, waarmee je na het eten in een makkelijke stoel een goede sigaar ligt te genieten. Ik

had me voorgenomen aan boord bergen te verzetten, doch het kost reeds een zelfoverwinning, om zijn stoel een eindje te verzetten. Alles werkt daartoe ook mee. De bediening aan boord bijv. Ik zal je daar weinig over schrijven, je zult het te zijner tijd immers zelf meemaken. Mijn indruk is deze: passagier te zijn betekent hier: majesteit te zijn. Zijne majesteit de passagier is hier oppermachtig. Hij is onschendbaar. Hij heeft maar te spreken en het staat er, of liever, het staat er al eer hij spreekt. Een ontzaglijke organisatie is er opgezet, om ons te leren begrijpen dat we het leven nog maar eens met teugen moeten zwelgen, ons uitleven in een roes van overdaad en luxe. Zet alle zorgen opzij, bemoei je vooral met het ogenblik alleen. Wat later komt, wat zich in de buitenwereld afspeelt, ons een zorg. We zijn geïsoleerd van alles wat de stemming ook maar zou kunnen bederven. Toen we vanmiddag moesten opstaan om te gaan lunchen, zei mijn vrouw: “Laten we eten, drinken en lui zijn.” Het kostte me een hele moeite, om ze mee te krijgen. Evenwel, de natuur kan men niet verkrachten, een poos kan men in een nirwana-achtig dolce far niente languit liggen, doch zon, wind en golvengeruis misten hun uitwerking eindelijk niet en zo langzamerhand zou men uit elkaar springen door een tumult aan energie. Maar ook daarvoor is gezorgd aan boord. Weer nieuwe afleiding - sportfeesten, dansavonden, enz. enz. Maar genoeg hierover. Amice, laat je toch heus niet bedotten door die overtochtsvoorwaarden, als je aan boord gaat. Geloof niets van praatjes over dit en dat aan boord. Je gaat aan boord en wacht maar af. Een hoorn des overvloeds zal over je worden uitgestort. Doe vooral niets overhaast. Weest vooral nergens over bezorgd. Zeus op de Olympus kon ‘s zondagsmiddags na kerktijd niet zo vertroeteld worden als wij hier op de P.C. Hooft. Maak je geen zorgen over kosten. De reis naar Genua (twee dagen en nachten) heeft me meer aan thee en koffie gekost, dan de onkosten die ik hier aan boord in die elf dagen heb gehad. En daar valt nog de verjaardag van mijn vrouw in. Als ik je nog een goede raad mag geven: zie de reis te maken tussen half maart en half april. In onze onnozelheid hebben we namelijk juist de meest gunstige tijd getroffen. De overgang naar de warmte is zeer geleidelijk. Op de Middellandse Zee konden we het ‘s middags in de zon net lekker vinden.

De haven van Port Said

Bij Port-Said was het nog fris, daar hadden ze zo ongeveer een Hollands mei klimaat. De eerste dag in de Rode Zee zat mijn vrouw met een manteltje aan en we waren nog allemaal in gewone pakjes. Gister was ik voor het eerst in ‘t wit. Vandaag, de eerste

dag op de Indische Oceaan, zou je zeggen: wat een luis van een zomerse dag. Hoewel het zonnetje al aardig hoog staat, blijft het aan boord lekker fris. Er waait een fris windje en de zee ziet er uit als een vijver, even gerimpeld. Men voelt zich in één woord: senang.

Weet je wat jammer is: er moesten eens een paar geschikte kerels aan boord zijn. Lui zoals jullie waren en allicht nog zijn. Waarvan je weet, wat je er aan hebt. Ja, die zijn er wel enkele, maar och, je kent elkaar nog een beetje te weinig. En ik ben een beetje huiverig voor al te spoedige kennismaking. Nee, de lui waar wij zo dagelijks mee omgaan, zijn niet helemaal zuiver op de graad. Een beetje tropenadel, begrijp je. Aardig en beleefd bij eerste kennismaking, een beetje teruggetrokken als ik, nuchter en argeloos, laat blijken, dat ik een eenvoudige Zeeuwse boerenjongen ben. Ik zou ook kunnen doen als Van Beuzekom (de danser aan boord) en mezelf een houding geven, of ik jarenlang in de allerhoogste (én uitgaande) kringen in Den Haag heb verkeerd. Maar och, dat ligt mij niet zo en bovendien, je slaat zulke belabberde figuren. Wat is die B. me meegevallen. Ik kende hem ternauwernood meer. In Genua was hij aan boord. Het is een aardige vent. En dan gaan we maar vol moed en opgewektheid de toekomst tegemoet.

In Colombo aan wal

Eerst nog even in Colombo aan de wal, waar de post ook van boord gaat. Dan Sabang met het befaamde telegram, dat een nu nog in nevelen verhulde toekomst zal ontsluiëren. Celebes (*Sulawesi*), Sumatra, Timor, Java. Het is mij alles wel. En nu hoe eerder hoe liever. Goede standplaats, rotchef, autonoom gebied, we zullen er in ieder geval toch weer wel een poosje het leven bij houden en dan zijn we weer zover. En malaise is er toch overal.

Amice, dit is ook een steekproef. Ik zit mezelf iedere dag te betasten, of ik al een beetje Indisch begin aan te voelen. Daar ontdek ik toch dat ik zit te roepen: “Jongos! Kasih meja disini”. (*Ober, bedien deze tafel hier*). Schrijf jij me nu eens gauw of dit schrijven al begint te lijken op je weet wel wat ik bedoel. Ik heb toch niet gekankerd?

Heb ik al een Indisch humeur? Als dat het geval mocht zijn, dan verwek ik in Batavia op staande voet Chinese troebelen. Welnu dan, shahdan maka, groet allen van mij, jou zie ik nog eens in levenden lijve voor me verschijnen, dus groet ik je nog niet. Als altijd de oude, Poeroet (*bijnaam van Jan bij SSR*).

Waarschijnlijk bedoelt Jan met Van Beuzekom de bestuursambtenaar J.C. van Beuzekom. Wie "B" is, heb ik niet kunnen achterhalen. De naam is onleesbaar.

Op de heenreis doen Jan en Catho Singapore aan. Catho zit rechts bij de leeuw, Jan vooraan in het midden van de trap

Catho bij de warongs in Sabang

In Nederlands-Indië

Straat Malaka 10 april 1932.

Lieve Mensen thuis!

Nu zijn we eindelijk in Indië aangekomen. Vanmorgen om 7 uur stoomden we de haven van Sabang binnen, de eerste haven die we in Ned.-Indië aandoen. Morgen om 7 uur komen we in Belawan aan. Dat is de haven van Medan. Dan nog Singapore en 14 april hopen we in Batavia aan te komen.

Catho achterin bij een autotocht over Sabang

Wat hebben we een prachtige dag gehad vandaag, in Sabang. Het is haast niet te beschrijven, die eerste indrukken die je van Indië krijgt en dan vooral te Sabang, een klein havenplaatsje met een prachtige natuurlijke haven op het eilandje Pulau-Weh. De haven ligt omringd door prachtige heuvels, geheel begroeid met wuivende palmen en ander geboomte, alles groen, prachtig. We hebben een autotochtje gemaakt op het eiland, wat was dat fijn en mooi. Het was een hele drukte in Sabang, want er was nog een boot aangekomen, de Johan v. Oldebarneveld, die van Batavia naar Holland vertrok. Al die echte Indische toko's (*winkeltjes*) waren toch zo leuk om te zien en de kleine tafeltjes aan de kant van de weg, waar ze rijsttafels op klaar maken, koekjes, van alles en dan zijn ze maar druk aan het koken en bakken, echt aardig, maar ik zou daar niets van moeten hebben, dat lijkt me toch een beetje vies. In Colombo hebben we ook het één en ander bekeken. Dat is ook een pracht plaats, maar ik vind Sabang veel mooier. In Colombo viel me het meest op, al die bloemen, bomen die bloeiden met rode, paarse, witte, gele, lila bloemen, prachtig. En ook alles zo mooi groen, heel anders groen dan in Holland. We zijn ook nog in een Boeddhistische tempel geweest, enfin dat is ook een onvergetelijke dag voor ons. Nu nog prettig nieuws. Vanmorgen was er een brief voor ons van Buitelaar uit Batavia, je weet wel een vriend van Jan die dokter is. Hij nodigt ons uit bij hen te komen logeren tot we weten waar we heengaan. Dat vind ik reuze fijn. Ik ken die

mensen toch en het is veel prettiger en goedkoper dan in een hotel. Wellicht leer ik er ook nog het één en ander, wat betreft mijn huishouden en allerlei dingen. Ze hopen binnenkort een baby te krijgen.

Vanmorgen was er een telegram voor ons, dat we moeten doorreizen naar Batavia, hoogst waarschijnlijk blijven we dan voorlopig op Java, hoewel we weten natuurlijk nog niets. Zo gauw we het weten schrijven we een luchtpostbrief. Ik zou het toch erg fijn vinden voor het eerst op Java, en Jan ook. Eén echtpaar van onze indologen kennissen moet morgen in Belawan van boord, voor Sumatra's Oostkust en één, die niet getrouwd is, is vandaag van boord gegaan om morgen verder te reizen naar Atjeh (*het huidige Aceh*).

Mevrouw Buitelaar, Jan en Catho

Dokter Buitelaar, Mevrouw Buitelaar, Catho en Jan

Het is hier erg warm, hoor. Op zee gaat het nog, daar is altijd wel een windje, maar aan land, nou zeg, dat is iets. Maar ik vind het niet vervelend. Ik moet geweldig oppassen dat ik niet te veel verbrand, want dat doet zo'n pijn. Mijn gezicht en armen zijn al vuurrood geweest, nu worden ze bruin. Als ik over zes jaar bij jullie terug kom dan ben ik zo bruin dat je me haast niet kennen, denk ik. Ik draag aan wal altijd mijn grote hoed, dat is een fijn ding en helpt goed de zonnestralen wat tegen te houden. Ik heb vandaag ook nog een payong (*parasol*) gekocht en een grote fles Eau de Cologne, want in Sabang is alles zo goedkoop, omdat het daar een vrijhaven is. Eau de Cologne waar je in Holland zes gulden voor betaalt, kostte daar maar drie, dat scheelt de helft. Hier is nog een foto. Ons Indologenclubje met een administrateur

van de boot, helemaal boven op de commandobrug. Een mooie kiek, hè?
Nou, nog enkele dagen en dan beginnen we toch zo zachtjes aan dichterbij ons doel te geraken. De bootreis is prachtig, maar nu begin ik toch naar het einde te verlangen. We maken het beiden goed. Jan is echt verzwaard en zo bruin, dat is gewoon bar. Hoe maken jullie het, alles goed? Daag veel groeten en een kus van jullie Catho.

Op de Koloniale School heeft Catho geleerd dat je als Europeaan vanwege de dikwijls gebrekkige hygiëne beter niet van een warong kunt eten.

Van de logeerpertij bij de familie Buitelaar in Batavia is een foto opgenomen in mijn boek over Jan (De Putter, 2005). In het onderschrift is dokter Buitelaar per vergissing "collega" genoemd, terwijl hij in werkelijkheid arts was. In haar brief van 01 augustus 1932 zal Catho de afloop van de zwangerschap van mevrouw Buitelaar meedelen.

Catho schrijft dikwijls "je" in plaats van jullie, zoals zij in de spreektaal uit de regio gewend was. Ik laat het woordje "je" staan.

Jan de aspirant-controleur

Soebang (*Subang*), 26 april 1932

Lieve Mensen thuis,

Hartelijk gefeliciteerd met de verjaardag van Pa, ook van Jan. We hopen dat je een prettige feestdag zullen hebben. Dat wij er nu niet bij zijn, daar zullen we maar niet aan denken, hé! Want dat helpt toch niet.

Wat was ik blij met jullie brief toen we in Batavia aankwamen. We zijn hier nu bijna twee weken in Indië, het bevalt me hier best hoor. Jullie zijn zeker erg nieuwsgierig

waar we geplaatst worden, hè? Nou, in één van de mooiste plaatsen van Java, in Bandoeng (het huidige Bandung), op zoiets hadden we helemaal niet gehoopt. Ik heb altijd gedacht dat we vast op één van de andere eilanden in de rimboe zouden komen. Dus dat valt mee.

Op het eind van deze week moet Jan daar zijn om eerst een maand op kantoor te zitten, daarna moet hij daar een half jaar soldaat zijn. Op het ogenblik is Jan adspirant Controleur. Je zou hem eens moeten zien met zijn uniform aan, nou zeg, dat staat wat gewichtig.

We zijn nu te Soebang bij de familie Lanting gelogeerd. We zijn een week in Batavia geweest, daar is het veel warmer dan hier, zeg. Hier zitten we vlak bij de bergen en dicht bij Bandoeng, dat nog koeler is. Ik slaap hier 's nachts altijd met een dunne katoenen deken, dus begrijpen jullie wel dat het niet zo warm is.

Catho en de kinderen van Lanting te Soebang

De familie Lanting zijn erg aardige lui, ze hebben al drie kinderen, dus is het nogal druk, maar het is hier wel prettig, hoor. Ze hebben een verbazend groot huis, met grote kamers en een grote voorgalerij, op zoiets zullen wij natuurlijk nog niet kunnen rekenen in Bandoeng, want dit is een controleurswoning. Ze hebben een grote tuin, wat erg veel werk is om die te onderhouden, en ook veel kost. Vroeger kregen ze de kebon (tuinjongen) gratis, maar dat is nu ook weer afgelopen en dan is zo'n grote tuin bijna een last. Lanting heeft hier een groot ressort en hij heeft het erg druk. Jan is al eens mee geweest op tournee, ze waren twee dagen weg, nou dat was echt iets voor hem, dat begrijpen jullie wel! Er wonen hier bijna allemaal Engelsen. Het is hier een Engelse ondernemeng. Soebang is een mooi plaatsje met pracht van huizen. Je hebt hier ook nog een paar flinke grote winkels, waar je zowat alles kunt krijgen. Er is een dokter en een ziekenhuis, dus van alles voorzien en dichtbij een grote plaats Bandoeng, wat ook veel voor heeft.

Jan gaat nu voorlopig alleen naar Bandoeng en ik blijf zo lang hier. Hij kijkt dan eens uit naar een geschikte woning en komt dat voor mekaar, dan kan ik ook eens gaan kijken. Ik zal het toch wel prettig vinden om nu eens in ons eigen huis te wonen, maar enfin we hebben het in elk geval goed getroffen, als we nu al deze tijd in een hotel hadden moeten zitten, zou het geen pretje zijn, want dat is toch wel zo

vervelend en erg duur natuurlijk.

Overigens is het leven hier niet zo erg duur, groente en verdere levensmiddelen zijn vrij goedkoop, vooral op grote plaatsen. Meubels en andere dingen kun je goedkoop krijgen op een vendutie, als je een beetje goed uitkijkt. Wat de huishuur betreft, dat weet ik niet goed in Bandoeng. Dat was in Batavia erg duur. We zullen maar hopen dat we iets goedkoop kunnen krijgen. We zullen waarschijnlijk in een paviljoen terecht komen. Dat zijn aardige huisjes met twee of drie kamers en een voorgalerij, die op het erf staan van een ander groot huis en die vroeger dienst deden als logeershuis. Tegenwoordig doen ze dat niet meer zo en worden die dingen verhuurd. De Lantings hebben ook in zo'n huis gewoond en in Batavia was een vriend van Jan die ook in zo'n huisje woonde. De meeste lui die pas in Indië komen, beginnen met zoiets want een groot huis dat is natuurlijk niet te betalen.

Ik heb nog niet veel uitgevoerd hier, maar gisteren heb ik wat goed gekocht en nu zal ik eens flink aan het naaien gaan. Ik heb nu al de tijd. Ik maak het goed. Jullie hoeven je helemaal niet ongerust te maken, hoor. Ik heb geen last van de warmte, vooral hier in Soebang niet, want hier is het haast niet erg warm. Ik hoop dat ik jullie eens gauw een foto kan sturen van ons huis in Bandoeng. Deze brief krijgen jullie een paar dagen na Pa zijn verjaardag, maar dat kan je niet altijd zo precies mikken. Schrijven je eens gauw terug. We sturen nog een cadeautje voor Pa, maar dat komt natuurlijk veel te laat aan, want dat moet helemaal over zee, het is een sigarenstandaard van tin, enfin dat zullen je wel zien.

Zeg Jeanne, krijg ik van jou ook eens een brief en van Corry wacht ik nog eens beter uitleg over dat "met Piet naar de tent geweest", hoor! Maakt Moe het nog goed, werk je niet te veel? Van Janneke, Hanny en Piet hoor ik ook weleens iets hé? Een heel prettige verjaardag, hoor, ik zal erg aan jullie denken 6 mei. Dag Pa een verjaardagskus van je Catho. Daag allemaal!

Met de aanwezigheid van de familie P.A. Lanting in Indië is Catho blij, vooral zolang dit gezin bij haar in de buurt woont. Piet is controleur bij het Binnenlands Bestuur. Zijn vrouw Jane (niet met een Engelse uitspraak) is familie van Catho via haar moeder, Kathalijna Maria Vercouteren. Uit de brieven blijkt dat ook Jane Lanting het gezelschap van Catho waardeert. Wanneer de Tweede Wereldoorlog in december 1941 uitbreekt wonen de Lantings in Buitenzorg (het huidige Bogor) op Java. Zij hebben dan vijf kinderen. In januari 1942 verlaten de Europeanen het eiland Singkep, de toenmalige standplaats van Jan. Catho en haar kinderen zullen op hun vlucht tijdelijk bij de Lantings logeren. Jan blijft op bevel van hogerhand op zijn post tot de komst van de Japanners. De details zijn beschreven in mijn boek over Jan (De Putter, 2005). De familie Lanting heeft de oorlog overleefd. In Nederland zullen Catho en Jane Lanting nog enige tijd contact houden.

Het onderhoud van de grote tuin rond de controleurswoning wordt niet langer betaald door het gouvernement. Dat is een bezuinigingsmaatregel in verband met de economische crisis.

Een vendutie is een openbare verkoping, meestal gehouden in het huis van de vertrekkende bewoners. Een vendumeester leidt de verkoping.

Catho neemt zich voor om nu eens flink aan het naaien te gaan. Over haar naaiwerk zal zij nog vaak schrijven. Met dit eigen naaiwerk leverde zij een belangrijke bijdrage aan het budget. Tevens bereikte zij er mee dat zij en haar kinderen altijd goed gekleed zouden zijn, waarmee zij een positieve bijdrage gaf aan de conduittestaat van de bestuursambtenaar voor wiens huishouding zij verantwoordelijk was.

Catho heeft thuis vooral voor de jongste kinderen, Hanny en Piet gezorgd. Zij was zich goed bewust van het belang van de stamhouder, Piet. Vooral na de vroege dood van het eerste broertje blijft zij bezorgd dat ook Piet iets zal overkomen. Hij moet een sterke jongen worden, die goed kan leren, kortom een “echte man”. Dat merk je uit haar brieven. Maar de genegenheid blijkt wederzijds te zijn. Tot aan haar dood in 1999 zal Piet haar regelmatig opzoeken. Ook met zijn vrouw Ad zal Catho het altijd goed kunnen vinden.

De volgende brief is door Jan geschreven aan een studievriend die nog in Leiden zat. Het is een van de twee brieven die de Reünistenvereniging van SSR Leiden mij in september 2005 toezond. Ook hier is de naam van de ontvanger onleesbaar gemaakt, maar blijkbaar heet hij Gerrit Jan en zal hij bij de Zending gaan werken. Jan en Catho zitten inmiddels in een hotel in Bandung, in afwachting van een geschikt huurhuis:

Palace Hotel (tegenover station Bandoeng en Luxor theater), Kebon Djatie 18.
Koude en warme baden. Autogarages. Gerenommerde tafel.

Commentaar door Jan bijgeschreven:

(Moet je apart voor betalen, dan krijg je namelijk een ketel kokend water. Voor het hotel is namelijk een taxi-parkplaats. Overigens gelijk aan elke andere tafel).

Bandoeng, 28 april 1932

Amice,

Hier zit ik nu in Bandoeng in een Indisch hotel. Een Indisch hotel is een lustoord van verveling en daarom maar een briefje schrijven. Voorzover ik me herinner, schreef ik mijn laatste brief vanuit de Rode Zee en dat is alweer een maand geleden. Laat ik je even vertellen dat Van Beuzekom naar Atjeh is gedirigeerd. Wat bleef hij eenzaam achter op de stille kade van Sabang in de brandende middagzon, toen de “Hoofd” zijn reis vervolgde. Ik dacht: “Daar staat hij nu met zijn rok, smoking, dinnerjacket, jacquetje en zijn lakschoenen.” De Atjehse kust ziet er voor dergelijke uitrustingsstukken nu niet bepaald aantrekkelijk uit. Ik denk dat een paar spijkerschoenen en een khakipak met tropenhelm daar meer op hun plaats zullen zijn. Ik ben namelijk al een paar keer op tournee met een bestuursambtenaar meegeweest en bij mijn thuiskomst zag ik er uit, of ik polderwerker was, in plaats van helemaal adspirantcontroleur. Dat hebben ze me namelijk gemaakt bij mijn aankomst in

Batavia. Dat is een hele baan, Gerrit Jan. Daar heb je zo geen idee van. Eerst, in Leiden, ben je niks, dan, als je je papieren thuis krijgt, begint het er op te lijken dat je weleens iets worden zult, aan boord ben je nog niks, maar je hebt al salaris, bij aankomst ben je actief (let vooral op actief) adm. ambtenaar BB ter beschikking enz. enz. Dan komt er een hele poos niets en dan ben je pas adspirant controleur. Je verdient er geen cent meer door, maar je bent verplicht jezelf uniformen aan te schaffen.

Jan als soldaat

Echte uniformen, waarin een generaal adjudant majoor kapitein (dat is de hoogste militaire rang die ik kan bedenken) zich niet zou schamen. Na eerst gelogeerd te hebben bij Buitelaar en daarna bij Lanting te Soebang (ik hoefde namelijk eerst eind april in functie te treden. Let wel in functie, dat heb je bij de Zending niet!) ben ik hedenmorgen afgereisd naar mijn standplaats: Bandoeng. Wat ze hier van me willen hebben, is mijzelf en de heren zelf nog niet duidelijk.

Jan met zijn compagnie

Eind mei moet ik in militaire dienst en gedurende de maand mei zal ik wel de een of andere A.R. of R. een beetje moeten nalopen, denk ik. Ik begin het overigens best te treffen, want de gewestelijke secretaris (mijn huidige chef) is een oud Scred (dispuut)-lid. En een geschikte baas. Het BB is hier in aanzien, en geen wonder. Dat zijn mannen van de wereld, dat kun je zien. Ik bedoel "wereld" in goede zin, natuurlijk. Je chef komt je afhalen van de boot, op het Departement van BB mag je een beetje meepraten over je a.s. standplaats (zeg dat tegen de lui, het is geen praatje) en zij stellen zich verder met raad en daad ter beschikking. Dat is corpsgeest! Toen ik dan vanmorgen geuniformeerd en wel in de trein stapte om naar Bandoeng te reizen, kwam er een Javaanse meneer op me toe, met ook krullen op zijn mouw. Hij stelde zich aan me voor, dus dacht ik dat het wel een manteri zou zijn, doch het was een wedana (even een bokje, natuurlijk) en bij mijn aankomst alhier, sprong de gehele politiemacht (voor zover aanwezig) met één slag in de houding en salueerde. Natuurlijk wist ik niet of ik wat terug moest doen oftewel wat ik terug moest doen, maar in ieder geval, voor een zendeling of taalambtenaar springen ze toch maar niet in de houding. Ik mag dat wel, zo'n attentie van de openbare macht. Daar konden ze in Holland ook weleens mee beginnen, die lamstralen. In het binnenland zijn de mensen nog veel beleefder tegenover de dragers van het gezag. Mannen durven ternauwernood langs je heen kruipen, als ze je tegen komen en vrouwen heb ik pardoos de kali (rivier) zien instappen bij onze nadering. Een controleur op tournee wordt in het binnenland met eerbewijzen overladen. Elke lurah (dorpshoofd) biedt iets aan: vruchten, een of andere versnapering of een kleine rijstmaaltijd. Het gevolg is dat je met een overladen maag thuiskomt, doch de bedoeling is goed. En voor deze eenvoudige mensen, die niets liever willen dan gerust hun stukje land bewerken en rustig in hun eenzame kampong wonen, knijpen ze hem in Batavia behoorlijk. Iedereen voorspelt daar (en vreest voor) revolutie en opstand. Dat zijn de mensen, die op de inlander zitten schelden en afgeven en die nog nooit een inlander hebben ontmoet, tenzij het stelletje bedienden dat ze hebben en wat onbeschofte taxichauffeurs. Overigens zijn deze mensen ook erg tam, hoor. Ze doen alleen een beetje vrijer dan de rest. Voor ik het vergeet, je hebt de groeten van Ds Luiendijk (aan boord ontmoet) en van Brinkman, militair te Bandoeng, volgende week overgeplaatst, vader van een welgeschapen zoon, wijders van Kamper, Buitelaar (a.s. vader) en Lanting, controleur van Soebang, (- - -) heerser over 500.000 zielen, vader van drie kinderen. (- - -) Overigens staat het BB veel hoger dan het militair. Dat merk je dadelijk aan alles. En dat hoort ook zo natuurlijk. Waar moest het anders heen.

Groeten ook aan Boudientje en namens Catho. Poeroet.

Zending: het lijkt er op dat de geadresseerde Gerrit Jan bij de Zending zal gaan werken. Het doel van de Zending was door woord en daad de kennis van het Christendom onder de inheemse bevolking te verbreiden. Naast de Protestantse Zending bestond de Rooms-Katholieke Missie. Over de benadering van de bevolking bestonden spanningen tussen Zending/Missie en het Binnenlands Bestuur. Iets van dat spanningsveld wordt in deze brief duidelijk.

Met de A.R. wordt bedoeld de Assistent Resident, terwijl de R. voor Resident staat. Een Manteri was een inheemse ambtenaar hoger dan klerk, maar lager dan

subdistrictshoofd, terwijl een Wedana een inheems districtshoofd was, formeel hoger in rang dan de Nederlandse controleur, maar in werkelijkheid aan hem als koloniale machthebber onderdanig.

Vanwege de strenge selectie voor de studie Indologie en daarna voor de reële uitzending naar Indië was Jan in Nederland extra bang geweest om een bekeuring te krijgen bijvoorbeeld voor een snelheidsovertreding. Zijn uithaal naar de politie ("de lamstralen") wijst in die richting.

Met de "in Batavia knijpen ze hem behoorlijk" verwijst Jan naar de bezorgdheid van het gouvernement over de massale belangstelling voor de bijeenkomsten van de nationalistische leiders die sedert de late jaren twintig vooral op Java merkbaar was. Volgens Jan zou de gewone desabewoner niets liever willen dan "gerust zijn stukje land bewerken" en niet geïnteresseerd zijn in kwesties als autonomie of onafhankelijkheid.

In de laatste regels van Jan's brief merk je een afkeer van militairen. In de volgende brieven komt de weerzin tegen de kazerne herhaaldelijk ter sprake, zowel bij Jan als bij Catho. Mogelijk ligt de verklaring in hun afkomst uit Zeeuwsch-Vlaanderen. Beiden woonden als kind dicht bij de grens met België, waar de Eerste Wereldoorlog tussen 1914 en 1918 in alle hevigheid woedde. Jans vader, Levinus de Putter, was enige maanden voor de grensbewaking opgeroepen als dienstplichtig militair, terwijl het boerenbedrijf hem niet kon missen.

De moeder van Catho kreeg in Cadzand militairen ingekwartierd, met alle extra zorg daaraan verbonden, zoals ongedierte, meegenomen uit de kazernes. Chemische bestrijdingsmiddelen waren er nog niet. Catho zag als kind vlakbij een brandend vliegtuig neerstorten. Ook werden de bewoners van Retranchement (Jan) en Cadzand (Catho) regelmatig geconfronteerd met de ellende van talloze Belgische vluchtelingen.

"Poeroet": onder deze bijnaam stond Jan als student bekend bij zijn studiegenoten (De Putter, 2005, 228).

Catho hervat de correspondentie:

Bandoeng 8 mei 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broertje,

Vanmiddag hebben we jullie brief ontvangen. Ik had net tegen Jan gezegd: "kwam er nu maar eens post van thuis." Ik ben heel blij wat van jullie te horen en dat je het goed maken. Er was ook een brief van Jan thuis. Daar gaat ook alles wel, alleen wat Janneke betreft, dat is droevig afgelopen. Het was een flinke jongen, maar hij is niet in leven mogen blijven. ik vind het verschrikkelijk droevig.

We zijn hier nu een week in Bandoeng, een mooie plaats en heerlijk koel. Het is hier 's morgens en 's avonds haast net zo lekker als op een fijne Hollandse zomeravond, dat is heerlijk! We wonen nu voorlopig in een hotel voor een maand, dat is niet zo erg gezellig, maar toch de beste oplossing. We hebben hier een slaapkamer, een eigen badkamer, w.c. en voorgalerijtje, dus betrekkelijk toch zo'n beetje apart. De Indische hotels zijn heel anders dan in Holland. Dit hotel bestaat uit een groot

hoofdgebouw, waarin de eetzaal en verschillende andere zalen. De verschillende slaapkamers liggen daar als het ware omheen en zien alle uit op een binnenplaats met wat gras en bloemen en bomen (tekening). Als jullie dit tekeningetje even bekijken, kun je je er iets van voorstellen. Jan gaat 's morgens om kwart over 7 de deur uit en komt om 2 uur thuis, erg druk heeft hij het nog niet op het kantoor. Voor mij is dat altijd nogal een lange morgen en ik verveel me nogal. Als we in een eigen huis zaten zou dat natuurlijk niet zo saai zijn. Morgen komt mijn naaimachine hier aan en dan kan ik wat gaan naaien, want daar heb ik die lange morgens al de tijd voor. We zijn al enkele huizen wezen bekijken en zullen waarschijnlijk een paviljoen huren voor fl. 65,- per maand in de buurt van de kazerne.

Bij de kazerne

Bij de kazerne

Naast ons zou er dan ook een kennis van Jan wonen, een jong huisgezin met een baby van een maand, dat is wel gezellig. We hebben daar electrisch licht, gas en waterleiding en het is een tamelijk flink groot paviljoen. Met juni zouden we het willen betrekken, maar het is er nog niet door, hoor. Dat horen je dan nog wel. We zullen nu van de week beginnen met venduties af te lopen om mooie meubels te kopen, dat moet - als men een beetje uitkijkt - erg goedkoop zijn tegenwoordig, dus dat zou fijn zijn. Jan moet 31 mei in (militaire) dienst treden. Hij moet dan bijna drie weken in de kazerne wonen, eten en slapen, dus zijn we van plan dat ik dan weer naar Soebang ga, anders zit ik zo alleen 's nachts en dat durf ik niet goed. De Lantings in Soebang zijn erg aardig en heel gastvrij, het is twee en een half uur rijden

van hier naar S. met een auto, dus niet zo heel ver weg. Als die drie weken om zijn, kunnen we eindelijk eens in een eigen huis wonen en blijven we zeker tot november in Bandoeng. Dan is Jan zijn diensttijd uit, dus is er kans dat we worden overgeplaatst, maar daar is nog niets van bekend en dat duurt nog zo lang, daar denken we nog niet aan.

Gisteren ben ik bij een dokter geweest voor onderzoek en alles is in orde bevonden, dus kunnen we nu rustig alles afwachten. Het was een aardige, vriendelijke dokter en hij leek me zo handig. Ik moet nu elke maand weer eens opnieuw bij hem komen. Ik vind het zo'n rustig gevoel, nu ik weet dat alles goed is.

We hebben al enkele gelegenheidsbezoeken afgelegd, bij collega's van Jan en bij lui die hoger staan dan hij, dus betrekkelijk zijn chefs. Die bezoeken vielen erg mee, hele aardige vriendelijke mensen. Terug ontvangen hoeven we ze nog niet, omdat we in een hotel wonen, dus dat is gemakkelijk.

Ik denk dat ik het hier in B. best gewend zal worden, hoor. We maken het beiden erg goed, Jan smult van de rijsttafels dat het een lust is en ik kan ook tamelijk goed eten. Met hemelvaartsdag zijn we een uitstapje wezen maken naar Lembang. Dat ligt in de bergen. Daar is het heerlijk koel. Zijn jullie nog uit geweest? Ik ben blij te horen dat het met Pa zijn zaken zo goed gaat en dat Moeke weer goed beter is. Nou Janneke en Hanny, ik vind het fijn dat jullie zo flink helpen werken in jullie vrije tijd. Dat scheelt zo veel voor Moe.

Catho in de Plantentuin

Jan in de Plantentuin

Nou Janneke, hier zijn de antwoorden hoor: ik heb nog geen polka haar. Of ik het ooit zal laten doen dat weet ik nog niet. Mevr. Buitelaar en Lanting hebben het allebei. We zijn (Jan en ik) een halve dag in 's Lands Plantentuin geweest. Dat is in één woord schitterend. Jullie krijgen er weleens foto's van en ansichtkaarten. Het kleedje dat Corry in mijn koffer stopte heb ik al aan boord ontdekt en ik meen dat ik ze er al eens voor bedankt heb, is het niet? Dat meisje van de Koloniale School had mijn naam gelezen in de krant in de passagierslijst van de boot, zodoende kwam ze eens kijken, aardig hè? Veel uitstapjes hebben we nog niet gemaakt, maar ik heb toch al heel wat moois gezien op onze reis van Batavia naar Soebang en van Soebang naar hier. Je moeten Jan zijn brief maar eens lezen, die schrijft wat over al het moois hier.

1932

Hanny de Smidt wordt 14 jaar

Hanny, je bent nu alvast hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag, hoor. Ik weet niet of ik nog een brief kan schrijven die er een beetje beter op tijd is, dus moet je het zo maar voor lief nemen. Ik wens je een erg prettige dag toe. Is Pa nogal prettig verjaard of had hij het te druk om jarig te zijn! Zeg, Piet, ben je overgegaan, daar ben ik erg nieuwsgierig naar hoor! Je moet maar flink je best doen. Als ik over zes jaar terug kom, dat je dan al op de H.B.S. bent. Wat zou het leuk zijn als je hier eens kon komen, dan kon je die bruine jongetjes die je wel eens op een film hebt gezien, eens echt zien. Wat die foto's betreft, schrijf me eens duidelijk hoeveel er zijn en of ze bij Jan thuis er al hebben?

Willen jullie als het kan een beetje duidelijker schrijven, want op dat dunne papier kan ik het haast niet lezen. De brief die hierbij is, door Jan geschreven, zouden je die in Retranchement willen bezorgen, dat scheelt ons 42 cent?

Nou, prettige Pinksterdagen, we horen weer gauw wat van jullie, hé? Ik vind het zo fijn om een brief te krijgen. Het adres staat achter op de envelop. Een hartelijke kus van Catho. De groeten aan Jeanne, hoor, is ze voorgoed thuis? Daag.

Jan, Antje en Janneke de Putter

Janneke de Putter was de oudste zus van Jan.

Catho schetst een plattegrond van het hotel. Van elke nieuwe woning zou zij voortaan een tekeningetje opsturen. Zij tekende graag, zowel van voorbeelden als, later in Nederland, rechtstreeks uit de natuur. Tekenles kreeg zij pas in de jaren zeventig bij "Expressie 70" (Alphen a.d. Rijn), waar zij verscheidene technieken leerde, die zij thuis oefende.

Op Java waren de grote en middelgrote steden voorzien van waterleiding. Buiten Java was dit in de grote plaatsen eveneens het geval.

Gezien de open, gelijkvloerse bouw van de huizen was het niet gek dat Catho 's nachts niet alleen durfde te zijn. Inbraak en diefstal nam in de crisisjaren steeds meer toe, zowel in de stad als er buiten. De bevolking leed armoede.

De Europeanen in Indië verhuisden dikwijls. Wanneer hun nieuwe woonplaats zo ver weg lag dat het meenemen van de inboedel te duur werd, hielden zij een vendutie, een openbare verkoping, waarna zij op hun nieuwe adres weer meubelen op een vendutie kochten. Het was een praktische gewoonte. Een vendutie stond onder leiding van een vendumeester.

Catho is blij dat zij nog geen visites hoeft te ontvangen. Zij voelt zich onervaren in deze vreemde maatschappij met zijn stricte koloniale rangen en standen. In het vervolg zal zij nog diverse keren op dit onderwerp terugkomen - altijd opgelucht wanneer er een visite voorbij is.

Met 's Lands Plantentuin wordt bedoeld de prachtig aangelegde Hortus in Buitenzorg, waar allerlei soorten bomen en andere gewassen waren aangeplant ten behoeve van de cultures, gewassen waarvan de opbrengst was bestemd voor export. Voorbeelden zijn: suikerriet, koffie- en theestruiken, pinda's, tabak, cacao, palmolie. Aan de rand van het park stond het paleis van de Gouverneur Generaal van Nederlands-Indië. Later woonde hier de President van Indonesia. De tuin heet nu Kebon Raya te Bogor.

Het huis in Breskens, Dorpsstraat 147

De zaken van Pa:

Details uit de jaren twintig/dertig heb ik overgenomen uit "Streekbedrijf: Garage De Blik" in: Rondje West, 19-11-2007, p. 5.

Wouter de Smidt had in Cadzand een handel in fietsen, motorfietsen en auto's. In 1922 verhuisde hij naar Breskens, waar hij in de Dorpsstraat 147 een nieuwe woning liet bouwen. Voor de zaak kocht hij een pakhuis in de Dorpsstraat 41. In 1925 verwierf hij het dealerschap voor Chevrolet. Tevens werd zijn neef Hubrecht de Blik compagnon in de zaak. De zaken gingen goed en in 1933 werd een showroom ingericht. De onderneming organiseerde busreizen met eigen touringcars en onderhield een taxibedrijf. Rond 1934 werd de garage geheel overgenomen door de familie De Blik. Ondanks de heersende crisis werden regelmatig auto's verkocht en vrachtwagens voor de export van landbouwproducten uit Zeeuwsch-Vlaanderen naar Frankrijk.

Zie ook: Lijser, Peter de, "Van Badhuis tot Boulevard", EBB, Breskens 2008, p. 30.

Piet de Smidt met konijntje op de bloembak van het huis te Breskens

Piet de Smidt met hond Duc bij de benzinepomp voor de garage aan de Dorpsstraat 41

Janneke, Piet en Corry de Smidt op het schoolplein te Breskens

H.B.S.: de Hogere Burger School kun je vergelijken met het huidige VWO.

Jeanne (als in de Franse taal uitgesproken) had tijdens haar verpleegstersopleiding longtuberculose opgelopen, waarvoor zij werd verpleegd. Thuisgekomen zal zij tijdelijk de boekhouding bijhouden op het kantoor van haar vaders autohandel in Breskens. Zij volgt de opleiding tot medisch analist en krijgt later een baan bij het RIV (Rijks Instituut voor de Volksgezondheid).

Een afschrift van Catho's brief van 24 mei 1932 staat ook in mijn boek over Jan (De Putter 2005, p. 59).

1930 Jeanne de Smidt, Jan de Putter en Catho de Smidt in Middelburg

De HBS te Oostburg, school van Jan de Putter en Jeanne de Smidt

Bandoeng, 24 mei 1932.

^Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Zondag 15 mei heb ik jullie laatste brief ontvangen, ik had zo half gehoopt dat er deze week weer één zou zijn, maar jullie schrijven misschien liever om de 14 dagen, hoewel als jullie het niet te duur vinden, ik graag elke week een brief heb. Maar het is erg duur met die vliegpost, dat is waar, maar ik kan er toch haast niet toe komen om per zeepost te schrijven, dat is dan al zo lang geleden als je het in handen krijgt. Enfin, volgende week heb ik toch in elk geval een brief van jullie, hè? Je hebben die brief die ik vanuit Soebang heb geschreven toch wel ontvangen? We zitten hier nu bijna al een maand in Bandoeng, gelukkig maar 1 week meer in het hotel. Het paviljoen waar ik van schreef hebben we gehuurd en we hopen er volgende week maandag in te trekken. Of ik nog terugga naar Soebang weet ik nog niet. Misschien krijgen we het wel gedaan, dat Jan niet in de kazerne hoeft te blijven, dat zou fijn zijn. Vorige week zijn we zo'n beetje bezig geweest met inkopen te doen. We hebben enkele venduties afgelopen, maar dat viel wel een beetje tegen. We moesten nog een eetkamer ameublement hebben, maar die dingen gaan daar even duur als een nieuwe, soms nog duurder en dan voor gebruikte meubels, daar voelden we niet veel voor, daarom zijn we maar eens bij een chinees geweest en die had een alleraardigst meublement staan, 6 stoelen en een tafel, een dressoir en een etenskast van jatihout en van een modern maaksel voor f. 125,--. Dat viel ons zo mee dat we dat maar gekocht hebben. Het meublement waar we op de vendutie op geboden hadden was voor f. 180,-- gegaan, dus waren we nog veel goedkoper uit. We hebben ook nog wel enkele koopjes gedaan op een vendutie, hoor; ik heb een strijkplank voor f. 2,25, divan voor f. 12,- en een mooie, grote staande schemerlamp met een grote zijden kap voor f. 6,--. De vendutieman zei: die zal zowat voor 17 à 18 gulden gaan, nou en toen hebben we gezegd: als je hem kunt krijgen voor f. 8,-- is het goed; hadden we hem toch voor 6, dat was echt een koopje; ik had er helemaal niet op gerekend, ik dacht, die gaat toch veel duurder. Ik zal blij zijn als we eens alles in ons huis kunnen brengen, dat zal toch wel veel prettiger wonen zijn dan in een hotel. Ik hoop jullie binnenkort fotootjes te kunnen sturen van ons huis. Jan heeft hier al heel wat van de omgeving gezien. Hij maakt bijna alle morgens tournees en dat is bijna altijd in de bergen, want zoals jullie wel weten, ligt Bandoeng op een hoogvlakte omringd door bergen. Ik heb er ook al wat van gezien, maar toch nog lang niet wat Jan al heeft gezien, het moet prachtig zijn. Ik zou gerust wat van die reizen mogen meemaken. maar aangezien ik tegenwoordig haast niet tegen autorijden kan, vooral niet op die slingerende bergwegen, blijf ik maar stilletjes thuis. Ik vind het soms wel jammer, want ik heb anders nu zo goed de gelegenheid daarvoor, maar daar is niets aan te doen. Het is nu zeker wel zo zachtjes aan zomer geworden zeker. Is alles in het tuintje aan het groeien en jullie hebben toch de dahlia's wel al geplant? Vindt Piet het niet erg vervelend om nog eens in dezelfde klas te zitten, hij moet nu maar goed zijn best doen, dan is hij altijd de eerste van de klas, dat is toch ook wel erg leuk. Heeft Hanny een prettige verjaardag gehad? Heeft pa een goede reis gehad naar Parijs, hij heeft zeker nog altijd drukke, drukke zaken, hè? Jeanne schreef, dat Jo Verschelling in juni naar Indië komt, ik hoop haar dan wel eens te zien, want haar man woont hier ergens in de buurt, tenminste het is nog wel een paar uur reizen met de trein, geloof ik, maar zolang het geen dagreizen zijn, vinden wij het tamelijk dichtbij.

En op Breskens gaat zeker alles nog zijn oude gang, ik zou best weleens een kijkje willen komen nemen bij jullie. Soms verlang ik nog weleens erg naar huis, hoor. Overigens heb ik het hier goed naar mijn zin en het is wel erg prettig, dat het hier zo heerlijk koel is, het gebeurt soms, dat ik 's avonds als we buiten zitten, ril van de kou. Maar zo van een uur of 11 tot 4 uur als de zon zo fel schijnt, kun je maar het best in de schaduw blijven, hoor, want dan valt het heus niet mee om in die felle zonnestralen te lopen. De heerlijkste tijd van de dag is dan ook in Indië 's morgens vroeg om een uur of zes, dat is ook de tijd dat de meeste mensen opstaan. In Holland lijkt dat ontzettend vroeg, maar hier is dat doodgewoon, hoor. Men gaat hier dan ook over het algemeen veel vroeger naar bed dan in Holland. Weet je waar ik nog niet zo aan gewend ben, dat het hier zo vroeg donker is, dat is toch wel zo raar. Ik zit nog altijd met dat hollandse zomeridee tot 10 uur licht, maar dat is niet waar, hoor. Om 6 uur is het hier al donker.

Jullie hebben zeker ook wel gelezen van die aardbeving en vulkanische uitbarstingen op Celebes, dat is vreselijk, hè? Gelukkig dat wij daar niet zitten, want dat zou niet meevallen, denk ik.

Wat dat Koloniale Weekblad betreft, dat willen jullie wel afschrijven, hè? Je hoeven die niet meer naar hier toe te zenden hoor. Jan vraagt ook of je eens schrijven, hoeveel of er nog op zijn girorekening staat.

Ons nieuwe adres is: Riouwstraat 60, paviljoen, Bandoeng. Voortaan kan nu alles daarheen gestuurd worden. Nou, dag hoor. Ik hoop dat jullie het allemaal goed maken. Met ons gaat het ook goed. Jan, die een paar dagen ziek was, is weer helemaal beter, hoor.

Bandoeng 6 juni 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broertje,

Dit is nu de eerste brief geschreven in ons eigen huis. Het wordt vandaag een week dat we hier zijn. We zijn er vorige week maandag ingetrokken, dat was een drukke dag, hoor, we moesten al de koffers uitpakken, de meubels werden gebracht en alles moest een plaatsje hebben. Zaterdags had de jongos (bediende) het hele huis al schoon gemaakt, dus dat was gemakkelijk. Nu is alles op regel en als ik niet zoveel naaiwerk had, wist ik geloof ik met mijn lege tijd geen raad. We hebben namelijk twee bedienden: een jongos en een koki. Nou, die nemen letterlijk al het werk uit je handen. We waren eigenlijk ook niet van plan om er twee te nemen, maar aangezien we er binnen enkele maanden toch niet van buiten zouden kunnen, hebben we ze nu maar dadelijk genomen. We kennen ze dan al een beetje en dat is toch gemakkelijker. Het is een getrouwd stel. Dat heeft veel gemak. Ze wonen op het erf, eigenlijk is er geen bediendenkamer en wonen ze nu in de gudang. Dat is een bergplaats voor goenten, aardappels, koffers, fiets, enfin zoiets als bij jullie de kelder. Dat is wel een beetje lastig want nu hebben we helemaal geen bergruimte. De koffers staan in de slaapkamer en de kisten van het servies en de klok staan voorlopig nog achter op de straat. Jan zijn fiets - hij heeft er van de week één gekocht - zetten we 's avonds in de badkamer en zo gaat het dan wel.

Op pad met de automobielcompagnie

Met de auto op een pontje naar de overkant

Juni - November 1932: De automobielcompagnie, met Jan vooraan in het midden

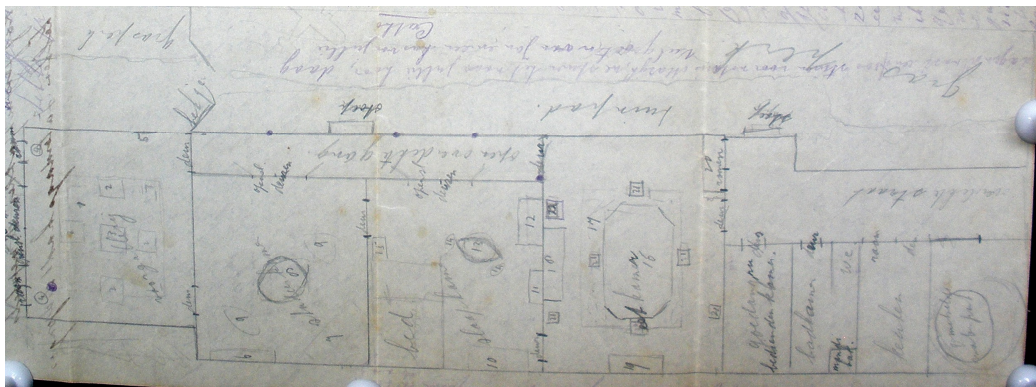

Onderweg

Met mijn Maleis is het nog slecht gesteld. Ik kan zelf wel het één en ander beweren in die taal, maar om de luitjes zelf te verstaan, dat is lastiger, maar tot mijn geluk kent de koki goed Hollands. Ze verstaat alles en kan ook tamelijk goed spreken, de jongos niet. Jan is op het ogenblik soldaat, wat hij niet zo heel erg prettig vindt. Hij is bij de autocompagnie, dat is wel prettig, dan hoeft hij in elk geval geen grote marsen te maken. Hij heeft een erge hekel aan zijn soldatenpakje, hij wandelt ook liever niet, want dan moet hij telkens groeten, enfin, jullie weten wat dat militaire gedoe voor Jan betekent. Hij trekt, als hij thuis komt, haast altijd zijn witte pakje aan, maar daar mag hij niet mee op straat. Gelukkig hoeft hij niet meer in de kazerne te slapen. We hebben een briefje van de dokter gekregen dat het noodzakelijk is dat Jan 's nachts thuis blijft, wat gelukkig niet zo erg is, maar enfin, het werd direct toegestaan, zodoende ben ik maar drie nachten alleen geweest. Jan moet al om vijf uur op. Hij eet 's morgens en 's middags in de kazerne, dan is hij om een uur of twee thuis en moet om vier uur nog even terug voor de inspectie. Verder is hij dan de hele avond thuis. Daarom eten we dan ook 's avonds warm.

Ik sta om zeven uur op, dan staan de bedienden gereed zo gauw ik de deur open doe en beginnen voor een kopje koffie te zorgen, dat ik dan in mijn eentje in de voorgalerij nuttig. Daarna eten en dan vul ik mijn morgen met naaien of een brief schrijven zoals nu, het één en ander met de koki bespreken voor het eten en verder op alles een oogje houden, want er wordt altijd gezegd dat ze erg stelen. Nou ik heb er nog niet veel van bemerkt hoor, maar om ze zo dadelijk helemaal te vertrouwen, is toch beter van niet. Alle kasten zijn dan ook op slot en ik loop echt Indisch een hele dag met een bos sleutels te sjouwen. De jongos doet al de kamers, alle dagen dweilen met een beetje creoline in het water, dan moet hij de tuin onderhouden. We hebben nogal een tamelijk stukje grond en het gras groeit hier in Indië zo vlug dat het wel haast elke week moet worden kort gehouden. Verder moet hij bedienen als we bezoek hebben, dat ben ik bezig hem wat te leren, want dat had hij nog nooit gedaan. Hij was eigenlijk altijd poetsjongen geweest, maar hij heeft het al goed te pakken, hoor. Verder zorgt hij voor alle kluskarweitjes, doet boodschappen en helpt de koki bij het afwassen. Koki moet koken, wassen en strijken, wat hier alle dagen gebeurt en de slaapkamer doen. Dat is nooit het werk van een jongos. Zij haalt 's morgens de

groente en aardappelen van de markt. Ze kan goed naaien en zodoende heb ik haar al het één en ander laten naaien. Ze zit dan op een matje op de grond met de naaimachine, bij me in de kamer. Dat is toch zo grappig zeg, dat moesten jullie eens kunnen zien. Als ik het kan gedaan krijgen, zal ik eens zo een fotootje van haar maken, dan zien jullie dat ook eens. Ze kan gelukkig goed koken. Overigens hebben ze het nog niet erg druk, maar dat zal nog wel komen. Alle dagen het eten regelen, is nog niet zo erg gemakkelijk, vooral omdat we met ons tweetjes weinig nodig hebben en alles maar voor één dag tegelijk kan worden ingeslagen, anders bederft het. De looper van de kruidenierswinkel komt alle dagen met een boekje aan de deur wat ik zelf invul. Dat brengen ze nog dezelfde dag. Betalen gaat elke maand. Het brood wordt elke dag gebracht, de melk ook. Die is hier verbazend duur: voor een flesje waar nog geen volle liter in zit betaal ik 20 cent. De slager komt ook elke dag met een boekje. De bestelling wordt de volgende dag gebracht. Groente is hier erg goedkoop, vlees en vis is ook niet zo duur. We koken op gas. Strijken doe ik met arang (houtskool). Dat is goedkoper dan met een electrisch strijkijzer. Dit is de plattegrond van ons huisje. Of de verhoudingen goed getekend zijn, betwijfel ik, maar zo hebben jullie toch enig idee.

Plattegrondje van de Riauwstraat

Zoals jullie zien, is de gang open. Het dak rust op houten pilaartjes. Bij de deur naar de eetkamer zit een zwaluwnest, met eitjes. Zo leuk. Wat al die beestjes betreft hier in Indië, dat valt in ons huis nogal mee. We hebben alleen last van mieren, maar we bewerken ze goed met de flitspuit en daardoor zijn ze een heel eind opgehoepeld. Dan heb je hier de tijtjaks (cicak), dat zijn kleine hagedisjes die in huis tegen de muren zitten, meest heel hoog tot tegen het plafond. Ze zijn helemaal niet griezelig en ze vangen veel muggen. In ons huis heb ik er nog geen gezien. Van de muggen heb ik al veel last gehad. Mijn benen stonden soms vol met muggenbeten. Nu is het wat over.

Ik krijg juist jullie brief. Dat is altijd zo fijn. Nou Moeke, maak je niet bezorgd over alles wat ik aan uitzet en linnen nodig heb. Ik heb al heel wat en ben er haast mee klaar. Als jullie wat willen sturen, had ik wel graag een wit wollen capeje en wollen sokjes. Het hoeft geen zware wol te zijn, maar hier in Bandoeng heb ik dat toch nodig. Misschien kunnen Corry of Janneke het zelf haken of breien. Voor lakens en sloopje zal ik zelf wel zorgen. Ik weet nog niet of ik een wieg of klein ledikantje neem en jullie weten toch de afmetingen niet. O ja, vier of vijf witte wollen truitjes

zonder broekje had ik ook graag. Van nichtje Lanting heb ik sluitbanden te leen, die ik na afloop zelf moet dragen, dat is wel prettig, want daar is veel aan te naaien. Schrijven jullie weer gauw? Ik heb zo graag een brief van thuis. Pa, je mag wel voorzichtig zijn met zaken doen, nu alles er zo slecht voor staat in Holland. Hier wordt ook geklaagd. Met juli gaat er weer fl. 20,-- van ons salaris af, maar we hebben toch geen klagen. We zullen binnen enkele dagen alvast fl. 100,-- sturen voor notaris Mazijk. We sturen het naar jullie. Veel groeten van Jan en een kus van jullie Catho.

P.s. Ik bedoel zo'n soort capeje als we eens bij moei Jaantje gezien hebben.

“De koffers in de slaapkamer”: dit zijn grote houten hutkoffers die, rechtop gezet, als kast kunnen dienen.

“De klok”: van de familie De Putter kreeg Jan een antieke staartklok mee, die altijd meeverhuisde, of - tijdens het verlof in Holland - werd opgeslagen, maar in 1942 achterbleef op Singkep en na de oorlog verdwenen was.

Het Koloniaal Instituut (later Tropenmuseum) in Amsterdam liet eind jaren dertig een boek samenstellen om “het legio misverstanden, die omtrent Indië bestaan, weg te nemen” en de lezer te laten zien “hoe men in Indië leeft en werkt”: Wormser, Dr. C.W. (red.), “Zóó leven wij in Indië”, Deventer, 1942. De brieven van Catho en Jan zouden als persoonlijke illustraties ter verlevendiging van dit boek kunnen dienen.

Aardappelen, vlees en groente: pas later, vooral in de buitengewesten, zal Catho meer rijst gaan gebruiken, zich aanpassen aan de locale eetgewoontes.

De regelmatige korting op het salaris van ambtenaren hoorde bij de crisismaatregelen om de gevolgen van de werkloosheid te temperen.

De schuld bij de notaris in Nederland zal Catho nog enige tijd blijven kwellen.

Met Moei Jaantje wordt bedoeld tante Adriana (“Jaan aan de zee”) de Smidt, zuster van Catho's vader. Op de volgende foto is zij de vrouw in Cadzandse klederdracht. Zij bewoonde met haar man Bram Blok het waterschapshuis boven op de duinen, Zwartepolderweg ter hoogte van 0 89 / O 90. Als kind kwam Catho hier graag. Op vrije zomermiddagen liep zij - meestal met een of twee kleine zusjes bij zich - uit Cadzand dorp over landweggetjes naar de kust. Moei Jaan was gastvrij. De kinderen speelden aan het strand en plukten bramen in de duinen. Het huis/annex kantoor zou door de Duitsers tussen 1940-1945 worden afgebroken in het kader van de kustverdediging.

Catho zal in december 1945 in Batavia een brief krijgen van moei Jaan, die haar dan schrijft over het onverwachte bombardement van de Geallieerden op 11 september 1944 op Breskens, waarbij 184 doden en talrijke gewonden zouden vallen (J. Keijmel, “11 september 1944”, Breskens 2004).

De familie Blok ging na 1945 in het Waterschapshuis aan het haventje wonen (Keiweg W 89). Zie ook De Lijser (2008), p. 53.

Het waterschapshuis boven op de duinen

Bandoeng 21 juni 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Corry, hartelijk gefeliciteerd met je 20ste verjaardag. Tjonge, wat een leeftijd al hè? Ik denk dat je je zelf niet kunt voorstellen dat je al 20 wordt. Wat worden we allemaal al grote mensen, hé? Ik kan het me zelf soms nog haast niet voorstellen dat ik nu een getrouwde vrouw ben en geen jong meisje meer. Ik begin het zachtjes aan gewend te worden in mijn nieuwe betrekking als huisvrouw, want niet waar, al ben ik nu al ettelijke maanden getrouwd, huisvrouw was ik eigenlijk toch nog niet geweest. Het bevalt ons hier goed. Uit de fotootjes, die ik jullie binnenkort zal sturen, zullen je wel zien dat het absoluut geen paleis is en helemaal niet lijkt op de grote Indische huizen waar ze het in Holland altijd over hebben. Maar het is meer dan voldoende voor ons. Als je zo'n groot huis hebt, moet je ook weer zo veel meer meubels hebben en bovendien kunnen we dat natuurlijk niet betalen. Ik doe reuze mijn best om een goede zuinige huisvrouw te zijn en ik ben werkelijk nieuwsgierig als de maand om is, om te weten hoeveel we dan verleefd hebben. Ik houd zo goed

mogelijk boek van al mijn uitgaven. Verschillende dingen zijn hier niet duur, maar sommige wel, zoals bij voorbeeld rookvlees, boterhamworst, leverworst. Dat kost 20, 25, 30 cent en soms nog meer per ons. Ham is haast niet te betalen. Kaas is heel duur. Karnemelk, zeg, ik kocht laatst een halve fles. Ik had daar zo'n trek in en ik had er één bord pap van voor 15 cent. Eieren zijn niet zo duur, 35 cent voor tien, maar je hebt hier niet zulke mooie grote als in Holland. Het zijn van die hele kleintjes, het lijken soms wel poelje eieren. Het Indisch fruit is niet duur en Jan eet er dan ook verbazend veel van. Ik vind het niet erg lekker. Er is maar één soort die ik lust en die zijn er op het ogenblik niet. Ik heb liever een lekkere Hollandse appel. Vrijdagavond kregen we jullie brief. Er was er ook één van de familie De Putter. Wat heerlijk die post uit Holland. Ik zie altijd met verlangen de dag tegemoet als de vliegmachine uit Holland hier aankomt.

Pa vraagt hoe ik het maak in de warmte. Nou van de warmte heb ik zo goed als geen last. Het is hier een heerlijk klimaat. Gisteravond bij voorbeeld was het zo koud dat ik met mijn wollen manteltje aan liep. Jan doet ook dikwijls een europees pakje aan 's avonds. Dat kan hier best. Wat verder mijn lichamelijke omstandigheden betreft, och ik ben het gemakkelijkst als ik maar stilletjes thuis wat heen en weer sjouw en niet meer uitga. Ik maak 's avonds in de buurt een kleine wandeling met Jan. Maar 's morgens eens wat boodschappen doen, daar word ik wel erg vermoeid van en dat doe ik dan nu ook maar niet meer, vooral omdat de winkelbuurten in het centrum van de stad zijn en wij meer in de buitenwijken wonen. Electriscche trams heb je hier niet, dus moet je met een taxi of een karretje. Om te lopen is het te warm en te ver. Wij nemen haast altijd een karretje, want een taxi is nogal duur. Gelukkig heeft Jan een fiets, dus als ik wat nodig heb waar ik de bedienden niet om kan sturen, dan gaat Jan even met de fiets. Moet ik er zelf bij zijn, wat tegenwoordig nogal eens gebeurt met dat naaiwerk, dan doen we dat 's avonds samen, want alleen ga ik liever niet meer uit. Overigens maak ik het uitstekend. Ik begin wat meer te eten dan een paar maanden geleden en ik voel me goed gezond. Janneke vroeg of ik eens wat bloemen wilde drogen, maar aangezien ik midden in een stad woon en er hier dus geen bloemen aan de kant van de weg groeien, denk ik dat je toch een beetje geduld zult moeten hebben tot we misschien eens meer in de buitengewesten geplaatst worden.

*Bloemen aan de kant van de weg in Zeeuwsch Vlaanderen.
Tekening van Catho uit de jaren 70 van de 20e eeuw*

Doordat Jan nu soldaat is, maakt hij ook geen tournee's meer, anders zou hij weleens wat bloemen hier of daar aan de weg kunnen plukken, dus Janneke geduld.

Jan heeft toch zo'n hekel aan dat soldaat zijn. De eerste maand is nog niet om, dus zullen de 4 1/2 maand die nog moeten komen, hem wel heel lang duren. Ik vind het ook niet zo erg prettig hoor, een man met zo'n lelijk soldatenpakje aan. Ik zie liever een controleurs pakje. De pakken die ze zondags moeten dragen vind ik nog veel lelijker. Enfin aan dat soldaat zijn hebben we Bandoeng te danken en dat vergoedt veel. De jonge controleur die met zijn vrouw en kind naast ons woonde, is overgeplaatst naar Batavia. Maar zijn ouders, Brinkman heten ze, wonen nu naast ons. Dat zijn vriendelijke mensen. Vooral de oude mevrouw vindt het prettig om zo'n jong mevrouwtje als ik ben met het één of ander te helpen, als ik soms raad nodig heb. Haar man, met nog twee zoons zijn echte zakenlui. Ze hebben een architectenkantoor en je ziet ze de hele dag heen en weer vliegen met hun auto en motors. Het zijn, geloof ik, wel rijke lui. Ze hebben een heel stel bedienden en een prachtig huis. Een van hun zoons woont met zijn vrouw bij hen in. Zij hebben een dochtertje gekregen. Ze komen morgen uit het ziekenhuis thuis. Dat zal wel een feest geven.

Met de burens aan de andere kant hebben we nog geen kennis gemaakt, maar als we het nog willen doen, wordt het hoog tijd, want dat gaat hier zo akelig officieel. Ik heb er heel geen trek in, maar toch zal het moeten gebeuren. Dan woont ongeveer vijf minuten van ons vandaan een controleur met vrouw en twee kinderen. Die lui komen nogal eens bij ons en wij bij hen. Dat zijn aardige mensen. Dan woont hier in onze straat een assistent resident. Daar zijn we ook al eens geweest en zij moeten bij ons nog een bezoek afleggen. Die mensen zijn gereformeerd. Meer kennissen hebben we niet, maar ik vind het voorlopig genoeg. O ja, dan zijn er nog twee soldaten vrijgezellen, vrienden van Jan. Zij hebben al een paar keer bij ons gegeten. De één is zelfs van adel, baron Benthem van Schoonhoven heet hij. Gelukkig is het toch een aardige jongen en helemaal niet verwaand.

En hoe gaat het nu op Breskens, nog altijd alles eender, komt er weer een jaarbeurs en hoe gaat het met Breskens als badplaats of komt daar nu niets meer van na die ruzie waar Jeanne van schreef? Moeten de particuliere badhuisjes ook weg van het strand? Dat is toch wel jammer, hé? Ik kan hier soms heel erg naar de zee en het strand verlangen, hoor, maar dat is hier niet. Ik zou het best prettig vinden als jullie me het Breskensse courantje stuurden. Als het niet te veel moeite geeft, doen je het dan?

Zie zo, hier ben ik weer terug. Mevrouw Brinkman kwam daarstraks namelijk vragen of ik trek had even mee te rijden met de auto naar het ziekenhuis om de baby eens te zien. Wat een schattig kindje, zeg Moeke, en de moeder maakt het zo goed. Ze had zoveel bloemen zeg. Het leek wel een bloementuin. Van mij was er ook een bouquet bij, dat had ik al eerder gestuurd. Ze ligt in het Katholieke Ziekenhuis, een prachtig gebouw en zo rustig is het daar. Ik hoop daar ook heen te gaan. Ik heb dezelfde dokter die zij heeft. Het is toch aardig van die lui dat ze me zich zo aantrekken, hé? Als ik me soms eens verveel, zo'n lange morgen, dan moet ik heus bij hen aankomen, heeft die oude mevrouw al meermalen gezegd. Daar hoop ik dan af en toe ook weleens gebruik van te maken.

Ik hoop weer gauw een brief van jullie te mogen ontvangen. Maken je het nog allen

goed? Ik wens Janneke een prettige reis toe in Duitsland. Zijn jullie overgegaan of is dat nu nog niet, ja toch? Corry, ik hoop je een cadeautje te sturen, maar wanneer dat weet ik nog niet. Je moet maar afwachten hoor, het komt toch. Hoe gaat het met jou, Piet? Je bent zeker nu altijd nummer één van de klas?

Moeke, maak je het toch nog altijd goed, werk je niet te veel. Dat mag je heus niet doen, hoor! Nu het maar slap is met de garnalen, moet Pa zeker niet zoveel meer naar Nieuwpoort toe?

Doen jullie ook de groeten bij de familie op Retranchement, als je daar eens komen en bij Moei Jaan van de zee?

En dan krijg ik weer gauw een lange brief terug hé? Corry, een prettige feestdag, hoor! Komen er meisjes en wordt het een fuif of niet? Hartelijke groeten van Jan en een kus van Catho.

Poelje: een jonge kip.

Gereformeerd: Jan was belijdend lid van de Gereformeerde Kerk, die samen met de toenmalige Ned. Hervormde Kerk tegenwoordig de PKN (Protestantse Kerk in Nederland) vormt.

Janneke gaat naar Duitsland: voor Nederlanders was Duitsland in die tijd een goedkoopte-land (de gulden was meer waard dan de Duitse munt).

Garnalen: Wouter de Smidt had in Breskens een vismeelfabriek opgericht.

Bandoeng 25 juni 1932

Lieve Mensen thuis,

Hier krijgen jullie eens een brief met fotootjes. Eerst nog twee uit Batavia, toen we daar logeerden. Je ziet wel dat zij (familie Buitelaar) een pracht van een huis hebben. Ze betalen daar maar fl. 40,-- per maand voor. Dat komt omdat hij officier is. In gewone omstandigheden kost zo'n huis wel fl. 100,-- of soms nog meer per maand. Er zijn nog vier fotootjes uit 's Lands Plantentuin te Buitenzorg, waar wij een halve dag geweest zijn. Ik hoef niet te schrijven hoe mooi het daar is, de kiekjes spreken voor zichzelf.

Ons huisje te Bandoeng in de Riauwstraat

Catho en Baboe op de emper

Het kiekje uit Soebang hebben jullie al bij De Putter gezien. Dat is een aardig groepje, hè?

De twee kiekjes van die rijstvelden geven eigenlijk maar vaag weer hoe mooi dat wel is, dat moet men zelf zien om er enige indruk van te krijgen. De bergen om Bandoeng heen zijn werkelijk schitterend. Ik geloof dat dit gedeelte van Java (de Preangan gebergten) wel het mooiste is van het hele eiland en het klimaat hier is schitterend. Die karretjes die je op dat kiekje zien, zo rijden er honderden door Bandoeng. Het is hier wel het vervoermiddel, ze vervangen eigenlijk de elektrische tram. Toen ik die dingen voor het eerst zag, dacht ik, nee daar rijd ik nooit mee, maar, ach men is er al gauw aan gewend.

Uitzicht vanuit ons huis in de Riauwstraat

De emper aan de zijkant van de Riauwstraat

Zoals jullie zien op de foto van ons huisje, staat het vast gebouwd aan het hoofdgebouw, maar het is toch helemaal vrij. We hebben een hekje opzij van ons huis, dat is begroeid met “bruidstranen”, een soort klimplantje met roze bloemetjes. Je ziet ze op bijna alle Indische erven. Achter op de overdekte gang (emper) staat een afwasbak (gootsteen) en er naast een houten rek waar alles op terecht komt wat afgewassen is. Verder is er een grasperk en tegen de achtermuur van de tuin staan jonge pisangboompjes. Uit de voorgalerij hebben we zicht op bergen in de verte. Op de fotoos zien jullie toch wat van onze woning. Veel liever had ik dat je het in werkelijkheid konden zien, maar dat gaat helaas niet.

Een week of drie geleden kreeg ik een brief van Corry, dat vind ik fijn, dat moet je maar eens meer doen, ook nog een kaartje van de Kemmelberg, hartelijk dank daarvoor. Wat vind ik het leuk dat jullie die sigarenaansteker hierheen zonden, wel bedankt, het doet zo echt aan thuis denken als ik dat ding zie staan. De jongos poetst het dat het een lust is.

Daag, veel groeten van Jan en een kus van jullie Catho.

P.S. (van Jan): We moesten er (de aansteker) fl. 1,36 invoerrechten voor betalen. Dat is niet mis, hé?

Bandoeng 4 juli 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Het is alweer 14 dagen geleden dat ik jullie een brief schreef. Die hebben je gisteren ontvangen, net op de verjaardag van Corry, hè? Vrijdagavond kreeg ik jullie brief. Al schrijft Pa wel dat ik me niet ongerust moet maken, toch schrok ik er wel even van toen ik las dat Moe een beetje ziek was. Maar gelukkig dat het niet van ernstige aard is. Je moet toch maar goed rust nemen, hoor Moe, als de dokter dat voorschrijft. Ik weet dat Corry een handig werkstertje is, dus laat je haar maar flink alles aanpakken en dan zijn er nog de anderen die kunnen toch ook af en toe wel eens de handen uit de mouwen steken. Jeanne helpt natuurlijk ook altijd als ze tijd heeft, dus Moeke, alles goed gezien, hoef je eigenlijk bijna niets uit te voeren. Ik hoop, als ik weer een brief van jullie krijg dat dan alles in orde is. Als het je niet te veel vermoeit, dan moet je zelf ook maar eens wat schrijven, hoor Moe, ik heb om eerlijk de waarheid te

zeggen, al in een paar brieven tevergeefs uitgezien naar een lettertje van je, al is het maar een heel klein stukje. Vorige week kreeg ik ook weer een brief van Corry. Dat vind ik erg prettig en nu je 20 jaar bent geworden, ga je je zeker verloveren of nog niet?

Ik maak het gelukkig nog alsmaar goed, vanavond ga ik weer eens naar de dokter om me te laten onderzoeken. Ik heb het anders wel heel erg stil tegenwoordig hoor. Ik ben altijd thuis, behoudens een enkele morgen dat ik eens bij de burens op bezoek ben, maar je kan toch ook niet hele dagen bij andere mensen over de vloer zijn, trouwens daar voel ik niets voor ook. Het baby uitzetje is zowat klaar, nu moet ik alleen nog de wieg bekleden, die we vanavond hopen te kopen en lakentjes en sloopjes naaien, nou dat is niet veel werk meer. Erg veel kleertjes heb je niet nodig. Ik heb twaalf hemdjes gemaakt van reformstof en ze versierd met een open randje. Dat staat wel zo aardig. Vier hemdjes van flanel, dat is voldoende, als ik van jullie dan nog die truitjes ontvang. Nu ben ik bezig met enkele sierhemdjes te maken van batist met een heel fijn kantje. Ik heb ook op een paar een beetje fijn smockwerk aangebracht, dat staat zo aardig, ik wilde wel dat jullie het eens allemaal konden zien. Al het andere, luiers enz. is ook gereed. Als jullie me soms iets sturen voor de baby, zouden je er dan ook nog een stuk of tien washandjes bij willen doen, die zijn hier zo duur. Liefst de helft verschillende van de andere, bijvoorbeeld vijf met een rood randje en vijf met een blauw, zodat ik ze altijd goed uit elkaar kan houden. Badhanddoeken heb ik genoeg. Een aardig dun mutsje van batist of iets dergelijks zou ik ook wel kunnen gebruiken. Ik zou dit niet allemaal vragen als jullie zelf niet gevraagd hadden of ik niets nodig had, hoor!

Dokter Buitelaar en zijn vrouw met Tijs Woudstra

Jan is nog altijd maar niet verzoend met de militaire dienst. Hij gaat er elke dag met evenveel hekel naar toe. Gelukkig is er al één maand van om. Het is hier op het ogenblik een beetje feestelijk in Bandoeng vanwege de jaarbeurs die nu gehouden wordt. Ik ben er nog niet heen geweest, ik zie er wel een beetje tegenop. Het is zo vermoeiend. Ik denk dat we deze maand de familie uit Soebang weleens op bezoek zullen krijgen. Ze hadden tenminste beloofd dat ze tijdens de jaarbeurs eens hierheen zouden komen. Dat zou ik wel erg prettig vinden. Tijs Woudstra is inmiddels ook in Indië aangekomen. Ik las in de krant dat hij geplaatst is op Timor, waar hij nu wel al zal zijn, denk ik. Jammer dat we hem niet eens hier gezien hebben, maar wie weet

wanneer dat eens zou kunnen gebeuren. Indië is zo geweldig groot. Ik zie in Pa zijn brief dat het in Zeeuws-Vlaanderen nog alsmaar malaise is en wat gebeuren daar erge dingen zeg, dat is verschrikkelijk. Het is voor vele mensen dan ook een moeilijke tijd, vooral voor zakenlui. Hoe gaat het met Pa zijn zaken? Je moet nu zeker wel dubbel voorzichtig zijn om iets aan te pakken hè? Hier in Indië wordt ook heel erg geklaagd en is er ook al veel armoede. Ik hoorde van een planters gezin met kinderen die al maanden zonder werk zitten en haast niets meer te eten hadden. Dat is toch heel erg, hé! Wat ben ik dan dankbaar dat wij een zo goede betrekking hebben. Het is ook wel erg zuinig zijn, maar dat is nu niet zo heel erg, al is het weleens moeilijk. Onze huishuur is eigenlijk een beetje te hoog voor ons, maar je kunt zo moeilijk iets goedkopers krijgen. En dan binnenkort staan we natuurlijk voor een grote uitgave, want de dokters rekeningen zijn hier niet flauw hoor, vooral voor zo'n geval. Dan nog het ziekenhuis. Als het goedkoper uitkwam zou ik wel thuisblijven, maar een verpleegster kost net zo veel, dus dan maar liever naar een ziekenhuis. Met de bedienden hebben we het, geloof ik, erg goed getroffen. Van stelen merk ik absoluut niets en ik let overal goed op. Ik kan dan ook met een gerust hart de etenskast open laten. Ze halen er echt niets uit. De kast waar het geld in is, is natuurlijk altijd op slot. Dat zou men in Holland toch ook doen. Dus dat is niets bijzonders. Ze hebben zeker ontdekt dat ik erg van bloemen houd, want af en toe komen ze met een bouquetje bloemen aanzetten, "voor Nya" zeggen ze dan. Die halen ze hier of daar bij kennissen van hen. Dat is toch erg aardig hè. En laatst was de jongen even naar de kampong geweest, dat is het dorp waar ze vandaan komen, hier in Bandoeng en toen had hij een tros pisang bij zich, ook al voor Nya. Laatst heb ik ontdekt dat ze een jongetje hebben van drie jaar, die is altijd bij grootmoeder in de kampong. Toen heb ik gezegd dat ze het eens moesten meenemen hierheen en dezelfde dag ging de jongen het halen. Wat zijn die Inlandse kinderen toch leuk, die oogjes hè, die vind ik toch wel zo mooi. Maar het was erg bang en toen het Jan zag in zijn soldatenpak begon de huilpartij. Toen hebben ze het weer maar gauw terug gebracht. Ik ben erg blij dat we zo'n goed stel hebben, want volgens vele dames kun je het ook erg slecht treffen, hoewel ik denk dat ze daar zelf ook wel een beetje schuld aan hebben, het zijn toch ook mensen, dus moet men ze ook als zodanig behandelen en dat laat nogal eens dikwijls wat te wensen over bij de blanke dames en heren. Maar natuurlijk, er kunnen ook echt beroerde lui onder zijn. Die heb je overal of ze blank of bruin zijn. Moeke beterschap gewenst en rust houden hoor! Veel groeten van Jan en een kus van Catho.

P.S.: Piet, pas je toch goed op je konijntjes, dat ze niet weer kunnen weglopen. Heb je al een heleboel vriendjes of is het nog altijd alleen Bram? In de vakantie moet je maar veel buiten spelen, dat is goed voor je. Daag, een kus van Catho.

Moeke ziek: het blijft onduidelijk wat Moeke heeft. Tot de jaren zeventig zou er een taboe rusten op het benoemen van lichaamsfuncties en zeker als het vrouwen betrof. In september 1944 zal Moeke sterven aan een "schrompelnier" (een vorm van nephritis interstitialis), waarvoor geen genezing mogelijk was.

Piet de Smidt 1929

Piet de Smidt 1938

Bandoeng, 14 juli 1932

Beste Piet.

Dit is nou eens een brief voor jou alleen, ter ere van je verjaardag. Allereerst hartelijk gefeliciteerd met je achtste verjaardag van Jan en Catho. Ik hoop dat deze brief ongeveer op tijd daar zal zijn en is hij er wat te laat, dan is dat toch ook zo erg niet hè. Nou Piet, ik zou je dolgraag eens zien. Ik ben nu al zo lang van huis weg, hè. Ben je erg gegroeid en een beetje dikker geworden? Ik kan me niet voorstellen, als we mekaar bij leven en welzijn weer hopen terug te zien, dat jij dan al zo'n grote flinke H.B.S. jongen zult zijn van een jaar of vijftien en dan ben ik ook weer heel wat ouder geworden, maar je zult me toch nog wel kennen, hoor.

Hoe gaat het op school, doe je goed je best, heb je veel vriendjes, je gaat nu het zomer wordt, wel veel naar de zee, hè? Maar vergeet je toch niet je konijntjes op tijd eten te geven en zijn ze nog niet eens uit hun hokje weggelopen. Dat vind je zeker wel leuk om zo'n paar beestjes te hebben. Hier aan mijn huis hebben twee zwaluwen een groot nest gebouwd en nu zijn er kleine zwaluwtjes ook, dat is leuk zeg, die oude, die vliegen alsmaar af en aan om hun kindertjes eten te geven. Ze zijn nu ongeveer drie à vier weken oud, dus zullen ze wel gauw leren vliegen. Dat zal aardig zijn. Je moet maar aan Pa vragen of je in de vakantie eens een paar weken bij mij mag komen logeren, wat zou ik dat fijn vinden, dan had ik altijd gezelschap als Jan weg is. Jan is nu soldaat, maar hij vindt het niets prettig en weet je wel hoe vroeg hij altijd op moet? Om half zes en dan nog één keer in de week om half vijf en dan moet je weten hoe lui hij altijd was toen we nog thuis waren hè, weet je nog wel dat hij soms nog in bed lag als jij al uit school kwam, daar zou je hem fijn mee kunnen plagen nu.

Ga je nog wel eens bij Herman en Adriaan spelen? Dat zal wel, want daar kon je altijd zo prettig spelen. Ik zou je erg graag een cadeautje sturen, Piet, maar een pakje alleen maar voor jou kost zoveel geld, dus moet je maar een beetje geduld hebben tot we eens een pak sturen waar voor allemaal een kleinigheidje in zit. Dat komt toch voordeliger uit, want het is hier in Indië ook malaise hoor! Nou Piet, ik wens je een prettige verjaardag toe, ik denk zo dat Corry wel koeken zal bakken of een cake, als ze het tenminste niet te druk heeft. We hopen maar dat Moeke dan weer helemaal beter zal zijn hè? Jij moet ook maar flink je best doen om eens een handje te helpen boodschappen doen voor Corry en zo, dan zul je eens zien hoe gauw Moeke weer beter is. Veel plezier, de groeten van Jan en een verjaardagskus van je zus Catho.

Een afschrift van Catho's brief van 20 juli 1932 staat ook in mijn boek over Jan (De Putter, 2005), p. 62.

Bandoeng 20 juli 1932.

Lieve Moeke, Pa, Zusters en Broertje,

Het is alweer 14 dagen geleden dat ik jullie voor het laatst schreef, de dagen gaan hier toch snel voorbij. Ik geloof dat het ook wel een beetje komt doordat het hier zo vroeg donker is. Ik vind altijd als het 's middags 3 uur is geweest, dan kun je de dag

wel haast als voorbij beschouwen. Ik sta 's morgens om half acht op, dat is laat hoor voor Indië, maar wat moet ik vroeger doen? Ongeveer 2 uur half drie 's middags eten we, dat hangt er van af of Jan wat vroeg of laat thuis is, ik heb in die tussentijd meestal een boterham verwerkt, want ik kan haast niet wachten tot 2 uur, dan krijg ik zo'n honger. Dan gaan we echt indisch rusten, dat heb je hier toch nodig, hoor en daar ben je zóó aan gewend, voor Jan is het haast de moeite niet, want die moet om half 4 weer naar de kazerne. Ik blijf haast altijd liggen tot half 5, dan baden, thee drinken, een beetje wandelen en om half acht warm eten en ik ga meestal om negen uur al naar bed, ik kan zoveel slaap gebruiken tegenwoordig, dat is gewoonweg bar. Zo zie je, gaan de dagen toch nog vlug om, al verlang ik soms hevig naar jullie. Zaterdag was het hier één of andere Mohammedaanse feestdag. Toen hadden alle kantoren vrij. Jan had ook de hele dag vrij. En we kregen toen om een uur of twaalf onverwachts bezoek uit Soebang, de hele familie (Lanting), dat was toch wel zo'n reuze verrassing, ik vond het heerlijk. Het is fijn dat we hier familie hebben, dat is toch dadelijk heel anders dan kennissen. Het was wel een hele drukte en de kinderen waren nogal lastig, die waren natuurlijk moe van die lange autorit. Jaan moest toen nog even de stad in om schoenen te kopen en toen ben ik mee gereden, ik moest natuurlijk ook nog het één en ander inslaan voor het eten, want voor zoveel mensen had ik natuurlijk geen eten genoeg in huis. Enfin, alles kwam voor mekaar en het was reuze gezellig, om een uur of 4 zijn ze weer vertrokken, wat was het toen stil zeg! Maar ik was er toch erg door vermoeid, hoor en 's avonds moest ik zo overgeven, daar heb ik tegenwoordig wel iets meer last van dan een goede maand geleden, maar gelukkig nu maar een goede paar maanden meer en dan hoop ik weer gauw de oude te worden. De dokter heeft vastgesteld dat het ongeveer eind september zal zijn, juist weet hij dat natuurlijk ook niet, het kan iets vroeger of iets later zijn. Ik heb de laatste week de wieg bekleed. Het is nog wel een beetje vroeg, maar ik kan dat nu gemakkelijker doen, dan zo geheel op het laatst. Hij is nu helemaal klaar, op de klamboe na, die moet ik nog maken, daar zal ik waarschijnlijk mijn bruidssluier voor gebruiken, ik zag dat hier bij mevrouw Brinkman en dat staat toch wel zo aardig, het is wel een leuk idee ook, vinden jullie niet?

O, Moeke, wat zou ik toch graag hebben, dat jullie alles eens konden zien, ook als het kindje er is, ik kan haast de gedachte niet verdragen dat het al 5 à 6 jaar zal zijn voor jullie het zien, maar we zullen natuurlijk veel kiekjes maken en die sturen. Ik stop hierbij een klein snippertje van de stof waar ik de wieg mee bekleed heb, vinden jullie dat niet aardig, met die kleine bloemetjes? Ik heb dat toentertijd nog eens bij mevr. van Weijk gezien en dat vond ik direct zo mooi. Hier zie je haast niet anders dan roze zijde of satinet en dat vind ik op den duur zo afgezaagd, ik heb hier nu al 3 verschillende wiegen gezien en allemaal roze. Nou, toen heb ik me stellig voorgenomen: mijn wieg wordt niet roze. Enfin, genoeg hierover, jullie zullen het wel een flauwe brief vinden, denk ik, over wiegen en zo. En Corry heeft een prettige verjaardag gevierd. Dat vind ik fijn en zoveel moois gekregen, ik ben erg benieuwd naar de kiekjes van je nieuwe kodak, hoor, je moet er maar veel sturen, doe je dat? En Moeke moet nog alsmaar rust houden, wat zal ik toch blij zijn als er eens een brief komt: Moeke is beter! Maar het is toch niet erg, hè? Jullie schrijven toch heus wel de waarheid? Ik wilde wel dat ik jullie wat kon komen helpen, want Corry zal het erg druk hebben, dat begrijp ik wel en Jeanne er bij. Maar helaas ik kan niet

komen al wil ik nu nog zo graag en misschien zouden je nu toch niet veel aan me hebben ook. Maar als het nu al te druk wordt, moesten jullie toch een wasvrouw nemen, of de was de deur uit, dat zou toch wel zo heel veel niet kosten en het zou heel wat werk besparen.

We kregen vorige week een brief van Janneke en Maris. Janneke maakt het nog alsmaar niet zo erg best, wat is dat toch jammer hè? Al die ellende en moeite voor niets en dan nu alles achter de rug is, nog niet helemaal beter. Ik vind het toch zo jammer.

Ik hoorde van de Lantings dat Jo Verschelling hier al in Indië is. Ze woont hier betrekkelijk dichtbij, misschien zie ik ze weleens hier, dat zou aardig zijn.

We hebben op het ogenblik hier de droge tijd, het is heerlijk, hoor, dan is het veel frisser dan in de natte tijd. Vooral 's morgens kan het erg koud zijn, ik zit dan ook dikwijls 's morgens met mijn wollen jasje aan, zo tot een uur of 10, dan begint het warm te worden. Ik zit bijna de gehele dag buiten, natuurlijk altijd in de schaduw, want in de zon dat is niet uit te houden. Jan leert nu Soendanees, daar zal ik maar niet aan beginnen, eerst zien dat ik wat behoorlijk maleis spreek. Ik heb ook nog tamelijk last met tawarren (dat is afdingen), en toch moet men het doen, anders dan zetten ze je af op een reuze manier, maar het is zo moeilijk met die dingen, waar je de prijs niet goed van weet, of wat het waard is, vind ik. En zo goedkoop als de Inlanders krijg je het zelf nooit, hoor. Ik laat dan ook veel liever de jongen naar de pasar gaan om fruit dan dat ik het aan de deur koop, want hij komt altijd nog goedkoper uit dan ik. Groente koop ik zelf aan de deur, waarbij ook afdingen natuurlijk. Alles gaat hier zowat per bosje, ze hebben geen weegschaal bij zich, dat vind ik weleens lastig. Ik zou er zelf wel één willen kopen, dan kon ik het wegen als ik wilde. Mijn blaadje is alweer vol, krijg ik weer gauw een brief? Dag Moeke, beterschap hoor, en goed op jezelf passen, dat je weer gauw beter wordt. Dag Pa, Jeanne, Corry, Janneke, Hanny en Piet. Een kus van jullie Catho. De hartelijke groeten van Jan.

Bandoeng, 1 augustus 1932.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Van de week is Piet jarig, dus Piet, en Moeke, Pa en de Zusjes ook hartelijk gefeliciteerd. Piet, ik heb je al een verjaardagsbrief geschreven, helemaal voor jou alleen. Wat was ik van de week blij met jullie laatste brief waarin Moe ook weer eens schrijft. Ik ben heel blij dat je het zo goed maakt. Het is wel jammer dat het zo langzaam gaat en je zult het zeker wel een beetje saai vinden om altijd maar te moeten liggen, maar Moeke geduld maar en dan niet meer te vroeg van stapel lopen, hé. Janneke zit nu zeker in Duitsland, is ze over gegaan? Hanny wel gefeliciteerd met je toelatingsexamen voor de Kweek. Dat je op de H.B.S. gezakt bent, is gelukkig nu niet zo erg. Van de week kreeg ik twee Breskense Cournatjes. Wat vond ik dat leuk zeg, hartelijk dank daarvoor. Ik heb de laatste weken eens alle brieven die ik aan verre familieleden en vrienden nog te schrijven had, geschreven en verzonden. Ik heb wel een beetje lang gewacht, maar dat zullen ze me toch niet kwalijk nemen, denk ik. We zitten hier nu in de droge tijd en het heeft al in geen weken meer geregend. De grond in de tuin is zo droog dat er overal scheuren in trekken. Het gras groeit nu ook lang zo vlug niet meer en als men nu toch een mooi grasperk wil hebben, moet het

alle dagen begoten worden. Onze bloemen krijgen elke dag geregeld hun bad, maar aan het gras beginnen we niet. 's Nachts, 's morgens en 's avonds is het in de droge tijd altijd heerlijk koel, erg prettig. In de natte tijd is alles meer drukkend, zoals je dat in Holland wel hebt bij naderend onweer. Maar niettegenstaande dat, zou een heerlijke frisse bui nu veel goed doen.

Ik moet jullie nog iets droevigs schrijven, het betreft gelukkig niet onszelf, maar het is er niet minder erg om. Herinneren jullie je nog dat ze bij Buitelaar in Batavia een baby verwachtten, nou die is 19 juli geboren, een zoontje en de moeder is gestorven. Dat is toch heel erg hè, zo'n jong vrouwtje nog en ze maakte het zo goed, ze was zo flink en helemaal niet bang, ze had immers de dokter altijd bij zich, dus wat wil je nog meer. Nu zit die man daar met een klein kindje zonder vrouw. Je kunt niet geloven Moeke, hoe ik schrok toen we dat bericht kregen. Jan is er dadelijk heen gereisd. Ze was al begraven. Dat gebeurt in Indië altijd dezelfde dag nog. Het is heel erg droevig en een mens kan niet begrijpen dat dat Gods wil is. Het leven was zo mooi voor die mensen. Ze hadden het zo goed. Een pracht betrekking, goede vooruitzichten en dan wordt zo'n vrouwtje daar opeens als het ware uitgerukt, maar daar is niets meer aan te veranderen. Haar man en ouders zullen wel een moeilijke tijd doormaken.

Gisteravond hadden we voor het eerst een tjitjak in huis, dat zijn die kleine muurhagedisjes. Het was nog maar een jonkje en het zat heel parmantig op een tafeltje in Jan zijn kamer. Erg griezelig zijn ze niet, hoor en je bent het gauw gewend. Nee, dan de tokèh's, dat zijn griezelige beesten, ook een soort hagedissen, maar veel groter dan een tjitjak. Gelukkig komen die zelden in huis, het geluid dat ze maken is wel grappig, ze roepen alsmaar 'tokèh, tokèh', je kunt het vergelijken met het roepen van de koekoek vind ik, alleen doen ze het wel langer achter elkaar. Als hij zeven keer achter elkaar roept, je hebt het geteld en dan dadelijk een wens doen, dan komt die uit. Onzin natuurlijk. Ze zitten meestal op een verscholen plekje buiten tegen de huizen of in bomen. Hier heb ik er nog geen gehoord of gezien, maar in Soebang waren er zoveel, afschuwelijk. In de omgeving van Soebang is het dan ook nog een echte wilde beesten omgeving in de bossen op de bergen. Daar werden verleden week nog drie Inlanders aangevallen door een koningstijger, gelukkig niet gedood. Daar zitten ook veel wilde varkens en slangen. Gelukkig heb ik nog niets van al die rommel gezien, daar moet je de bossen voor in. Alleen slangen krijg je makkelijker te zien, maar toch niet hier midden in een stad, gelukkig. Jan wil stellig als hij nog eens te Soebang komt, op de tijgerjacht. Daar wonen uitstekende tijgerjagers. Nou, ik hoop dat het er nooit van komt, want ik zou geen minuut rust hebben, denk ik. Piet Lanting doet zulke dingen niet, maar ja, dat is natuurlijk echt iets voor Jan, hè!

Ik ben vorige week naar de dokter geweest. Alles werd gelukkig goed bevonden. Het ziekenhuis is besproken. Ik kom 2e klasse B te liggen. Dat kost zes gulden daags. Het uitzetje is gereed en alles ligt netjes gewassen en gestreken in een koffer. Ook alles voor mezelf, dus nu nog maar een tijd geduldig afwachten, maar ik ben blij dat nu al dat naaiwerk gereed is. Dat geeft een rustig gevoel. Het lijkt me naar, als men tot op het laatst zou moeten zitten jachten. Ik ben erg nieuwsgierig naar het pakje dat uit Holland komt, waar Moeke van schrijft en jullie zijn vast bij voorbaat hartelijk bedankt.

Gelukkig dat Corry en Hanny het huishouden zo goed voor elkaar krijgen. Hoe gaan

Pa zijn zaken? Op het kantoor is het zeker nog altijd hetzelfde, Jeanne. Wordt het nog geregeld schoongemaakt? Anders zal ik mijn huisjongen eens sturen, die zou het wel goed voor mekaar brengen, hoor. Misschien zou hij de ramen met de dweil bewerken en de zeemlap netjes op zijn schouder hangen ten teken van zijn waardigheid, maar schoon zou hij het wel krijgen, dat verzeker ik je. Dag Moeke, beterschap. Ik verlang alweer naar een brief van jullie. Gegroet van Jan en een kus van Catho.

Over mevrouw Buitelaar: Catho gebruikt het verkleinwoord, "vrouwtje" conform het destijds heersende spraakgebruik wanneer het over vrouwen gaat.

Waarschijnlijk heeft Jeanne geklaagd over het gebrekkige schoonmaken van het kantoor in de autozaak.

Bandoeng 15 augustus 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer.

Zondagavond kregen we jullie brief. Er was ook een brief van Catrina de Putter en twee Br. Courantjes, dus heel wat Hollandse post. Eigenlijk moet het Hollandse postvliegtuig hier vrijdags al aankomen, maar de twee laatste keren was het over tijd. Ik geloof door de slechte toestand van de vliegvelden in Engels Indië (het huidige India). Ik merk dat jullie het allemaal goed maken en dat Moeke vooruit gaat. Daar ben ik erg blij om. Wij maken het gelukkig ook best. We leven hier een kalm leventje, aan uitgaan doen we niet, omdat ik dat nu toch niet meer kan en onze financiële toestand dat ook niet toelaat. Erg rouwig zijn we daar niet om, want dat uitgaan is toch ook altijd hetzelfde. Jan gaat elke zondag naar de kerk, ik kan dat nu ook niet meer doen. Er is hier een goede dominee en zijn preken worden bijna elke keer ook door de radio uitgezonden. Ik lees in het Br.C. dat Pa gekozen is als lid van de Kamer van Koophandel, wel gefeliciteerd daarmee hoor. Ik vind het toch zo leuk om dat krantje te lezen. Je blijft er een beetje door op de hoogte van het leven in Zeeuws Vl. Ik geloof dat ik het nog nooit met zoveel aandacht heb gelezen als hier in Indië. Pa schrijft wel dat wij natuurlijk veel meer nieuws hebben dan jullie, maar dat is toch niet waar, ik tenminste niet. Jan kan misschien nog weleens het één en ander schrijven over zijn soldatenleven, maar ik ben hele dagen thuis en daar valt niet bijzonder veel van te vertellen. Ik maak nog geregeld elke avond een wandeling, dat is goed voor me en ik wil het ook tot het laatste volhouden, maar ik zal toch erg blij zijn als we eens een goede maand verder zijn. Ik krijg dan ook wat meer te doen, want de zorg voor een baby laat een goede moeder natuurlijk niet over aan het Inlands personeel.

We hebben erge last van mieren. Gisteren ontdekten we er weer een heel legertje in een hoek van de slaapkamer. We hebben ze goed met de flitspuit bewerkt en nu zijn ze verdwenen. Ook heb ik last van hele kleine miertjes in de etenskast. Toch staat die in bakjes met kamferballetjes en wordt de kast elke week helemaal leeg gehaald en schoongemaakt. Ik weet haast niet wat er tegen te doen. Ik zal het nu eens proberen met carbolwater in de bakjes, misschien gaat dat beter. En dan die ellendige kakkerlakken, een soort bruinachtige kever, die zitten er ook nogal eens. Ik moet goed oppassen dat ze niet in de klerkasten geraken, want als er maar één in zit, is

het al genoeg om alles stuk te bijten. Elke maand wordt dan ook de kleerkast uitgehaald, alles naar buiten in de zon, de kast goed met de flitspuit bewerkt en kamferballetjes er in. Meer kan men er niet aan doen. Jullie merken wel, als je zulke dingen niet geregeld doet, dat dan een Indisch huis gauw een verzamelplaats wordt van allemaal akelig en lastig gedierte.

In het uniform van de automobielcompagnie

Op en om de wagen

Op en om de wagen

In colonne

(Jan vervolgt:)

Hier gekomen wist Catho tot haar spijt niets meer te schrijven en nu heeft ze mij opgedragen dit blaadje verder vol te krabbelen. Nu was ik al van plan jullie eens een brief te schrijven, want altijd maar alleen aan onze eigen familie te schrijven, dat vind ik toch niet prettig. Dat ik echter veel over het soldaten leven zou schrijven, zoals Catho veronderstelt, dat geloof ik niet, want daar valt al heel weinig over te schrijven. Wat we hele dagen doen is eigenlijk niets anders dan op een hevige manier de lijn trekken. Het is zonde van de tijd, die we zomaar verlummelen. Soms is het ook wel eens aardig, als we 's morgens voor dag en dauw langs allerlei ongebaande wegen de bergen intrekken of grote tochten maken met colonne rijden. Het enige wat we goed leren en waar we wat aan hebben, is motortechniek en het rijden in bergland, want dat is een kunst op zichzelf. Uit jullie brieven lazen we dat het erg had geregend. Daar hebben we hier al lang geen last meer van gehad. Iedere dag brengt het mooiste weer, dat er te bedenken is. En tegen de middag komt er wat wind, die alles lekker afkoelt. Zo om ongeveer vijf uur is het een heerlijke temperatuur om te wandelen, wat we dan ook iedere dag trouw doen. Tot volgende week, Jan.

Catho ontdekt dat emigranten meestal beter op de hoogte zijn en blijven van het thuisland dan de thuisblijvers omgekeerd van het migrantenland. Het verklaart wellicht de teleurstelling van Indische mensen over het gebrek aan belangstelling voor hun ervaringen bij de thuisgebleven Hollanders.

Flitspuit: een apparaat waarmee “flit”, merknaam van een insectendodend middel (fly-tox) kon worden verstoven.

Bandoeng 22 augustus 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer.

Door de verjaardag van Jan zijn moeder is de regelmaat van schrijven verschoven en ik weet zeker, als ik het nu van de week aan Jan overlaat, dat het er niet van komt, want hij is nog altijd dezelfde briefschrijver van vroeger. Je moet het wel honderd keer zeggen en dan eindelijk op het laatste nippertje begint hij er gauw aan.

Zaterdagavond kregen we jullie laatste brief, waarin ik lees dat Moe nu naar de achterkamer is verhuisd. Daar geef ik je gelijk. Ik heb al eens meer gedacht: dat is op den duur toch wel eenzaam om alsmaar boven te moeten liggen. Ik ben erg blij dat je zachtjes aan opknapt Moeke, maar het gaat toch wel erg langzaam, hé, enfin geduld maar. Wat prettig dat jullie zoveel mooi weer hebben, nu kunnen de kinderen dubbel genieten van hun vakantie. ik zou ook best wel eens naar de zee en het strand willen, maar daar is nu natuurlijk geen sprake van. Wat heeft Pa toch een hengelbevinging gekregen. Jan lacht er om dat je telkens niets vangt. Hij vraagt of je dat doet voor de aanvoer van vis voor de fabriek, Pa? Wanneer gaat Jeanne bij neef Blok logeren. Ga je alleen of samen met Cathlintje Blok? Is Cathlintje nog altijd onderwijzeres op dat plaatsje waar ze toen naar toe ging, ik weet niet meer hoe het heet? Heeft Janneke een prettige reis gehad? We kregen een mooi kaartje van haar, maar ik moest er wel twaalfeneenhalf cent port op betalen, maar dat is niet heel erg hoor, ik was er daarom wel blij mee, en ik begrijp wel dat je niet zo precies wist welke postzegel daar op moest. Corry is bang dat we voor de babykleertjes ook zoveel invoerrechten zullen moeten betalen als voor die vuurtoren, hè? Maar dat zal wel niet, want dat kwam omdat daar een vuursteentje in zit en daarvoor moet hier juist veel invoer betaald worden. Waarom, dat weet ik niet, maar ik weet wel dat die dingen hier nogal eens worden gesmokkeld.

Zaterdagavond kregen we onverwacht bezoek van Jane Lanting uit Soebang. Erg gezellig. Ze heeft hier gegeten. Jammer dat ze weer zo gauw weg moest.

Waarschijnlijk komen ze in oktober ons nog eens een bezoek brengen. Buitelaar komt a.s. weekend bij ons logeren, hij heeft het nu natuurlijk zo eenzaam dat ik best begrijp dat hij die eenzaamheid weleens wil ontvluchten. Voor zijn zoontje hoeft hij niet thuis te blijven, want die is bij kennissen van hem ondergebracht, van wie de vrouw, die ook nog niet lang een baby had, voor de verzorging en voeding van hem zorgt. Het is alles heel tragisch en zielig. Ik moet er nog dikwijls aan denken. We hebben geen logeerkamer, maar het plan is dat hij zijn veldbed mee neemt of anders op de divan slaapt. Dat kan ook best voor een paar dagen.

Ik vind het hier de laatste dagen erg ongezellig weer doordat het zo waait. Het zijn van die rukwinden en nu kun je haast geen deur of raam laten openstaan, want alles

slaat dan met een harde klap weer dicht. Vooral 's avonds om een uur of vijf tot zeven waait het erg hard. Het is wel erg fris dan en dat vind ik het enige voordeel er van. Laatst schreven je dat Corry naar een dokter gaat in Brugge. Ik vind het verstandig dat je voor dat geval eens een dokter raadplegen, maar ik zou als ik jullie was, liever geen Belgische dokter nemen. In Middelburg heb je toch wel dokters die voor zo'n geval beter in aanmerking komen? Je moeten het natuurlijk zelf weten, maar dat is zo mijn gedacht daarover.

Ik maak het gelukkig nog alsmaar goed. Het is nu gelukkig maar een kwestie van een week of wat geduld en dan hoop ik dat het ergste geleden is, want een prettige tijd kun je dit niet noemen, hoor. Ik zie er tegenwoordig erg goed uit en ik kan veel eten. Hoe meer het naar het einde gaat van deze tijd, hoe beter of ik het maak, lijkt het. Ik ben daar erg blij om. Dag allemaal. Moeke beterschap. Vele groeten van Jan en een kus van jullie Catho.

Catho moppert op Jan. Een getrouwde vrouw was in die tijd volledig rechteloos. Zo bleef er weinig anders over dan invloed uitoefenen. Het zou nog enige decennia duren voordat de machtsverhouding tussen echtelieden voor de wet gelijkgetrokken werd. Voorlopig was daar geen zicht op.

Van maart tot juni 1975 zou dr. Auke Jelsma, verbonden aan de Theologische Hogeschool te Kampen voor de NCRV radiolezingen houden over de positie van de vrouw in het Christendom. Voor Catho was de inhoud destijds uit het hart gegrepen en zij deed niets liever dan hierover met mij spreken. Zij kocht het boekje met de gebundelde lezingen onder de titel "Tussen heilige en helleveeg" (Den Haag 1975) en herlas het dikwijls.

Cathlintje Blok (dochter van Moei Jaan aan de zee) zou na 1946 onderwijzeres in Groede zijn. Zij komt nog voor op een familiefilmpje van ons op Koninginnedag in Groede in de jaren zeventig, toen wij daar met Paasvacantie waren.

Bandoeng 6 september 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer.

In jullie laatste brief lees ik dat Moe al samen met jullie aan tafel eet en ook die brief niet liggend heeft geschreven. Het is een goed teken hè. Maar blijf voorzichtig en ga niet direct mee helpen werken, hoor. Gelukkig dat die erge hitte in Holland nu weer voorbij is. Dat was zeker wel benauwd, Moeke. Je zou dan veel beter hier kunnen zijn, want hier is het helemaal niet zo warm. Het is al september en zo zachtjes aan zal de natte tijd aanbreken. Dat wordt dan tijd, want alles ziet er zo verdroogd uit. Vorige week hadden we Buitelaar een paar dagen op bezoek. Dat was gezellig, hoewel aan de andere kant ook wel droevig. We hadden indertijd afgesproken dat ze, als het kindje wat groter was, eens samen hier zouden komen en dat zal helaas nooit kunnen gebeuren. Jan en Buitelaar hebben hier in de bergen enkele autotochtjes gemaakt. Jammer genoeg kon ik natuurlijk niet mee. Ze hadden erg genoten en 's morgens vroeg lekker kou geleden. Buitelaar vond het hier in Bandoeng ook erg

koud. Dat is nogal een verschil met Batavia. Overigens glijden de dagen hier kalm voorbij. Jan heeft geregeld zijn dienstdag en ik ben over het algemeen veel alleen. Af en toe komt er weleens een kennis kijken hoe ik het maak en ook onze burens, de Brinkmans, stellen levendig belang in mijn toestand. Ik maak het goed en iedereen zegt dat ik er erg goed uitzie. En eten dat ik kan, dat is gewoon niet mooi meer, ik heb alsmat honger. Als jullie deze brief ontvangen, zal de tijd voor de grote gebeurtenis wel zo zachtjes aan aangebroken zijn. Ik zal erg blij zijn als alles achter de rug is, want al maak ik het nu nog zo goed, een erg prettige tijd kun je het daarom niet noemen. Jan zijn dienstdag is gelukkig ook al over de helft, hij verlangt hevig naar het einde er van. Ik ben wel nieuwsgierig waar we dan naar toe zullen moeten of misschien hier blijven, enfin dat is voorlopig een raadseltje.

O ja, Pa, ik zal zorgen dat van de week dat geld nog naar Holland wordt gestuurd, ik schaam me wel een beetje dat we er zo lang mee gewacht hebben. Maar we zitten nu in de korting, dan telt elke gulden geducht mee, maar dat neemt niet weg dat het nu toch tijd wordt om die schuld eens af te lossen.

Vorige week kreeg ik een brief van Koos Salomé of wel mevrouw de Smit, het was een erg aardige en vriendelijke brief, ze hopen in maart 1933 Hollands verlof te krijgen, het is namelijk vanwege de malaise een jaar uitgesteld. Ze wonen op een palmolie onderneming 350 km van Medan, ze zijn daar met tien Europeanen van wie vier getrouwde families en twee vrijgezellen, maar niet tegenstaande dat dat toch wel erg eenzaam lijkt, hebben ze het er erg naar hun zin, schrijft ze. Ze waren pas met verlof geweest naar Medan en Perapat aan het Toba meer. Het moet daar prachtig zijn. Kinderen hebben ze geloof ik niet, want daar schrijft ze tenminste niets van. Ze vraagt of ik nog eens wil terug schrijven. Nou dat zal ik dan wel eens doen, ik vind het leuk om zo af en toe eens wat van haar te horen. Van Jo Verschelling en J. Beerens heb ik nog niets gehoord of gezien. Jo zit geloof ik te Indramayoe, de Lantings hebben daar ook gewoond. Dat ligt aan de (Java)zee (ten Westen van Cheribon), maar het moet er maar een akelig gat zijn, heb ik gehoord. Enfin daar is nooit veel aan te doen. Waar je geplaatst wordt daar moet je maar zien dat je het gewend wordt. Nou dag allemaal, veel groeten van Jan en een kus van jullie Catho. P.S. Ik lees daarnet in de krant dat er voor Breskens een plezierboot gestrand is. Dat was zeker wel een grote schrik in Breskens. Gelukkig dat het nog betrekkelijk goed afliep, maar er zijn enkele mensen verdronken, hè. Wat is dat bericht hier gauw, hé. Volgens de krant moet het gisteren 5 september pas gebeurd zijn.

Bandoeng, 22 september 1932

Lieve Ouders, Zusters en Broer

Aangezien het al meer dan veertien dagen geleden is dat ik jullie schreef, is het nu alweer tijd voor een brief. Ik had heus niet gedacht dat ik deze brief zelf zou kunnen schrijven, daar ik er vast op rekende dat ik juist deze tijd in het ziekenhuis zou zijn. Maar het is nu al 22 september en ik ben nog als maar thuis. Ik wilde nu maar dat het gauw gaat gebeuren, want dat wachten begint me te vervelen. Ongeveer 2 1/2 week geleden beweerde de dokter al dat het elke dag kon gebeuren, dus begrijpen jullie wel dat we al die tijd in spanning leven, maar tevergeefs. Vorige week ontving ik jullie pakje. Jullie zijn hartelijk bedankt voor alles hoor. Ik ben er erg blij mee, die

zelf gemaakte dingen zijn zeker van de familie de Putter, wat zijn dat snoezige kleertjes. Ik heb ze vorige week er voor bedankt. Ook bedankt voor de kiekjes. Ik geloof dat je een goed toestel hebt Corry, want ze zijn zo mooi helder. Pa en Corry zijn nog echt dezelfde, maar aan Piet zie ik weer al verandering. Hij is geloof ik nogal gegroeid, maar je moet zorgen dat je eens wat dikker wordt, hoor. O ja, Piet je bent bedankt voor je brief. Ik vond het heel aardig van je om eens te schrijven. Janneke vraagt naar onze bergen hier. Dat weet ik niet precies, maar Jan zegt dat er wel bij zijn van 2000 meter hoog, dus dat is zeker nogal een tamelijk verschil met wat je in Duitsland zag. Het gebeurt dan ook dikwijls genoeg dat de toppen in wolken gehuld zijn, dus begrijpen je wel dat het nogal hoog is. Er zijn ook bergen met kraters. Uit de kraters van Prau stijgen soms giftige gassen. Dat levert voor hier geen gevaar op, daar is die berg te ver voor weg, maar als je eens een kijkje gaat nemen op de top en in de kraters, moet men toch voorzichtig zijn. Daar zijn ook al eens mensen, die voor de regen in een bergspleet schuilden, dood gevonden vanwege de giftige gassen. Maar afgezien van die gevaarlijke dingen, moet de omgeving hier schitterend zijn. Ik heb er nog niet veel van gezien, maar wat ik er van zag was enig mooi.

Moeke maakt het goed hé. Daar ben ik erg blij om. Als je het geluk hebben van een mooi najaar te krijgen, dan kun je nog veel van de buitenlucht genieten, Moe. Dat zal zeker goed voor je zijn. Is Jeanne al in Utrecht gelogeed? Ik hoop maar, als jullie deze brief krijgen, dat je dan al lang een telegram ontvangen hebben van ons met het bericht van de geboorte van een zoon of dochter. Zo gauw het maar enigszins kan, maken we natuurlijk hopen foto's van dat kleine ding, zodat jullie er toch ook wat van zien. Jullie moeten ook maar dikwijls een fotootje bij de vliegpost brieven steken, hoor. We hoeven er geen extra port voor te betalen en ik vind het zo fijn om een foto van jullie te krijgen. Ik krijg natuurlijk weer gauw een brief terug. Dag allemaal, de hartelijke groeten van Jan en een kus van jullie Catho.

Bandoeng 29 september '32

Beste familie,

Als jullie deze brief ontvangt, zijn er alweer een dag of tien verlopen sedert de ontvangst van het telegram, tenminste als jullie het telegram tijdig hebt ontvangen, waaraan ik wel een beetje twijfel, want ik was, toen ik het verzond, om een inlands woord te gebruiken nog helemaal bingoeng (in de war), d.w.z. ik kon me niet goed rekenschap geven van wat ik deed. Ik had dan ook een indrukwekkende nacht achter de rug. Maar ik zal van begin af vertellen. Jullie zult zeker wel al dagen lang uitgekeken hebben naar enig bericht, want we begonnen aardig over tijd te geraken. Met des te meer spanning, kunnen jullie je wel indenken, verwachtten wij de dingen die komen zouden. Vooral toen de dokter begin september reeds zei dat we elk ogenblik de gebeurtenis konden verwachten. Doch de laatste dagen begonnen we echt ongerust te worden. Als het niet gauw gebeurde, zei de dokter, dan zou hij moeten ingrijpen en Catho moest kinine slikken, om de zaak een beetje aan te zetten. De avond van de 27e kwam hij nog even kijken. Toen gaf hij nog 24 uur uitstel en dan zou ze naar het ziekenhuis moeten. Wij gingen helemaal niet met een gerust gemoed naar bed, dat laat zich indenken! Doch we lagen nauwelijks, of het begon.

Na wekenlang zenuwslopend wachten, waren we er zeer blij om. Vlug getelefoneerd bij de burens en ongeveer half twaalf waren we in het ziekenhuis. Om drie uur ongeveer was de baby er al, dus dat is buitengewoon vlug voor de eerste. Toch is de verlossing zelf niet zo goed gegaan. Een hoop complicaties deden zich voor en Catho werd onder narcose gebracht. Tot slot nog een ernstige nabloeding. Ik ben tot daglicht bij haar gebleven. Daarna vlug naar huis. En dan moet U horen, ontmoet je na zo'n gelegenheid een vriend of bekende, dan zeggen ze: Nou, man, hartelijk gefeliciteerd, hoor! Weet je wat de bedienden zeiden toen ik thuis kwam en ik vertelde dat er een kindje geboren was? Ja Toeant (mijnheer), zeiden ze, we hebben vanaf dat de nyonya naar het ziekenhuis ging, tot één uur 's nachts samen gebeden dat er veel vrede mocht zijn en een gezegende ontsluiting. Als je zoiets hoort, na een dergelijke ontzaglijke gebeurtenis, dan kun je niet zeggen hoe innig goed je dat aandoet.

Catho was gister de hele dag nog erg zwak en slap door het bloedverlies, doch vandaag is ze een stuk opgeknapt. Ze is nu ook weer goed bij haar positieven. Ik heb vanaf tien uur tot half twaalf bij haar gezeten en ze mocht het kindje ook bij zich hebben. Die kleine probeert al haar knuistjes in d'r mond te stoppen en verder heeft ze rustig liggen slapen. Ze weegt zes pond en 3 1/2 ons, dus het is nog helemaal niet zo'n klein ding. Op wie ze lijkt, weet ik niet, hoor. Daar is toch geen lijn op te trekken, maar Catho zegt dat het een wipneusje heeft. Dus tot nog toe gaat alles goed. Vanmiddag om vijf uur ga ik er weer heen, doch dan moet deze brief al gepost zijn. Jullie zult zeker wel zeer nieuwsgierig zijn naar nader bericht. Natuurlijk schrijf ik volgende week weer. Dus tot zolang geduld, als alles goed gaat en dat doet het toch voorlopig. Ik ben nu alleen thuis natuurlijk en ik ben erg blij dat we zulke goede bedienden hebben. Ik kan alles met een gerust hart achterlaten en dat is prettig. Ook Catho is in goede handen. Ze ligt in het (Katholieke) St. Borromeus Ziekenhuis, een prachtig nieuw gebouw, erg fris en mooi gelegen, al een beetje op een berghelling. Dat is voor mij een hele trap op de fiets naar boven, doch Catho ligt er erg mooi. Als ze een beetje rechtop mag zitten en naar buiten kijken of in de galerij liggen, dan kijkt ze over Bandoeng en over de wijde vlakte op de bergen die aan de overkant weer ontzaglijk hoog oprijzen. 's Avonds kan ze de lichtjes zien, hoog op de berghelling van het Radiostation Malabar van de Holland-Radio dienst. Nee, wat dat betreft, zo hadden we het in Holland nergens kunnen hebben. Alleen, het komt alles wel geweldig in de portemonnaie. Alleen de dokter zal fl. 125 kosten. Het ziekenhuis met alles en alles ook wel een fl. 100. En dan zijn we er nog niet. Met het oog daarop hebben we ook nog maar fl. 100 gestuurd. De rest zal nog een poosje moeten wachten als het kan. Daar moeten we eerst weer een paar maanden voor sparen. Want binnenkort kom ik uit de militie en dan moeten we verhuizen waarschijnlijk, wat toch ook weer geld kost. Zo zijn er wel zorgen, doch dat neemt niet weg, dat we hier in Bandoeng een mooie tijd hebben gehad. En hier is onze baby geboren. Je kunt niet geloven hoe blij we er mee zijn. In de allereerste plaats natuurlijk het moedertje. Nu is het tijd om te eindigen. Gefeliciteerd met Uw groot-vader-moeder- oom- en tanteschap en tot volgende week. Veel groeten van Catho. Daaag. Jan.

Catho met Toosje (18 dagen oud)

Toosje 18 dagen oud

Bandoeng 19 oktober 1932.

Lieve Moeke, Pa, Zusjes en Broer.

Nu krijgen jullie weer een brief geschreven door mij want dat is alweer enkele weken geleden. Hoe voelen jullie je als grootouders en tantes en oom, zeker erg gewichtig, maar om vader en moeder te worden is nog veel gewichtiger hoor. Ik ben nu een week uit het ziekenhuis, en we zijn heel dankbaar dat alles zo goed is afgelopen en we zijn erg blij met ons kleine meisje. Ik voel me nog erg zwak maar ik eet zoveel als ik maar kan: pap, melk drinken, eiers eten, en ik hoop dat ik op zo'n manier weer gauw sterk mag worden. In het ziekenhuis heb ik het erg goed gehad, een reuze verpleging en heel aardige zusters. Ik ben er precies twee weken geweest, dat is langer dan gewoonlijk voor een kraamvrouw, maar de dokter achtte het nodig. Nu moet ik het kindje natuurlijk helemaal alleen verzorgen. De eerste dagen viel het niet

mee hoor, ik was telkens zo moe, maar het gaat nu al beter. Ik heb het nu wel erg druk, vooral omdat ik de baby niet zelf kan voeden, tenminste, ze krijgt twee keer van mij en dat gaat erg goed 's morgens om half zes, en 's avonds om half zeven. De andere voedingen zijn flesjes en het is hier zo'n werk alle dagen de fles en speen uitkoken, na elke voeding schoon maken met gekookt water, dan de melk voor de baby koken en rijstwater. Ze krijgt namelijk koemelk verdund met rijstwater. Ik doe dat allemaal zelf dan weet ik tenminste zeker dat alles goed schoon en zuiver is. 's Morgens om negen uur wordt ze gebaad. Dat is zo'n leuk werkje en ze vindt het erg fijn in haar badje. Dan krijgt ze een flesje en wordt ze in haar wiegje buiten gezet tot bij twaalf. De eerste nacht toen ze thuis was heeft ze veel gehuild en dan ben je dat nog niet gewend. Ik vond het vreselijk, maar nu is ze er zowat doorheen.

Vannacht is ze helemaal niet meer wakker geweest. Dat is fijn, dan heb ik tenminste zelf ook nog wat rust want als ze zo huilt konden geen van ons beiden slapen. Ik doe hier bij het eerste fotootje van jullie kleindochtertje, is ze niet schattig! Ze is daar 18 dagen oud. Ze heeft precies zo'n neusje als Hanny en ik, ze lijkt ook wel het meest op mij, maar haar oogjes zijn net als die van haar vader. Ik hoop spoedig nog meer kiekjes te sturen van haar. Jan is deze week met de compagnie een reis aan het maken door Java. Hij komt pas Zaterdag thuis. Dus zou ik heel de week alleen zijn geweest als niet de aspirant controleur hier uit Bandoeng zo vriendelijk was geweest om me voor die tijd te logeren te vragen, dus ben ik zodoende met het kindje bij hen in huis. Ik vind het erg prettig want ik zag er erg tegen op om met de baby zo alleen te zijn vooral 's nachts, en als er nu eens iets mocht gebeuren 's nachts heb ik direct mensen bij me. Zijn vrouw is erg aardig voor me. Ze hebben twee kinderen, een jongetje van vier jaar en een meisje van een half jaar. Ik vind het anders helemaal niet prettig dat Jan zo'n hele week achter mekaar weg is. Ik zal erg blij zijn als hij weer thuis komt. En nu is het niet eens een maand meer en dan is het soldaat zijn uit. We vinden het heerlijk, dat begrijpen jullie wel. Waarschijnlijk blijven we nog een half jaar in Bandoeng, daar de dokter het nodig acht dat ik nog wat in de kou blijf om aan te sterken. Jan is bij de resident geweest en die heeft gezegd ze zouden daar rekening mee houden. Voor Jan is het werk hier niet zo prettig hoor, maar voor het kindje en mij is het veel beter dat we niet zo gauw moeten verhuizen en de kans lopen een ander klimaat te krijgen. Ik heb al heel wat cadeautjes gekregen voor het kindje, allereerst in het ziekenhuis een 5 tal pracht manden met bloemen dat is erg aardig maar ik vind het altijd erg zonde van het geld, want ze zijn direct weg. Ik heb ze hoogstens 5 dagen bij me gehad en toen waren ze helemaal weg. Van mevr. Brinkman een zilveren rammelaartje, van mevr. van de controleur een schattig zelf gemaakt broekje waarin je een zeiltje kunt doen, dit speciaal voor als je met het kindje uitgaat. Van Buitelaar uit Batavia een schortje en van twee vrienden van Jan (waaronder die baron) een zilveren bekertje met een monogram van Catholijntje Maria er op, reuze aardig is dat hè. Van de familie Lanting een truitje en broekje. Jullie ziet wel dat ze ons niet hebben vergeten, de Lantings zijn ook nog even bij me geweest in het ziekenhuis, maar ze hadden erg weinig tijd, toch vond ik het fijn om ze even te ontmoeten.

En nu is alles heel anders geworden met een klein kindje in huis, je weet niet wat dat is maar je hele leven verandert er door, alles staat in het teken van het kindje. Ik ben erg blij met haar, ik vind het toch zo jammer dat jullie haar nu eens niet zien kunnen.

Ze is zo erg lief, en wat houd je daar toch veel van hé. Dat kun je jezelf niet zo voorstellen voor je zelf moeder en vader bent geworden. En Jan is zo'n leuke vader, hij is zo trots op zijn dochter. Ik geloof dat hij haar gauw zou bederven maar daar zal ik dan wel een stokje voor steken. Ik vind het erg jammer dat ik de baby moet groot brengen met flesjes, maar de dokter zegt dat ik er veel te zwak voor ben en dat ik het onmogelijk zou volhouden, dus moet het dan maar, maar het is wel een teleurstelling voor me. Gelukkig kan ik het nog twee keer doen dat is toch altijd beter dan helemaal niet. Nou stop ik er mee hoor, want ik word er nog erg moe van om zo'n lange brief te schrijven. Deze brief laten jullie wel lezen bij Grootvader en Grootmoeder de Putter hé, ook het kiekje laten zien, bij de eerstvolgende brief voor hen doen we ook een kiekje van ons dochtertje. Nou dag lieve grootvader, grootmoeder, tantes en oom (tjonge tjonge pas acht jaar en dan al oom zijn, jij bent zeker wel erg trots is het niet Piet). En Corrie de Putter ook al tante wat is dat leuk zo'n klein tantetje. Een kusje van het kleine Catholijntje voor jullie allemaal, de groeten van haar vader, en ook hartelijk gegroet en kus van jullie Catho.
P.S. Jeanne nog hartelijk gefeliciteerd met je verjaardag hoor, wanneer kom je eens naar je nichtje kijken?

Tijdens de afwezigheid van Jan logeert Catho bij de familie J. Stienstra (zie ook De Putter, 2005, p. 66 e.v.).

Bandoeng 2 november 1932.

Lieve Mensen thuis,

Van de week hebben we tevergeefs uitgezien naar een brief uit Breskens of Retranchement, alles is toch wel goed? Enfin volgende week is er in elk geval wel wat, hè. We zijn nu met ons drietjes weer in ons huisje. Jan is Zaterdag 22 oktober in goede welstand thuisgekomen, hij was erg moe, maar het was toch een mooie reis geweest. In zijn laatste brief naar de familie de Putter heeft hij er wel het één en ander van verteld, dus zullen jullie dat ook wel lezen. Ik was erg blij toen hij weer thuis kwam. Ik heb het goed gehad bij de familie Stienstra, maar "Oost West thuis best" vind ik toch maar. En jullie hebben het fotootje van ons kindje al ontvangen zeker? Hoe vinden jullie het, is het geen lief kindje ik zal hierbij ook nog eentje stoppen hoor. Ze maakt het erg goed, ik weeg ze nu geregeld elke week, we hebben zelf wel geen babyweegschaal, maar we mogen die van Mevr. Brinkman gebruiken dat is wel prettig want die dingen zijn zo duur. Ze is van de week 170 gram bij gekomen dat is mooi, hé. De voeding van mezelf hebben we nu zowat stop gezet, want ze krijgt absoluut niet genoeg en met de flesjes gaat het heel goed, dus is ze nu helemaal een flessenkindje geworden. Nu ze een maand oud is mag ze al wat vruchtensap hebben, dat wil zeggen, pisang, djerok (dat is een soort sinaasappel) en tomaat. Ik heb haar nu al twee dagen, een paar theelepeltjes tomatensap gegeven, de eerste keer was toch zo grappig, toen trok ze zo'n raar gezichtje. Volgens de dokter moet tomatensap vooral heel goed zijn voor kleine kinderen. Je kunt echt al zien dat ze gegroeid is, ze begint nu veel bewuster naar ons te kijken en ze volgt ons ook al met haar oogjes, dat is allemaal zo schattig. Ze is tamelijk zoet, maar een echt driftkopje hoor. Als het tijd wordt voor haar flesje laat ze zich geducht horen. 's

Nachts is ze gelukkig over het algemeen rustig en slaapt ze aan één stuk door tot 's morgens half zes. Het prettigst vind ik, om haar te wassen en baden, dat is zo lief, en ze huult er nooit bij. In haar badje vindt ze het heel prettig. Daar ik nu ook al wat sterker begin te worden zullen we eens gauw beginnen aan een morgenwandeling, dat moet hier gebeuren, zo vanaf zeven uur tot negen, half tien, want later is het te warm.

De kinderwagen van Toosje

Toosje in haar badje (1934)

Ik denk de kinderwagen van Mevr. Stienstra over te nemen voor fl 30, het is nog een mooie wagen, en een nieuwe is zo duur dat kunnen we haast niet betalen. Want zo'n kindje kopen kost hopen geld. Het ziekenhuis kostte fl 142,10 en de dokter kost f 135. Dan komt er zeker nog fl 100 bij aan verschillende andere onkosten zoals het baby uitzetje, een wieg, een badje, een wagen, en nog een dokters rekening over al die maanden toen hij me geregeld onderzocht, dus alles bij mekaar kost het ons een goede fl 400 denk ik. Maar met een beetje zuinig leven komen we er wel en dat hebben we er wel voor over, want je kunt niet geloven hoeveel je van zo'n kindje houdt hé, o, ik vind het zo schattig en ik ben er zo blij mee, en Jan is er ook heel blij (mee), die wil nu al proberen om wat met haar te spelen maar dat gaat natuurlijk nog niet, daar moet ze groter voor zijn. Maar wat blijf je daar lang slap van Moeke, dat had ik niet gedacht, ik kan nog zo erg moe zijn, ik val 's avonds als ik een beetje op

de divan lig te rusten om een uur of acht al in slaap, maar ik eet erg veel en ik voel wel dat het goed vooruit gaat. Als het zes weken geleden is komt de dokter me nog eens onderzoeken of alles in orde is.

Ik heb vorige week nog enkele kledingstukjes gekregen voor de baby van enkele dames die me kwamen opzoeken. Dat Corry een heleboel jurkjes voor haar wil maken vind ik natuurlijk wel erg fijn, zo gauw ze een maand of vier, vijf is kan ze die al goed dragen maar jullie moeten er aan denken, zonder mouwtjes, misschien eens eentje met mouwtjes maar die dragen ze toch niet veel weet je. Janneke schreef dat ze een mutsje wilde maken, ik vind het natuurlijk erg aardig maar die dragen ze haast niet dus zou ik het maar niet doen. Weet je wat, je kunt wel een jurkje voor haar breien van katoen, geen wol hoor want dat wordt te warm. Wat zou ik dolgraag eens naar huis komen met ons kindje, ik vind het zo naar dat jullie haar niet eens zien kunnen, maar we zullen erg veel kiekjes van haar maken dan zien jullie toch iets van haar. En nu is het alweer november. Over een goede maand hebben we Kerstmis en Nieuwjaar, wat zal dat raar zijn hier in de warmte, met zulke dagen verlang je echt naar Holland, al heb je in Holland ook lang niet altijd een witte kerstmis, het is toch winter, koud en vroeg donker, dat hoort er nu eenmaal bij.

Hartelijke groeten van Jan, een kus van ons kleine Toosje, en veel liefs van jullie Catho.

Bandoeng 17 november 1932.

Lieve Pa, Moe, Zusters en Broer

Het is half tien, de baby is gebaad en ligt rustig buiten in haar wiegje te slapen. Jan zijn militaire loopbaan is achter de rug zoals jullie weten, hij draagt nu tenminste weer behoorlijke uniforms en hij is werkzaam op het residentiekantoor alhier. We blijven voorlopig nog hier, hoe lang dat weten we niet, misschien vier of vijf maanden. Daarna is er sprake van dat we worden overgeplaatst naar Tasik Malaya maar dat staat nog niet vast. Toch zal dit waarschijnlijk wel doorgaan. We hopen het maar want het moet daar erg aardig zijn, ook een prettig klimaat, wel iets warmer dan Bandoeng, maar nog lang niet als in Batavia. Het ligt met de trein ongeveer 4 uur rijden van Bandoeng af, ook omringd door bergen. Jan is er al eens geweest. Hij zegt dat het een aardig plaatsje is, er is een Assistent-Resident die gereformeerd is dat is misschien toch ook prettig, want hier zijn ook bestuursambtenaren waar je eigenlijk niet mee om kunt gaan, natuurlijk wel de beleefdheidsbezoeken maar daarmee basta. Gelukkig zijn ze niet allemaal zo. Daar er waarschijnlijk met januari weer fl 20 van ons salaris afgaat, kijken we uit naar een ander, goedkoper huis, maar die zijn niet makkelijk te vinden al staan zowat alle huizen van de stad leeg, toch zijn ze allemaal even duur. Misschien doet de huisbaas er nog een tientje af. In dat geval blijven we hier wonen want verhuizen is ook niet zo lollig. Ik denk er ook sterk over om één van de bedienden weg te doen, daar we met al onze uitgaven nu een beetje moeilijk zitten, maar Jan is er wat huiverig voor omdat hij denkt dat ik nog niet sterk genoeg ben om wat meer aan te pakken, want ik zou dan zelf willen koken. Misschien heeft hij gelijk, ik weet het niet. In elk geval zien we het nog een poosje af, hoewel ik er helemaal niet tegenop zie om zelf te koken - voor twee mensen is dat immers niet

zo'n werk en ik voel me met de dag sterker worden.

Ik ben doende om lid te worden van de gereformeerde kerk, is dat achter de rug, dan wordt ons dochtertje gedoopt. De dominee en zijn vrouw zijn aardige mensen, ze zijn bij me geweest in het ziekenhuis. Ik zal het nog maar eens wagen om er een fotootje bij te stoppen hoewel ik altijd bang ben dat ze het eens zullen ontdekken. Laatst was er een vriend van Jan en die had twee vellen papier in één enveloppe gedaan, en die brief hadden ze gewoon met de boot meegegeven, dan ben je ook goed af. Dit kiekje is op dezelfde dag gemaakt als die andere, ze is nu veel groter geworden. Deze week kwam ze weer 150 gram bij, dat is fijn hè. Ik hoop maar dat het zo goed blijft gaan. Onze buurmensen, de jonge Brinkman's, die bij hun ouders inwonen dat heb ik al eens geschreven hè, gaan terug naar Holland. Hij heeft geen betrekking meer, zijn vrouw is zangeres en haar tantes hebben ergens in de buurt van Hilversum geloof ik, een muziekschool waar zij dan les gaat geven. Ze verdient daar fl 150 in de maand, ze komt geloof ik uit een erg muzikale familie, en dan gaat haar man proberen om daar iets te krijgen. Zij vindt het wel erg prettig om naar Holland te gaan, maar op zo'n manier is het toch ook niks gedaan, hé.

Ik kreeg vorige week nog een manteltje en mutsje voor Toosje van mevr. van de assistent-resident, ik heb nu al heel wat wollen kleedjes hoor, eigenlijk wel een beetje te veel want zo veel dragen ze die hier niet. Ik zal nu eens moeten beginnen aan een doopjurk voor haar, want ze heeft nog geen enkel jurkje alleen truitjes en dat is voor zo'n gelegenheid toch niet aardig, hé. Ik heb de onderjurk van mijn bruidsjurk lichtgroen laten verven, en die draag ik nu onder die jurk, dat staat zo aardig dat schijnt zo fijn door dat kant heen, en die jurk lijkt dan heel zacht groen, werkelijk fijn, zodoende heb ik nu een paar mooie avondjurken. Ik ben blij dat we voorlopig nog goed in onze kleren zitten want we zouden heus geen geld hebben om nieuwe te kopen, en eer we nu wat nodig hebben, zijn we tenminste weer heel wat verder.

Catho met Toosje

Mijn blaadje is vol, dus stop ik er mee. Gaat alles goed? Moeke gaat nog aldoor vooruit, dat is fijn. Het is nu zeker al koud in Holland, hé! Nou daag. Vele groeten van Jan, een kusje van Toosje en veel liefs van jullie Catho.

(Jan voegt toe):

P.S. Dat fantaseert ze maar, hoor! De kleine meid kan immers nog geen kusje geven. Toch is ze erg voorbarig. We gaan ze binnenkort leren fietsen en ze loopt al. Daarna mag ze proberen een rijbewijs te halen. Daag, Jan. Dat is nog veel grotere onzin, Catho.

*Jan met Toosje
11 december 1932 Toosjes doopdag*

Bandoeng 8 december 1932.

Lieve Moeke, Pa, Zusjes en Broer,

Het is alweer luchtpostdag. Ik heb net een halfuurtje de tijd om te schrijven, het is nu bij zeven uur. We moeten nog eten en daarna naar een soort receptie bij één van de bestuursambtenaren. Ik hoop dat het een beetje prettig is, want het is juist dikwijls erg saai en het loopt natuurlijk toch uit op dansen. Gelukkig hebben we aan Toosje een goede reden om niet al te lang te blijven. Ik draag mijn blauwe avondjurk Corry, ik heb veel plezier van dat ding. A.s. Zondag hopen we het kindje te laten dopen. Ik ben nu ook lid van de gereformeerde kerk. Het oudste dochtertje van één van de bestuursambtenaren draagt het kindje voor me in de kerk. Wat vind ik het jammer dat dat niet één van jullie kan doen. Ik heb van de week een doopjurk voor Toosje gemaakt van witte kunstzij, een kort lijfje met zo'n hele lange rok aan, dat is gebruik bij doopjurken. Ik heb er met roze zijde op gesmockt, het is reuze aardig, we hopen er een kiekje van te maken dan zien jullie er ook wat van.

Gree Reiling draagt Toosje de kerk in

Hoe maken jullie het, gaat alles nog goed? Het is nu zeker wel al erg koud? Wij maken het gelukkig ook goed, Toosje komt geregeld elke week bij, ze wordt zo lief, als ze één van ons ziet begint ze te lachen, het is schattig. Ik heb betrekkelijk maar een akelige week achter de rug doordat de bedienden er van door zijn. Nadat ik thuis gekomen (ben) uit het ziekenhuis ging het eigenlijk al niet erg goed meer, ze zaten te zaniken over de grote was, ze werden nogal brutaal enz. Maar omdat we misschien toch gauw uit Bandoeng zouden vertrekken dacht ik, we zullen maar wat door de vingers zien en ze niet weg sturen. Maar zaterdagavond kwam de jongos al inééns dat ze weg wilden, wij hebben direct gezegd dat is goed gaan jullie maar, nou daar hadden ze eigenlijk niet op gerekend, ze dachten nya zal wel vragen waarom, en toe blijven jullie maar, maar ik was ook niet gek. Dat hebben ze al eens meer gedaan zie je, dat ze weg wilden, toen heb ik gezegd nou jullie mogen nog wel blijven want als het er dan op aankwam gingen ze toch maar liever niet. Zodoende zijn ze maandag vertrokken nadat ze nog wat geprobeerd hadden om toch maar te blijven, maar ik heb gezegd, jullie wilden weg dus nu moeten (jullie) maar gaan ook. Twee dagen heb ik nu gewerkt met een baboe, en dan kookte ik zelf, maar dat was zo'n lui en vies mens, bah. Het werk kwam niet half klaar. Nu heb ik gelukkig weer twee dagen een koki en een jongos. De koki bevalt me nogal. Ze wast, strijkt en kookt goed, koken eigenlijk beter dan mijn vroegere meid. De jongos werkt wel goed maar toch weet ik nog niet of ik hem zal houden. Het is hier moeilijk om goede bedienden te krijgen. Of ze eerlijk zijn moet ik natuurlijk nog afwachten. Ik hou nu goed een oogje in het zeil. Als de koki me blijft bevallen dan komt ze hier op het erf wonen, maar eerst wil ik het een paar dagen aanzien.

Maar ik was er een paar dagen erg zenuwachtig van, die bedienden soesa is ellendig. En zelf koken is toch te vermoeiend, dat kan je je zelf niet voorstellen als je in Holland bent hè, trouwens ik dacht hier ook nog dat het best zou gaan, maar ik heb

het nu een paar dagen gedaan en het lijkt me toch te vermoeiend, ik was tenminste doodop. Trouwens als je zelf kookt heb je weer haast geen tijd voor je naaiwerk, daar dat ook 's morgens moet gedaan worden, want 's middags is het rusten en dat kan ik best gebruiken een uurtje rust als je bedenkt dat ik al om halfzes opsta, en toch nooit vroeger in bed lig dan tien uur. De levenswijze is hier zo heel anders hé. Nou ik moet weg, straks schrijf ik verder.

Ziezo, ik ben weer terug, dat is ook een zet zeg, die man waar we op bezoek moesten is vrijgezel en die had alleen de mannen uitgenodigd, dat had Jan niet begrepen, gelukkig zagen we het nog net bijtijds dat er alleen maar mannen waren en ben ik direct terug gegaan. Ik geloof dat ze me niet gezien hebben, die domme Jan ook om dat zo verkeerd te begrijpen.

In mijn laatste brief heb ik geschreven dat we misschien in een ander huis zouden gaan, maar dat gaat gelukkig niet meer door, we hebben er een tientje af gekregen dus blijven we nu maar hier, want verhuizen kost ook geld. Wanneer we naar Tasik Malaya zullen gaan weten we nog niet.

Corry schrijft dat ze niet meer verloofd is. Als je niet veel van die jongen houdt is het natuurlijk maar beter om het af te maken, en heb je groot gelijk dat je het gedaan hebt, maar erg prettig is zoiets niet, denk ik. Moeke hoe maak je het tegenwoordig, gaat alles goed? Ik verlang soms nog zo heel erg naar huis, ik heb net een idee of we al jaren van huis zijn. Maar toch gaat de tijd weer erg vlug hé, we zijn nu volgende week alweer een jaar getrouwd en zitten nu al langer dan een half jaar in Indië.

Het is tegenwoordig 's avonds hier erg koud, ik zit nu tenminste te rillen, het regent veel en hier in Bandoeng heb je meer echte Hollandse regen, zo'n beetje druilerig, dat de hele avond aanhoudt, dat is erg ongezellig hoor, op de meer warme plaatsen heb je dat niet zo, daar regent het een paar uren hard achteréén, en dan is het weer het mooiste weer van de wereld.

Het is al bij tien uur dus moet ik Toosje haar flesje geven, Jan is nog niet thuis dat wordt misschien wel erg (veel) later, want als mannen aan het kletsen gaan is het nog veel erger dan vrouwen. Ik ga dus ook maar naar bed. Misschien schrijft Jan hier nog wel wat onder, ik weet het niet.

Nu dag Moeke, Pa, Jeanne, Corry, Janneke, Hanny en Piet, jullie schrijven weer maar gauw terug hoor, daar is niets zo fijn als een brief uit Holland. Heel veel liefs van jullie Catho. Een kusje van Toosje. daag.

Doordat Jan zo laat thuis kwam is deze brief vorige week niet meer gepost, ik wens jullie nu meteen een gezegend Kerstfeest, hier kan ik me nog aldoor niet voorstellen dat het haast Kerstfeest is, maar dat zal mettertijd ook wel wennen. Toosje is zondagmorgen gedoopt, alles is goed gegaan. Ze hilde niet, het was een radio uitzendingsdienst. Jammer dat je dat in Holland niet kunt horen hé, anders hadden jullie het ook kunnen meemaken. Ze komt nog aldoor goed bij, de laatste week was 220 gr, bijna een 1/2 pond, dat is fijn, hè? Hierbij een kiekje van Toosje en mij, met haar doopjurk genomen 11 Dec. 1932. Nou daag, nogmaals prettige kerstdagen, veel liefs van ons allen. Catho.

Bandoeng 22 december 1932.

Lieve Mensen,

Allereerst wens ik jullie een zeer gelukkig 1933 toe, ik hoop dat al jullie wensen en hopen vervuld mogen worden! Als ik het goed voorheb, komt deze brief 1 januari aan, dus dat is prachtig op tijd. Zoals ik jullie reeds schreef heb ik nog helemaal geen kerst- en nieuwjaarsidee, hoewel het hier tegenwoordig nogal erg koud is, ik gebruik altijd maar één deken maar ik heb er al over gedacht om er twee te nemen, zo koud kan het 's nachts zijn. In de stad merk je wel beter dat het kerstfeest nadert. Alle winkels zijn versierd met kerstbomen, nagmaakte sneeuw, kerstmannetjes, kerstklokjes, hulst en weet ik wat nog meer, maar die dingen zijn hier schromelijk duur, dus beginnen we er niet aan om het één of ander te kopen. Als de dokter het geen bezwaar acht om Toosje mee te nemen dan hopen we de 2e kerstdag eens een tochtje te maken in de bergen, omdat ik nog zo weinig gezien heb van de omgeving hier, als het tenminste niet te duur is, ik hoop dat het doorgaat. Maandagavond zijn we op bezoek geweest bij de regent van Bandoeng, de regent is altijd een Inlander en na de resident de voornaamste bestuursambtenaar. Hij woont in een reuze groot huis met een grote tuin, de woonplaats van zo iemand heet kaboepten, zijn vrouw is de raden ayoe, met welke naam ze ook moet aangesproken worden. Enfin het is een erge deftigheid. Gelukkig kon hij goed Hollands praten, maar zijn vrouw niet en dat viel niet mee, want ik kan wel zo'n beetje mezelf verstaanbaar maken tegen de bedienden in het maleis, maar om in die taal een visitepraatje te houden, dat viel niet mee hoor. Overigens was het wel een prettig bezoek. Ze waren erg aardig, ze hebben maar eens even dertien kinderen, maar hoe meer hoe mooier dat ze het vinden. Dan zijn we Zaterdagavond naar een uitvoering geweest van de H.B.S. Jan moest er naar toe in de plaats van de resident die niet kon. Het was een snert uitvoering en we zijn dan ook in de pauze weggegaan. De meeste stukjes bestonden uit dansnummers waarvan ik er één heb gezien, en dat was zo schandalig dat ik denk dat de andere niet veel beter zullen geweest zijn. Ik begrijp niet dat een directeur van een school dat toelaat, ik weet tenminste wel dat ons kleine meisje als ze hier op school was aan zoiets niet zou mogen meedoen. Enfin dat is echt iets voor Indië, en de scholen staan hier toch niet in een goede reuk. Ik weet tenminste wel als Toosje zo groot is dat ze ook op de H.B.S. moet dat we ze dan nog liever naar Holland sturen dan bij voorbeeld hier ergens in een stad waar ze wel elke week of elke maand naar huis zou kunnen komen. Want wat er hier op die scholen allemaal omgaat is gewoonweg bar. Ik heb nog altijd dezelfde bedienden en ze bevallen me erg goed, de koki is zelfs beter dan de vorige, maar jammer genoeg gaat ze misschien met januari weer weg, want een meneer waar ze vroeger gediend had vroeg of ze weer wilde terugkomen en daar voelt ze wel veel voor geloof ik. We zullen het maar afwachten. De jongos zijn vrouw is ook koki, en die wil hier natuurlijk graag komen, dus zal ik het dan daar maar eens mee proberen als die andere nog weg gaat, maar het is wel vervelend hoor om aldoor nieuwe bedienden te hebben. Overigens ben ik blij dat die oude bedienden weg zijn want die werden zo ellendig brutaal en vervelend.

Jan heeft het tegenwoordig erg druk, daar één van de bestuursambtenaren moet waarnemen in Cheribon en Jan nu zijn werk er heeft bij gekregen maar hij vindt het wel prettig, geloof ik.

Toosje groeit goed en wordt met de dag liever. Ze is erg zoet, 's avonds gaat ze om 6

uur slapen en dan slaapt ze aan één stuk door tot de volgende morgen, tenminste om 10 uur krijgt ze nog een fles, maar dat gebeurt meer slapend dan wakend. Met januari gaat er weer wat van ons salaris af, voor ons is het fl 28, dat is een lelijke tegenvaller en we moeten aldoor zuinig-zuinig leven, als we nu maar ééns uit de korting zijn, dat helpt natuurlijk erg, maar we hebben geen klagen hoor, er zijn zoveel mensen die helemaal niets hebben en Jan zijn baan is tamelijk zeker zodat we niet bang hoeven te zijn dat we de één of andere keer ontslagen zullen worden zoals zoveel mensen overkomt tegenwoordig. Jullie schreven dat N. Leenhouts zoveel malariakoorts heeft gehad en het niet gewend kan worden, dat is wel zielig hé, waar woont ze eigenlijk, in Batavia zeker? Nou als ze naar Bandoeng komt zal ze in elk geval van de koorts af zijn want hier zijn geen malariamuskieten. Ik stop er mee, ik hoor dat de jongos de tafel al dekt dus is het zo etenstijd. Ik eet nog aldoor geweldig veel en iederéén zegt dat ik er zo goed uit zie, ik ben ook echt wat aan het zwaarder worden, fijn hè!

Nogmaals een heel gelukkig en voorspoedig Nieuwjaar toegewenst, doe ook onze hartelijke groeten aan de verschillende familieleden in Zeeuwsch-Vlaanderen. Veel liefs van Catho, Jan en Toosje

Hierbij een negatief voor Malsaeke, ik heb ook nog drie stadsgezichtjes uit Batavia nabij pasar ikan (dat is vismarkt) misschien vindt hij die ook wel aardig. Deze zijn de Sabang haven en een postzegel waar Janneke om vroeg.

De pasar ikan in Batavia

De pasar ikan in Batavia

De pasar ikan in Batavia

Bandoeng 12 januari 1933.

Lieve Mensen thuis,

Het is alweer een hele poos geleden sedert ik jullie een brief schreef, allereerst wil ik Janneke nog hartelijk feliciteren met haar verjaardag, alhoewel deze felicitatie veel te laat komt, is hij toch van harte gemeend. Jullie laatste brief ontvingen we met nieuwjaarsdag, nog hartelijk bedankt voor het kiekje van Janneke, maar jullie moeten eens schrijven waar en bij welke gelegenheid dat genomen is. De Breskense krantjes krijg ik nog geregeld en ik vind het fijn je blijft zo goed op de hoogte van alles in het landje van Cadzand. Gisteren kreeg ik een brief van Keetje Carelse, met 2 kiekjes, één van de hele familie (Cornelis heeft al twee kinderen hé) en eentje van Keetje met Guusje samen, die daar weer een poos geweest is, dat was een echt hartelijke brief. En hebben jullie prettige kerstdagen en nieuwjaar gehad? Jan zegt dat het erg sentimenteel is, en dat is ook wel zo, maar ik heb die dagen erg naar huis verlangd. Als je dan hier zo ver af in de vreemde zit voel je nog maar eens dat dat bij uitstek de familiedagen zijn. Maar niettemin was het ook wel prettig. Jullie hebben zeker in Jan zijn brief van vorige week wel gelezen dat de familie Lanting hier een paar dagen geweest is. Dat was reuze gezellig. Lanting zelf en de kinderen maken het goed maar Jaan heeft wel veel gebrek aan eens goed wat Europese lucht, ze is de laatste tijd ook erg zenuwachtig. Dat is jammer, gelukkig komt de tijd van hun verlof al dichtbij. Ik geloof nog een goed jaar of zo iets. Ze hopen dan natuurlijk ook eens bij jullie aan te komen. De laatste dagen hebben we weer wat bedienden soesah gehad, och zo zachtjes aan wordt men dat ook al weer gewend. Zoals ik al schreef is mijn koki vertrokken naar Batavia, de jongos heb ik nog. Hij is erg flink, zijn vrouw werkte hier een dag of wat, ze was ook koki zei ze, nou daar was niets van aan, ze kon niet koken dus heb ik ze weg gedaan, toen zat ik een paar dagen zonder meid. Gelukkig deed de jongos de was en het strijken, dus was het niet zo erg en heb ik zelf gekookt. Daarna heb ik weer twee dagen een meid gehad, ook zogenaamd koki, maar dat was nog erger, ze moest erwtensoepp koken (dat eet ik meestal 's zaterdags) en ze wist nieteens wat het was, dus heb ik ze ook weer maar weggestuurd. Gelukkig heb ik nu een paar dagen al een meid. Dat laat zich goed aanzien. Ze kan in elk geval koken en

dat is het voornaamste. Nu moeten jullie niet denken dat ik alleen zo sukkel met die lui hoor, want het is bij iedereen zo. Laatst was ik bij de assistent resident en zijn vrouw zei: haar jongos kon zo wat niets, maar ze stuurde hem maar niet weg want ze zei: “Wat krijg ik er voor in de plaats, misschien nog veel erger.” De beste manier om goede te krijgen is één of ander stel over te nemen van lui die bijvoorbeeld weggaan uit Bandoeng, maar dat krijg je natuurlijk ook niet altijd gedaan. Ons kleine Toosje maakt het erg goed, ze weegt nu al tien pond en ze wordt zo levendig, ze probeert al om recht te kruipen wat natuurlijk nog niet lukt, wel kan ze zich al van de ene zij op de andere gooien, ook begint ze al met het één of ander te spelen en brengt ze alles naar haar mondje, laatst lag ze met haar teentjes te spelen, dat was reuze schattig. Waarschijnlijk wordt ze deze week ingeënt, ik moet de dokter eerst nog opbellen, het is wel erg gauw hè, maar de dokter zegt dat dit de beste leeftijd is om het te doen dus die zal dat toch wel weten denk ik. Dat ons salaris met januari weer gekort is weten jullie al, hé. Het wordt nu wel erg moeilijk hoor, we kunnen onmogelijk alles betalen en toch leven we erg eenvoudig. Als het hier nu maar mee afgelopen was, maar in juli of aug. worden we waarschijnlijk weer gekort en dan wordt het toch wel erg. Er wordt hier ontzettend geklaagd door de ambtenaren, vooral de onderofficieren klagen steen en been. We zullen maar hopen dat de tijd gauw wat mag veranderen. We hebben de laatste tijd nog enkele gelegenheids bezoeken afgelegd onder anderen bij de Resident, reuze deftig en een huis zo groot. In de achtergalerij waar we zaten, kan best jullie hele huis, zo groot is het daar. Als je zo iets moet meubileren, nou dat valt niet mee denk ik. Dat kost natuurlijk hopen geld. Dan zijn we nog bij de Patih (vice regent) geweest, dat is weer een Inlands bestuursambtenaar, het waren erg aardige lui, hij had een dochter die was onderwijzeres en die sprak erg goed Hollands, dus was de taal bij dat bezoek gelukkig geen groot bezwaar. Met Oudejaarsavond werd je bijna gek hier van al het vuurwerk dat werd afgestoken, achter ons huis is een soldatenkampong, nou daar was het welletjes hoor, de hele avond, nacht en zelfs de andere dag ook nog, ik geloof al het geld wat ze hebben steken ze in vuurwerk, binnenkort is het Inlands nieuwjaar dus krijgen we het nog eens. Eén geluk, dan heeft Jan weer twee dagen vrij en dat is fijn weet je. Ik hoor weer gauw iets van jullie, hé? Gaat alles nog goed? Dag allemaal. Veel groeten van ons drietjes. Catho.

“vooral de onderofficieren klagen steen en been”: zie de brief van Catho van 15-02-1933 en mijn commentaar over de “Zeven Provinciën”.

“Soldatenkampong”: voor het beroepsleger, het KNIL, waren voornamelijk christelijke inwoners van Ambon en de Zuid Molukken aangenomen, een uit de negentiende eeuw stammende gewoonte om Javaanse opstanden te onderdrukken.

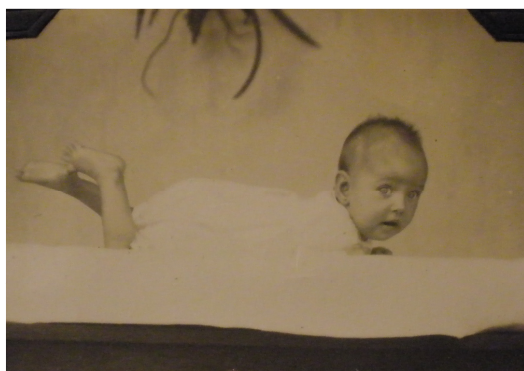
Bandoeng 1 februari 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Gisteravond jullie brief van 18-1 ontvangen, het is geloof ik al een hele poos geleden dat ik jullie schreef maar dat gaat zo wel eens. Het is hier per slot van rekening ook altijd hetzelfde en ik weet op den duur niet steeds wat ik zoal moet schrijven.

Veertien dagen geleden is Toosje pokken ingeënt. Ze heeft er helemaal niet van geweten, ze beginnen nu goed te beteren. Ze krijgt tegenwoordig één voeding pap, dat smaakt haar best. Dat ze aldoor aardiger en liever wordt hoef ik natuurlijk niet te schrijven, dat geloven jullie wel. Vorige week vrijdag en zaterdag had Jan twee vrije dagen vanwege de “Lebaran” het einde van de vasten voor de Inlanders en het Inlands Nieuwjaar. Die dagen gingen met veel vuurwerk geknal, gesis en gepof voorbij, dat schijnen ze erg mooi te vinden. De bedienden wilden natuurlijk het gebruikelijke voorschot hebben. Veel hebben we ze niet kunnen geven want we zitten zelf erg krap, en ik heb gezegd: “ik hou het direct allemaal van jullie salaris af”. Eigenlijk wordt dat meestal in twee of drie keer gedaan, maar dat kunnen we nu niet doen. Dat vonden ze best. Ze zijn al blij dat ze werk hebben want het is voor die mensen ook een slechte tijd. Dan hebben ze allebei een vrije dag gekregen en ze zullen bij die gelegenheid wel al hun centen er door gedraaid hebben. Zo zijn ze nu eenmaal. De koki die ik nu heb is wel goed, ze is verschrikkelijk klein maar dat is geen bezwaar, erger is dat ik geloof dat ze wel durft gappen, de zeep was tenminste deze maand zo gauw op. Ik heb dat nu maar achter slot en grendel gestopt en geef ze alle dagen een beetje, dan heb ik er tenminste controle op. Overigens gaat het met de bedienden nu wel goed. De familie Lanting is hier zaterdag weer eens geweest. Zoals ik jullie reeds schreef, vinden we dat fijn, je kunt niet geloven hoe eigen of wij aan mekaar zijn, waarschijnlijk ga ik in maart een weekje met Toosje bij hen logeeren, en misschien komt Jaan ook een poosje bij ons, daar ze wel veel gebrek heeft aan een beetje kou. Jan krijgt het weer wat drukker, daar zijn collega Stienstra weer voor een maand naar Cheribon moet. Zijn vrouw is gisteren vertrokken naar Wonosobo, daar woont haar broer en ze blijft er zo lang tot haar man terug komt naar Bandoeng. Van Thijs Woudstra kregen we vorige week een brief dat hij al overgeplaatst is. Dat is wel vlug vind ik, overgens was zijn vroegere standplaats prettiger, maar daar is weinig aan te doen. Men moet het nemen zoals het komt.

Wat moet je veel belasting betalen Pa, dat is verschrikkelijk je kunt daar toch wel iets aan veranderen? Die fl 49 voor de dokter zullen we zo gauw we kunnen betalen, maar dat zal wel wat lang duren, want we zitten te krap, de dokter hier is ook nog niet afbetaald, daar zijn we nu mee bezig, dan hebben we nog de levensverzekering, daar zijn we ook al mee achter, met augustus zijn we uit de korting en hopen we zelfs een beetje verhoging te krijgen dus zullen we dan onze schulden proberen af te lossen. Met hetgeen we nu elke maand in handen krijgen komen we juist rond met afbetaling dokter en belasting er bij, zodat we geen cent over houden. Ik begin erg veel gebrek te krijgen aan een paar nieuwe jurken maar zal er toch mee moeten wachten tot we uit de korting zijn. Zo zien jullie dat het hier ook geen vetpot is maar we mogen niet klagen, we hebben altijd nog goede vooruitzichten en dat is fijn. We zitten nu volop in de regentijd. Er gaat haast geen dag voorbij dat het niet regent, zo vanaf ‘s middags 3,4 uur en meestal houdt dat de hele avond aan. Dat is niet prettig maar wel lekker fris. We hebben tegenwoordig heel lekkere vruchten en erg goedkoop. Er gaat dan ook haast geen dag voorbij dat we geen fruit eten, het is gezond en veel goedkoper dan bijvoorbeeld pudding of zoiets na het eten.

Toosje, 4 maanden oud, tilt haar hoofdje op

Ziezo ik stop er mee, hierbij nog een kiekje van mij en Toosje, wel aardig, hé, mijn jurk zit een beetje raar, maar jullie zien wel dat ik erg goed bijkom, ik zal me eens gauw wegen daar ben ik erg nieuwsgierig naar. Toosje weegt nu 11 pond. Heb ik geen mooie kinderwagen? De kleur is grijs, die heb ik overgenomen van Mevr. Stienstra voor fl 30,-.

Daag allemaal, tot de volgende keer als Moeke jarig is, dan schrijf ik natuurlijk weer. Veel groeten van Jan, Toosje en een kus van jullie Catho.

P.S. ik zou zo graag eens een kiekje van Moeke hebben, kan Corry dat niet eens maken, of heb je je toestel niet meer, en Jeanne heb jij geen pas gemaakt kiekje?

Bandoeng 15 februari 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Hartelijk gefeliciteerd met je 48e verjaardag Moeke. Ik hoop dat er nog vele jaren in goede gezondheid mogen bijkomen, ook Pa en de anderen van harte gefeliciteerd met Moekes verjaardag. Jammer dat ik niet eens even kan komen hé, maar daar is niets aan te veranderen. Ik denk dat Moei Corn. (Tante Cornelia) er wel zal zijn en Corry bakt zeker een cake of is ze dan nog in Sassem (Sassenheim)? Deze brief komt waarschijnlijk een paar dagen later dan de 23e maar daar kan ik niets aan doen. Ik ben al blij dat we die vliegpost hebben hé, dat gaat toch vlug, met de boot duurt het wel drie á vier weken. Dat zou ik niet meer gewend worden geloof ik.

1935 Herman en Adriaan de Putter

Corry de Putter

Het is zeker wel koud geweest toen het zo vroom, Janneke en Hanny zullen genoten hebben: elke dag schaatsen rijden, en Piet met de slee, kun je al schaatsen rijden ook? Je moet weer maar eens een brief schrijven, vorige week kregen we een brief van Herman, Adriaan en Corry de Putter. Dat was grappig. Ja, Toosje maakt het nog aldoor erg goed, de pokken zijn goed getrokken en alles is daar ook weer van achter de rug. Dat grapje kost ons weer acht gulden, maar enfin dat kan niet anders. Ze weegt nu twaalf pond. Je kunt niet geloven hoe lief ze begint te worden, ze begint al aardig te spelen en ze kan goed wat vast pakken. Het pakje waar jullie van schreven heb ik nog niet ontvangen. Van Jaan (Mevr. Lanting) heb ik wat jurkjes voor haar gekregen die nog van haar meisjes waren. Ze staan lief, en een popje ook, aardig wel van hen hè, het zijn werkelijk hartelijke lui hoor!

Op de Malabar: Catho met Toosje en uiterst rechts Jan

Op de Malabar

Sawahs op de Malabartocht

Sawahs op de Malabartocht

Van de week heb ik voor de eerste keer met Toosje een autotochtje gemaakt in de omgeving. Jan had een desahoofd verkiezing ergens in een plaatsje ongeveer een half uur met een auto hier vandaan, en toen ben ik meegereden. Toosje was reuze zoet, ze zat met grote ogen en een ernstig snoetje naar de chauffeur te kijken. Het was een aardig tochtje over een paar heuvels heen, en ik hoop het nog wel eens meer te doen. Bij de Wedana (inlands bestuursambtenaar) van dat plaatsje hebben we even een kopje koffie gedronken, het waren aardige lui. Zijn vrouw kon gelukkig Hollands spreken. Toen ben ik weer met die taxi terug gereden naar Bandoeng, en Jan is aan zijn werk gegaan. Die taxi moest toch niet op hem wachten, daar dat te duur wordt, dus op zoo'n manier kost zoo'n ritje niets extra's als ik meerijd. Vorige week woensdag is Jan op tournee geweest, 's morgens om vijf uur weggereden ik geloof twee à drie uur met de auto en daarna nog twee uur te paard. Dat is eigenlijk de eerste flinke tournee die hij gemaakt heeft, 's avonds om vijf uur was hij thuis. Van die herrie op de "Zeven Provinciën" hebben jullie natuurlijk wel gehoord hè, dat was een hele opschudding hier te lande en in Holland ook hè, lazen we in de krant. De manier waarop ze de boel opgelost hebben lijkt me nogal erg, maar enfin dat zijn dingen daar heb ik geen verstand van. Naar aanleiding van dat geval werden hier overal loyaliteits betogingen gehouden, ook hier te Bandoeng. Woensdagavond om ongeveer zeven uur was er een grote menigte van duizend mensen voor het Residentiehuis verzameld, ze zongen het Wilhelmus en hielden een redevoering die de Resident beantwoordde. Vele hoera's en leve de Koningin werden er gehoord. Alle bestuursambtenaren moesten aanwezig zijn op het Residentiehuis, dus was Jan er ook. Aangezien we dachten dat er geen dames zouden zijn, was ik niet meegegaan, maar een poosje later kwam de auto van de Resident me halen, alle dames waren daar. Dat vond ik erg aardig, het was een reuze drukte op straat en het verkeer was stop gezet waar die stoet langs kwam, maar de auto van de Resident had overal vrije doorgang. Ik voelde me, dat kun je begrijpen. Die betoging was toch wel plechtig, vond ik, als je zoiets nog nooit hebt meegemaakt. Wij stonden op de trappen van het Residentiehuis en het volk daarvoor. Gewichtig. Ik las vandaag in de courant dat de Resident binnenkort waarschijnlijk Gouverneur van Oost-Java zou worden, het is wel fijn als men zoveel carrière maakt, hè, Resident wordt lang niet iedereen en Gouverneur zeker niet, maar zoals altijd heb je natuurlijk ook kruiwagens nodig. Ik krijg juist een brief van Koos Salomé, ze schrijft dat ze 30 maart in Holland hopen te zijn, ze komt jullie wel eens opzoeken schreef ze, ze stuurde me ook een paar aardige kiekjes van hen.

Nou ik stop er mee hoor, nogmaals een prettige en gezellige verjaardag gewenst, ook van Jan natuurlijk hartelijk gefeliciteerd. Zo gauw we het kunnen doen, hopen we een cadeautje te sturen, Moeke, maar nu kan het nog niet. Hierbij nog een fotootje van Toosje.

Daag allemaal. Een verjaardagzoen voor Moeke. Catho, Toosje, Jan.

Moei Cornelia was een jongere zus van Catho's moeder en zeer aan haar gehecht. Met de familie in Sassenheim wordt bedoeld Piet Vercouteren, een jongere broer van Catho's moeder. Hij woonde met zijn gezin in Sassenheim. Catho had er gelogeerd toen zij de Koloniale School in Den Haag bezocht (De Putter, 2005, p. 55). "Herman, Adriaan en Corry de Putter": zie Inleiding.

De “Zeven Provinciën” was een Nederlandse kruiser. Terwijl de hoogste leiding van boord was, heeft het Europese middenkader het schip gekeerd uit protest tegen de salariskortingen van het marinepersoneel. De muiterij (4-10 februari 1933) werd door de autoriteiten bedwongen door het werpen van een vliegtuigbom waarbij 23 doden en 20 gewonden vielen, voornamelijk onder de Indonesische matrozen. Hoewel de Indonesische nationalistische beweging niets met de muiterij te maken had, heeft het gouvernement de leiders van die vrijheidsbeweging gearresteerd en langs administratieve weg, dat wil zeggen zonder vorm van proces, naar ver uiteenliggende plaatsen verbannen. Verder werd een vergaderverbod van kracht dat de vrijheid van vereniging en vergadering onmogelijk maakte (J. Pluvier, “Indonesië”, Nijmegen 1978).

Catho (met C op haar arm) op de Koloniale School te Den Haag, 1930

Soebang 9 maart 1933.

Lieve Mensen thuis,

Zoals jullie zien ben ik op het ogenblik te Soebang. Ik ben hier eergisteren 7 maart aangekomen met Toosje, met de trein tot Poerwakarta, en daar was de heer Lanting met de auto om me af te halen. Het was een erg gemakkelijke reis, met de trein 2 uur, Toosje heeft al die tijd geslapen en met de auto nog een uur naar Soebang.

Jaar is vandaag jarig dus dat wordt een gezellige dag. Ik heb mijn haar afgeknipt het staat reuze aardig hoor en zo gemakkelijk, nu heb ik spijt dat ik het niet eerder gedaan heb, ik hoop binnenkort weleens een kiekje te hebben dan kunnen jullie zien hoe het staat.

Toosje gaat nog aldoor goed vooruit, de laatste week kwam ze 300 gram bij dat is erg

veel, maar dat komt omdat ze voor het eerst nu 2 keer pap krijgt, ze vindt het heerlijk. We lopen nu alle venduties af om een box voor haar te kopen, tot nog toe zijn we niet geslaagd omdat ze te duur gingen naar ons zin. Ze ligt hier nu ook in een box en dat vindt ze fijn, ze kan zich nu natuurlijk veel meer bewegen dan in de wieg. Ik sukkel weer met een koki, op het oogenblik heb ik er geen. Jan is nu alleen thuis met de jongos maar die kan ook koken dus dat is niet erg. Als ik weer thuis kom proberen (we) om er weer één te krijgen, want zonder dat gaat ook niet, ze bleef deze maand gewoon maar weg zonder iets er van te zeggen, dus weer maar een nieuwe. Het is beroerd op den duur. Dan hopen we met 1 mei in een nieuw huis te wonen. We hebben tegen die datum een aardig huis gehuurd. Het is ongeveer even groot als het paviljoen, maar het is een apart huis, dus niet bij een ander op het erf. De inrichting is veel gezelliger, het zit binnen en buiten ook beter in de verf. Het paviljoen is zo lelijk geverfd, enfin het is in één woord veel aardiger en het kost ons maar 5 gulden in de maand meer dus dat kan wel. Het adres hoop ik de volgende keer te schrijven, daar ik het nummer vergeten ben. De eigenaar van het huisje, tevens onze burens zijn ook Zeeuwen, afkomstig uit Goes. Leuk hé. De verhuizing zal ons niet veel kosten daar het vlak bij de Riouwstraat is. Heeft Moeke een prettige verjaardag gehad? Was Corry toch al terug uit Sassem (Sassenheim)? Hoe gaat het met Jo van Oom Piet? Ik (heb) deze week een nieuwe hoed gekocht, en twee jurken, tenminste goed er voor, ik zal ze hier maken, ik heb er namelijk veel gebrek aan. Een zwarte met kant, en dan nog een gewoon voile donkerblauw met bloemen. Die zwarte maak ik zo (tekening) met lange mouw waarvan de bovenmouw pof, het lijf en de mouwen van kant. Die andere weet ik nog niet hoe te maken. Tot mijn spijt moet ik er mee stoppen. De brieven moeten direct naar de post gebracht worden daar ze anders niet meer met deze vliegmachine mee kunnen. Hartelijk gegroet van Jan en Toosje en van jullie Catho. P.S. Jullie zijn erg hartelijk bedenkt voor het pakje. Toosje was erg blij met het konijn, de jurkjes staan schattig vooral het witte jurkje. Ze zijn helemaal niet te groot. Willen jullie Riek (Du Fossé?) ook bedanken voor het schattige overgooiertje, ik vind het erg mooi, het is nog een beetje te groot maar ze groeit er gauw genoeg in. Ik zal binnenkort Riek een brief schrijven, maar nu heb ik geen tijd. Dag allemaal. Een kus van Catho. Ik heb erg lelijk geschreven, dat komt omdat ik me zo moet haasten.

Jo van oom Piet is de oudste dochter van Piet Vercouteren en Kee Zonnevylle uit Sassenheim.

Riek du Fossé was een vriendin van Catho in Breskens.

Bandoeng 11 -3-'33

Beste familie in Breskens.

Het is een beetje eenzaam in huis de laatste dagen. Catho is n.l. met onze kleine meid het huis uitgelopen en heeft haar intrek genomen bij de familie Lanting in Soebang. Die hadden al zo dikwijls gevraagd of ze eens kwam logeren, wat vooral voor nicht Jaan prettig zou zijn. Die zit ook dikwijls alleen, heeft veel zorgen, ziekte en soesah meegemaakt en, al hebben ze heel wat kennissen in Soebang, het zijn toch maar

echte gelegenheidskennissen. Jullie begrijpt me wel. Poeslief als ze bij je zijn en achter je rug kletsen, net als overal. Met andere woorden, echte intieme omgang is spaarzaam te vinden. En vooral in Indië, waar je elkaar altijd maar oppervlakkig leert kennen en zich ook wel voor elkaar in acht moet nemen. Zo licht probeert men hier, door op een ander te trappen, zelf een beetje hogerop te komen. Nog wel meer dan in Holland, geloof ik. Immers, bijna iedereen staat in min of meer ambtelijke verhouding als chef of ondergeschikte tegenover zijn buurman. Gelukkig staan daar ook wel voordelen tegenover. Wanneer men op de een of andere manier in de put zit, kan men er wel op rekenen, dat men veel flinker en metterdaad wordt geholpen, dan in Holland. Dan staan de mensen altijd voor je klaar. De controleur van Soekaboemi, bijv. moest een dezer dagen, doodziek, naar Holland vertrekken. De verkoop van zijn inboedel bracht een buitengewoon hoog bedrag op. Met dat al wilden Catho en niet Lanting eens een beetje samen zijn. Maandag 6 Maart heb ik ze op de trein gebracht en volgende week Zaterdag zullen ze terugkomen. Al die tijd doe ik het huishouden voor eigen risico. D.w.z. ik doe er zo goed als niets aan. De jongos doet alles. Hij doet zijn gewone werk en kookt, wast en strijkt bovendien. Nu hij maar alleen voor mij te zorgen heeft, kan dat natuurlijk best. Ik ben direct weer in mijn oude zonden vervallen. Zeer laat naar bed, doch 's morgens moet ik vroeg op. Dus blijf ik 's middags te lang in mijn bed liggen. En dan lig ik natuurlijk weer te lezen en te roken in mijn bed. Wat kan de vrouw toch een invloed op een man uitoefenen. Vanmiddag heb ik snert gegeten en pannenkoekjes, net als in Breskens. Alleen was er veel te veel soep. Nog wel voor morgen ook. Het is nu tien uur en ik had net een kopje koffie gedronken, toen de post kwam met julie brief van 6 febr. schrijft Corrie, maar dat zal toch wel een vergissing zijn, want de vliegmachine was mooi op tijd, deze keer. Enfin, ik dacht, laat ik maar direct terugschrijven. Misschien schrijft Catho ook wel, dan krijgen jullie er twee tegelijk. Op het kantoor hebben zich de laatste dagen nogal sensationele gebeurtenissen afgespeeld. De aspirant-controleur Stienstra stond No. 1 voor verhoging. Een dezer dagen werd hij benoemd tot controleur, met de bepaling dat hij zou worden overgeplaatst naar de buitengewesten i.c. een afdeling van Borneo. Hij direct naar Batavia om te protesteren. Hij heeft twee kleine kinderen, waarvan het jongste zwak en onder geneeskundige behandeling. Bovendien wilde de Resident hem hier houden en de tegenwoordige controleur overplaatsen. Doch die gaat met Augustus met verlof en voelde er natuurlijk weinig voor om eerst nog eens te worden overgeplaatst. In ieder geval, heeft de Resident zijn zin weten door te zetten. Ook al, omdat hij een hekel heeft aan de controleur om verschillende redenen. En nu is die vandaag naar Batavia om te protesteren. Of hij succes heeft gehad, weet ik niet. Ik denk dat hij wel nul op het rekest zal krijgen. Anders kunnen ze in Batavia ook wel aan de gang blijven. Intusschen is ook de aspirant-controleur van Garoet overgeplaatst. Garoet nu is wel iets voor mij, heb ik al gedacht. Ik ga Maandag de Resident eens polsen. Het heeft hetzelfde klimaat als Bandoeng, doch is kleiner en het is er goedkoper wonen. Bovendien heeft de aspirant-controleur er een autoregeling en is er meer zelfstandig dan hier. Ik zou al een heel eind geholpen zijn, als ik de afdelingssecretaris op mijn hand had, en aangezien deze gereformeerd is, krijg ik dat wel gedaan. Gisteravond sprak ik zijn vrouw en die heb ik er direct over aangesproken. Dat is mijn politiek achter de schermen. Zij spreekt weer met de vrouw van de Resident. Als ik dan weet, dat er enige kans bestaat, ga ik de officiële

weg bewandelen. Er met mijn baas over spreken en dan hogerop. Alleen als er al iemand voor Garoet bestemd zou zijn, zou ik natuurlijk weinig kans hebben. Maar we zullen toch maar proberen. Lukt het niet, och, hier zitten we toch ook niet in een eksternest. Als ik ergens heen wil, ik heb maar uit te kiezen. Als de chefs het goed vinden, kan ik direct met iedereen ruilen. Maar ik zou dit voor elkaar willen hebben voordat ik overgeplaatst word, dan heb ik natuurlijk niet meer te kiezen. Voor die tijd wil ik me veilig stellen. Bandoeng is veel te mooi voor ons om er veel aan te hechten. Binnenkort komt er iemand, die dringende redenen, als ziekte bijv. heeft, om hier geplaatst te worden en dan ben ik hier weg. Bovendien is het hier erg gevaarlijk werken. Er zit overal zulk politiek geknoei, dat het een kleine kunst is, om hier, in figuurlijke zin, de nek te breken. Dat zou me niet kunnen schelen, als ik wist, dat ik hogerhand achter me had, maar iedereen is doodsbenuwd voor zijn carrière. Een der voornaamste dingen, die ik tot nog toe heb geleerd, is: mijn mond te houden, ook al weet ik veel, wat anderen dolgraag zouden horen (dit is me een zeer moeilijke kunst gebleken) en dan om een uitgestreken en vriendelijk gezicht te zetten, als ik denk: loop naar de maan. Ook dat is lastig. Verschillende politieke partijen hebben hier veel spionnen, vooral onder de inlandse ambtenaren. Ik ken ze al zo'n beetje. Er wordt bij ons op aangedrongen, om ze weg te helpen werken en we krijgen dat wel gedaan ook. Altijd knoeien ze toch weleens of ze blijven in gebreke bij het een of ander. In dat geval doe ik mijn plicht. Maar mondeling, zo'n beetje fluisterend, op Oosterse wijze. Geen rapporten schrijven. Niets zwart op wit. Aan de buitenkant is alles mooi, hoor. "Ja, meneer de Controleur, nee, meneer de Controleur." Diepe buigingen en een eerbetoon of we ministers zijn. Och, als men jong is, is dat alles toch wel interessant. Er komen veel mensen om over allerlei kwesties te spreken en ik kom zelf ook bij veel mensen. Zo sta je midden in het leven en dat is interessant en soms kan ik mensen helpen en dat is mooi.

Gisteravond ben ik bij de opening van de tentoonstelling van de schilderijen van de Koningin geweest. Dat was alleen voor genodigden. Een van de voordelen van onze baan is, dat we altijd genodigd worden, dikwijls met voorbijgaan van veel anderen. Jammer dat Catho er niet was, die vindt zooiets altijd interessant. Een beetje een vorstelijk gedoe staat natuurlijk ook wel aardig. Ik voor mij had die dag een boerderij hier in de omtrek bezocht en bekeken. Dat vind ik meer interessant en er valt ook meer te leren. Nu is mijn blaadje vol en zal ik maar stoppen. Volgende keer eens wat meer. Ontvang allen mijn hartelijke groeten en, als Catho niet schrijft, ook van haar. Daag. Jan.

In bovenstaande brief heeft Jan een kritische kijk op de koloniale samenleving in het algemeen en op de onderlinge verhoudingen van de ambtenaren in het bijzonder. Deze kijk contrasteert met zijn scherpe kritiek op Catho's verdriet na een aanvaring met de vrouw van een hoger geplaatste ambtenaar, beschreven in haar brief van 31 oktober 1933.

Bandoeng 28 maart 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Eergisteren jullie brief ontvangen, hartelijk bedankt voor al jullie felicitaties. Ook alvast hartelijk bedankt voor de jurk die jullie me willen sturen. Ik vind het erg fijn om dat te krijgen, want je kunt hier een bende van die dingen gebruiken omdat alles zo gauw stuk is door de was en door het vele transpireren. Dat Corry hem wil knippen is wel erg prettig voor me want dat is niet zo gemakkelijk. Zoek maar een aardig model uit, liefst iets wat goed slank maakt omdat ik zo dik begin te worden. Ik weet niet of je al een model hebt uitgezocht maar ik denk dat je hem maar niet met strookjes of zo moet maken, enfin jij zult het wellicht beter weten dan ik. Om hem zelf te naaien vind ik wel prettig omdat ik toch veel tijd heb. Hieronder geef ik mijn maten. Wat de lengte betreft moet je zelf maar uitzoeken, 135 of 234, als het een jurk van voile of erg dunne stof is, neem je maar 135, is het iets anders, dan 124 graag. Dan nog een verzoek als je het pakje sturen a.u.b. de helft van de waarde opgeven, anders moet ik zoveel invoerrechten betalen.

Wat prettig dat het nu bij jullie al zo heerlijk voorjaar wordt. Is Hanny al beter van de griep. Zoals jullie al weten ben ik 14 dagen bij de Lantings geweest. Het was erg prettig om daar een poosje te zijn. Met Toosje ging het ook erg goed. Ik heb daar voor de eerste maal dat ik hier in Indië ben een slang gezien, het was wel griezellig maar toch viel het me nogal mee. We zaten 's morgens aan het ontbijt (Lanting zelf was al op tournee) toen de baboe binnen kwam gelopen: "een slang, een slang", ik begreep nog niet direct wat ze bedoelde, maar Jaan vloog naar buiten omdat Roeltje daar ergens aan het spelen was, ik er natuurlijk achteraan. Voor het huis staat een rij dicht begroeide palmen en daar zat dat krenge in, er zat een nest met ratten in die boom en die was hij maar eens aan het verslinden. Wat klerken van het kantoor hebben hem er uit weten te porren met lange stokken en hebben hem dood geslagen. Dus dat is mijn eerste slangen avontuur. Overigens hebben ze in Soebang nogal eens slangen. Een paar weken voordat ik daar was hadden ze (er) 's morgens vroeg één in de keuken gevonden, het was nog een gift slang ook. Dan zaten er laatst ook twee grote sawah slangen, die zijn niet giftig, in de ananastuin. In de tuin wandelen dorst (durfde) ik niet te doen. Vlak in de omgeving van het huis kan natuurlijk wel, maar helemaal achter in de tuin, niet. Trouwens Jaan en de kinderen komen daar ook zelden.

Met Pasen hopen ze bij ons te komen.

Dat we met 1 mei in een ander huis gaan, schreef ik al hè, het adres is dus vanaf 1 mei: Tjiliwoengstraat No. 6.b. Het is een aardig huisje. Ik zal eens een kiekje sturen. De andere ads. controleur Stienstra is pas benoemd tot Controleur van Bandoeng, en de tegenwoordige controleur gaat naar Garoet. De heren waren daardoor die dag in een vrolijke bui, en ik geloof dat de heer Stienstra wel wat diep in het glaasje gekeken heeft, want daar moesten ze natuurlijk eens op drinken. 's Avonds zijn we met een clubje naar de bioscoop geweest. Daar we er voor werden uitgenodigd en we het dus zelf niet hoefden te betalen, hebben we dat graag aangenomen. Wij zullen zeer waarschijnlijk nog wel wat op Bandoeng blijven. Uitgezonderd dat het leven hier nogal duur is, is het toch prettig om hier wat lang te zitten want het klimaat is reusachtig, weet je. Hier telt één jaar van je leven niet voor twee, wat je van de warme plaatsen wel mag aannemen.

Tjiliwoengstraat 6.b. te Bandoeng, 1933

Voor Toosje is het heerlijk om hier nog wat te zijn. We hebben nog aldoor geen box voor haar, dat is vervelend want ze krijgt er veel gebrek aan. Ze begint nu al veel te spelen en dat gaat in de wieg of wagen niet zo goed. Gisteren hebben we ze weer gewogen, 14 pond, mooi, hé! Ik ben blij te horen dat het voor jullie een goed jaar belooft te worden zooals Pa schrijft, verkoop je veel auto's?

We kunnen nu haast een jaar van onze Indische tijd afschrijven, wat is het vlug gegaan hé. Ik heb de laatste tijd veel moeten denken aan het vorige jaar op deze tijd, weet je nog wel, al die drukte van inpakken, ik eerst nog ziek, daarna die inentings geschiedenis en dan de dag van vertrek, daar denk ik liever maar niet aan want dat vind ik altijd nog een beetje verdrietig. Enfin we hopen dat we mekaar op een goede dag allemaal weer zullen ontmoeten, dat zal heerlijk zijn, en dan zien jullie Toosje voor het eerst. Dat jullie met Pasen naar oom H. Goosen willen gaan is wel aardig: wat zullen jullie praten over jullie kinderen in Indië. Als Jaan (Goosen) en Piet (Lanting) volgend jaar met vakantie gaan, hopen ze ook eens bij jullie te komen, dat zal leuk zijn. Ze zijn erg aardig, heel eenvoudig en niks verwaand hoor. Mijn brief is alweer vol dus eindig ik. Ik zou graag weer een paar kiekjes van jullie ontvangen, kan dat niet? Jullie krijgen binnenkort een kiek van mij met mijn korte haar, het staat goed, laatst vroegen jullie waar al mijn krullen zijn. Nou die zijn sedert dat we in Indië zijn helemaal verdwenen, men zegt dat dat veel voorkomt, maar nu mijn haar kort is begint het toch mooi uit te springen en krijg ik er ook wat golven in. Wie weet komen de krullen ooit helemaal terug. Veel groeten, Catho, Jan, Toosje.

Bandoeng 20-4-'33.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Nu is het erg lang geleden dat ik jullie schreef hè, maar brieven schrijven is nu eenmaal een werkje dat veel uitgesteld wordt. Hebben jullie een prettige Pasen gehad, was het mooi weer? Hier was het net eender als het Kerstfeest, je merkt daarvan weinig verschil omdat het altijd mooi weer en altijd alles groen is. Met Goede Vrijdag (dat is hier een vrije dag) was het 's avonds avondmaal in de kerk, dat is de eerste maal dat ik daar aan heb deelgenomen in de Geref. Kerk. De Paas

Zondag was de fam. Lanting bij ons, en zo als altijd vind ik dat gezellig. Ze zijn 's morgens naar de kerk geweest, 's middags hier gegeten, dat is altijd een hele drukte met zooveel mensen meer, maar toch prettig, daarna hebben we nog een klein toertje door de stad gemaakt met hun auto en om vijf uur vertrokken ze weer. Zaterdag voor Pasen hadden we Kamper hier te eten (ik weet niet of jullie je nog herinneren dat Jan indertijd met hem in hetzelfde kosthuis was.) Hij is nog altijd vrijgezel, een aardige vent. We hoorden van hem dat Buitelaar waarschijnlijk naar Celebes gaat, zijn zoontje gaat dan naar Holland. Het is nu bijna alweer een jaar geleden dat zijn vrouw gestorven is. Wat gaat de tijd vlug hè.

Volgende week zaterdag hopen we te verhuizen, voor fl 7,50 zijn we over, dan wordt alles voor ons ingepakt, gordijnen opgehangen, alles wat er maar bij een verhuizing hoort, dat is erg goedkoop, vinden jullie niet. Het huisje is van binnen helemaal opgeverfd, het ziet er keurig uit, veel gezelliger dan dit paviljoen dat er zo haveloos uitziet. We hebben weer wat venduties afgelopen om een box die we nu eindelijk hebben, een reuze koopje hebben we er aan, slechts fl 7,50, hij is erg groot en met bultzak (matras), dan heb ik nog wat overgordijnen gekocht omdat er in het nieuwe huis geen luiken zijn. Het voordeel van op een vendutie te kopen is dat je het maar over drie maanden hoeft te betalen, anders hadden we het heus niet kunnen doen. Toosje maakt het ook nog goed, nu ze in de box ligt, begint ze zich veel meer te bewegen en op te richten, ik denk dat ze wel gauw zal gaan zitten. Je kunt al zo'n beetje zien dat ze tandjes gaat krijgen.

Dus Pa zit niet meer in de visfabriek te Breskens, dan zag je er toch zeker geen vooruitzichten meer in, anders had je dat toch niet gedaan hè? Hoe gaat het met het autobedrijf verkoop je nogal nieuwe wagens? Van Piet kregen we laatst een briefje, geschreven met de schrijfmachine, knap gedaan hoor, maar kun je nu al erg netjes schrijven met een pen? Dat moet je me ook eens laten zien, hoor. Hoe maken jullie het allemaal, Moeke ook nog goed, heerlijk nu het weer voorjaar is, dat is voor Moeke toch ook wel goed denk ik dan kun je veel van de buitenlucht genieten. Janneke en Hanny zullen weer zo zachtjes aan voor de overgangsexamens zitten hè? Jullie slagen natuurlijk allebei. Zeg Jeanne zit jij nog altijd op het kantoor van de garage.

Zeg Corry, als je die jurk stuurt zou je dan ook de patronen er bij willen doen, niet alleen het grondpatroon, maar ook van de hele jurk, wellicht kan ik dat nog weleens gebruiken. Het is wel vreselijk moeilijk om alleen een jurk te maken, Jan heeft hem moeten gelijk maken, ik ging boven op tafel staan en hij dan met een latje en krijtje. Het ging gelukkig goed.

In Holland is het zeker ook een hele drukte met de Willem de Zwijger herdenkingen, hier ook, de 24e is het 's morgens een aubade op het erf van het Residentshuis, daarna een kerkdienst, en 's avonds, ook de 25e 's avonds een groot feest in de sociëteit. Voor die aubade bij de Resident zijn we uitgenodigd, maar voor de feestavond niet, dus gaan we wellicht daar niet heen. Laatst hebben we een filmavond gehad in de pendopo van de kaboepten (een vergaderzaal op het erf van de regent). Dat was gezellig, het hele B.B. was zowat aanwezig, ik had de eer om naast de Resident te mogen zitten, overigens zegt dat niks hoor, want wij als adsp. C. nog maar, tellen nog niet veel mee. Ze komen ook geen bezoek bij ons afleggen, hoewel het eigenlijk wel zo hoorde maar ik vind het niet erg. Dat is zo erg deftig.

Nou daag, tot de volgende keer, denken jullie om het nieuwe adres: Tjiliwoengstraat 6 b. Veel liefs van jullie Catho, Toosje en Jan.
P.S. Hierbij een negatief van de Stromboli.

Stromboli, Middellandseee, 1932

Stromboli, Middellandseee, 1932

“Willem de Zwijger herdenkingen”: Stadhouders Prins Willem I De Zwijger werd op 25 april 1533 te Dillenburg geboren.

Bandoeng 8 mei 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer

Hartelijk gefeliciteerd met de verjaardag van Pa, mijn gelukwens komt wel wat te laat, maar dat komt omdat de luchtpost tegenwoordig 's woensdags uit Bandoeng vertrekt in plaats van vrijdags, dat is nog maar pas veranderd. Ik was het vergeten, dus toen ik vorige week donderdag een brief wilde schrijven was de postvogel al gevlogen. Hebben jullie een prettige verjaardag gehad?

Wij zijn inmiddels verhuisd. We wonen nu in een snoezig huisje. Het is wel wat klein maar dat ben ik nu al gewend, en het ziet er keurig uit, de zitkamer is groter dan in ons vorige huis maar de eetkamer is kleiner. Toosje heeft nu ook een eigen slaapkamertje, ze slaapt nu in een bedje, 's nachts laat ik haar kamerdeur altijd open zodat we ze kunnen horen als ze soms mocht huilen (wat tot nu toe nog nooit gebeurd is). Dan hebben we een aardige open voorgalerij, tamelijk groot, daar staat

de box van Toosje altijd, en dan is er nog plaats genoeg voor een zitje wat we nog niet hebben, maar zo gauw het kan, hopen we een aardig rieten zitje te kopen op een vendutie, maar voorlopig is het nog aldoor armoe troef. Bij het B.B. wordt men heus niet rijk, maar niettegenstaande hebben we alle reden tot dankbaarheid. We wonen ongeveer op de hoek van een groot plantsoen, zodoende hebben we een aardig uitzicht aan de ene kant op de bergen en de andere kant op het plantsoen. Ik hoop jullie gauw wat kiekjes van één en ander te sturen. Hierbij een schetsje van het huisje, de verhoudingen zijn wellicht niet goed, maar zo hebben jullie toch enig idee er van. De deuren en ramen die op de voorgalerij uitkomen zijn alle van glas in lood (gekleurd glas), dat staat aardig, er is ook een aardig tuintje bij.

1933 Thee op het platje van de Tjiliwoengstraat, Bandoeng

Nog hartelijk dank voor het kiekje, jammer dat het wazig is, ik geloof dat Pa daar een bril op heeft hè? Wat wordt die Piet een grote kerel, daar zie ik nog de meeste verandering aan.

Vorige week hadden we de heer Lanting een dag op bezoek met nog een dame uit Soebang die hier kwam winkelen, ik kende haar al van toen ik in Soebang geweest ben, dat zijn kennissen van de Lantings, ze zijn ook gereformeerd. Ze wonen op een onderneming, rubber meen ik. Volgende week zondag krijg (ik) ze weer op bezoek de familie Lanting en de familie Sleeswijk Visscher, ze komen dan hier naar de avondkerk en na kerktijd bij mij eten. Ik vind dat erg prettig. Natuurlijk brengt het wel wat onkosten mee maar dat hebben we er best voor over, anders hebben we nooit eens iets. Aanstaande woensdagavond krijgen we de Patih en de Raden Ayoe op bezoek, een Inlands bestuursambtenaar met zijn vrouw. Prettig vind ik die beleefdheidsbezoeken niet, maar daar is niets aan te veranderen.

Wat zou ik het prettig vinden als er iemand van jullie kon komen, vooral omdat we hier in zo'n mooie koele stad wonen met zo'n schitterende omgeving, het zou toch dol heerlijk zijn als jullie dat ook allemaal konden zien hè! Bandoeng wordt nog aldoor uitgebreid. Ze zijn van plan om een villawijk te bouwen waarvan de villa's daktuinen krijgen. Dat lijkt me heerlijk. De mensen die daar wonen hebben dan altijd uitzicht op de bergen.

Het papier is zo vol dus moet ik eindigen. Het is trouwens etenstijd. Jan is op tournee, dus zit ik alleen aan tafel. Dat is niet gezellig en Toosje doet nu haar middagslaapje. Nogmaals allemaal hartelijk gefeliciteerd met de verjaardag van Pa, ik wilde wel dat ik er bij kon zijn maar dat gaat nu eenmaal niet. Dag allemaal tot de volgende keer, veel liefs van Catho, Toosje, Jan.

P.S. ik ben erg nieuwsgierig naar de jurk die Corry voor me knipt. Toosje heeft haar eerste tandje, grappig is dat. Ze is er wel wat lastig van geweest.

Bandoeng 6 Juni 1933.

Lieve Mensen,

Allereerst hartelijk gefeliciteerd met Hanny haar verjaardag, al komt mijn felicitatie te laat, toch zie je wel dat ik het niet vergeten ben, hè, maar om te zorgen dat ze op tijd komen is altijd lastig. Het is alweer een hele poos geleden dat ik iets uit Breskens hoorde nu hoop ik maar op de eerstvolgende post. Hebben jullie prettige Pinksterdagen gehad, en hebben je met Hemelvaartsdag weer een ritje gemaakt? Bij ons zijn die dagen kalm en stil voorbij gegaan. Maandag 2e Pinksterdag was de familie Lanting weer hier, dat gaf nogal een drukte doordat de jongos er die dag niet was, maar aangezien we maar familie onder mekaar zijn is het niet erg om een beetje te schipperen.

Zaterdag 3 Juni heb ik mijn eerste receptie meegemaakt. Zooals jullie wellicht in de kranten gelezen hebben is de Resident van Preanger benoemd tot Gouverneur van Oost Java. Voor die gelegenheid was er een receptie bij de Resident. Een geweldige drukte zeg. Jan met nog twee controleurs waren ceremoniemeester, die moesten de gasten aan de Resident en zijn vrouw voorstellen. Het huis stond vol met prachtige bloemstukken. Als je aankwam moest je in een lange rij gaan staan die al in de tuin begon, dan schoof je geregeld op tot je bij de R. en zijn vrouw kwam, die daarvoor in de binnengalerij stonden, dan kon men ze feliciteren en naar dat ze je meer of minder kenden, hielden ze een praatje tegen je. Dan liep je door naar de achtergalerij waar de gasten zich verspreidden en er dranken, gebakjes, sigaren en sigaretten werden rondgediend. Het was voor de Residents familie wel vermoeiend denk ik, als je bedenkt dat het om 7 uur begon tot ongeveer 1/2 9 een onafgebroken rij mensen langs je die je allemaal te woord moet staan. Daarna begaven ze zich tussen de gasten en begon men zo zachtjes aan te vertrekken, om tien uur was alles afgelopen. Alle dames natuurlijk op zijn mooist uitgedost, je zag er prachttoiletjes. Bij zo'n gelegenheid draagt men meestal lange mouwen, handschoenen en een hoed, overigens is zoo'n receptie erg vervelend hoor.

Jan is ook nog naar de receptie van de legercommandant geweest maar ik had niet veel trek om mee te gaan, dus ben ik dan maar thuis gebleven. Gisteravond hebben we nog even een autotochtje gemaakt naar Lembang, dat is een plaatsje ongeveer een half uur rijden van Bandoeng vandaan, tegen de helling van een berg, de controleur heeft pas een auto en die kwam ons afhalen of we trek hadden in even een klein ritje, nou dat kun je begrijpen, ik kan de dagen gerust tellen dat ik eens in een auto zit hoor.

Toosje 9 maanden oud, met een kussen achter haar rug voor als ze om valt.

Het was een heerlijk ritje, het was al acht uur, ik had een dikke mantel aan, een muts op en zo vlogen we de berg op met de kap van de auto neer, hoe hoger we kwamen hoe kouder het werd, we hadden er koude vingers van, maar dat vind je hier juist fijn. De droge tijd komt nu weer aan met heerlijke frisse morgens en avonden, dat is fijn. Toosje groeit nog altijd goed, ze weegt 14 pond, ze wordt met de dag liever, ze kan nu ook al alleen zitten, en als je ze vasthoudt, steunt ze op haar voetjes, het tweede tandje is er nog niet door, maar ik kan het al goed voelen zitten, dus zal het niet lang meer duren. Ze krijgt nu geregeld middageten een paar aardappeltjes met spinazie of worteltjes, dat laat ik de hele morgen samen zachtjes koken met een paar stukjes vlees er in. Het vlees haal ik er weer uit en dan zeef ik alles tot een papje, ze vindt het heerlijk, het is heerlijk dat ze zo goed eet, hè! Als het op is, huilt ze meestal maar ik geef ze niet meer, want ik weet dat ze er genoeg aan heeft, overvoeden is ook niet goed.

Jan op tournee bij de verkiezing van een dorps hoofd, augustus 1933

Kiekjes hebben we nog niet, het fotograferen is zo duur, dus moeten jullie nog maar eens wat wachten. Jeanne vroeg om die f 100, zo gauw het kan zal ik het sturen, maar je moeten a.u.b. nog een poosje geduld hebben want we komen nog elke maand

tekort, we krijgen maar f 250,- in handen en daar moeten we alles van betalen, huishuur, belasting, levensverzekering, enfin alles wat er in een huishouding nodig is, maar zo gauw ik kan zal ik het sturen, we leven erg zuinig. Ik neem het jullie helemaal niet kwalijk dat je er om vragen, ik vind zelf ook dat het lang duurt eer we het kunnen sturen, maar je hebt er in Holland geen idee van hoe zuinig je hier moet doen. Dat was bij mij ook zo, toen ik nog in Holland was dacht ik dat je hier makkelijk kon leven, maar dat is met de tegenwoordige salarissen heelemaal het geval niet. Ik hoop maar dat je er niet verlegen om zitten, Jeanne, want dat zou ik erg vervelend vinden.

Krijg ik weer eens gauw een brief van jullie, ik kan soms nog heel erg naar huis verlangen, als je zo'n hele morgen alleen bent als Jan naar kantoor is is het soms wel erg eenzaam. Gelukkig dat we Toosje hebben. Daag. Veel liefs van jullie Catho, Jan en Toosje.

Bandoeng 11 Juli 1933.

Lieve Moeder, Vader, Zusters en Broer,

Het is vandaag weer de dag voor de vliegpost en daar wil ik gebruik van maken om jullie weer eens wat van ons te laten horen.

Allereerst natuurlijk nog mijn hartelijke dank voor het alleraardigste cadeautje wat ik van jullie (of is het alleen van Moeder) mocht ontvangen. We zijn er heel erg blij mee, en het kwam zo aardig op tijd want ik zat juist erg verlegen om een lepeltje voor Toosje. Ik had ze nog altijd gevoerd met een beetje grote theelepel maar dat werd nu toch wat te klein. Gelukkig maar dat ik nog niets gekocht had. Het vorkje ligt te wachten totdat ze dat ook kan gebruiken, en dat gaat vlug genoeg. Van het lapje goed dat er bij zat (ik veronderstel dat dat ook van jullie was) heb ik al een jurkje gemaakt, het staat schattig, en er kan er nog wel eentje uit, het is zo'n prettig werkje om allerlei aardige kleertjes voor Toosje te maken. Herinneren jullie (je) nog dat ik van Antje dat kantje heb leren haken met die roosjes in, daar heb ik een schortje van gemaakt, je weet wel zoals Ellie v. Weyk had, maar Toosje moet het als jurkje dragen omdat ze toch geen mouwtjes nodig heeft, het is nu nog wat te groot maar ik denk als ze eens een jaar is, dat ze het wel dragen kan.

Toosje wordt een schat, wat jammer toch dat jullie ze nu eens niet zien kunnen, hè. Gisteren is ze voor het eerst alleen recht gaan staan aan de kant van de box, dat was zo grappig, ze schrok er zelf van geloof ik, want ze keek zo raar. Ze maakt nu ook allerlei geluidjes net of ze wil gaan praten, als ze haar vader ziet begint ze direct allerlei snuiten naar hem te trekken, dat is zijn eigen schuld want hij is er mee begonnen en Toosje deed het na, ze hebben er allebei de meeste lol om. Jan is al van gistermorgen op tournee dat is erg ongezellig zo drie dagen heelemaal alleen, maar daar is ook al niets aan te veranderen. Morgen komt hij thuis, hij had drie dessahoofd verkiezingen in één district, hij logeert bij de Wedana (Inlands bestuursambtenaar). Hij maakt tegenwoordig veel tournee's, dat is wel prettig want zo hele dagen op kantoor zitten is niks voor Jan, hé?

Jan op tournee in 1933

Jan op tournee, 1933 In de buurt van Bandoeng

Dat onze Resident Gouverneur is geworden en dus hier weg is heeft Jan al eens geschreven hè? Dat grapje heeft ons ook nog een gulden of 7 gekost aan een cadeau en een bloemstuk, het is als het ware verplichting om daar aan mee te doen, maar ik vind toch dat in deze tijden zulke dingen niet te pas komen, een mens moet al zo zuinig leven en dan moet je het aan zulke dingen uit gaan geven, maar jullie begrijpt als ieder er aan mee doet, dat wij het natuurlijk ook gedaan hebben.

Volgende maand zijn we uit de korting, en willen we beginnen met wat te sparen om onze schulden in Holland af te doen. Het is wel erg jammer dat er nu weer sprake is van nogal eens op ons salaris te korten. Maar geen zorgen voor de tijd, we mogen erg dankbaar zijn dat we het nog zo goed hebben, er zijn veel mensen tegenwoordig die niets meer hebben.

Nijn blaadje is zo vol, dus moet ik er mee gaan stoppen, o ja, die foto van Catrina, hè, daar hebben we toch eerst een hele poos op moeten kijken voor we zagen wie het was, met die Axelse kleren leek ze heel anders. Nou lieve Mensen, nogmaals onze hartelijke dank voor alles wat we van jullie mochten ontvangen.

Krijgen we weer eens gauw een brief dat is altijd zo heerlijk. Hoe maakt Janneke en Maris het? En is bij jullie ook nog alles goed? Daag, hartelijke groeten en veel liefs van jullie Catho en Toosje. Van Jan ook hartelijk gegroet.

*Elly van Weyk: dochter van vrienden van de familie De Putter in Retranchement.
Janneke en Maris: de oudste zus van Jan en haar man (zie ook Inleiding).*

Augustus 1933, Een uitje naar de Malabar. Catho met Toosje en Mevrouw Stienstra en haar kinderen.

Bandoeng 7 augustus 1933.

Lieve Moeke, Pa, Zusjes en broertje,

Piet denkt zeker dat we zijn verjaardag vergeten zijn, maar dat is niet zo hoor, we feliciteren je nog van harte met je negende verjaardag. Ik vind het wel jammer dat deze brief te laat komt maar vliegbrieven zijn zo duur, dus kunnen we die niet zo geregeld schrijven. Heb je een prettige dag gehad Piet, waren er vriendjes of Jan zijn broertjes misschien? Heeft Corry een cake gemaakt? Ik heb juist op jouw verjaardag een cake gebakken, vind je dat niet grappig. Je moet zelf weer eens een brief schrijven hoor, dat vinden we altijd erg prettig.

Wat is dat een geluk dat Pa nog juist bij tijds uit de vismeelfabriek is gegaan, hè, ik ben er erg blij om, want dat zou anders een reuzeclap geworden zijn hé!

Maken jullie het allen nog goed, Moeke ook? Ons gaat het gelukkig ook goed, vooral Toosje gaat zo mooi vooruit, ze loopt nu al langs de kant van de box dat is erg aardig, en ze staat soms ook weleens even heel alleen maar dat is nog een beetje wankel. Ik denk dat ze ook wel gauw zal gaan praten, en ze doet al alles na hè, als er een koopman of zo aan de deur komt en ik roep "tida" (nee), dan schudt ze ook met haar hoofdje van nee en roept ook zo wat, je kunt niet zeggen dat het al een woordje is maar het begint er naar te lijken, en als ik één van de bedienden roep dan roept zij ook. Het is een lieve schat ik vind het zo jammer dat jullie ze niet eens zien kunnen, ik zal gauw een kiekje van haar maken als ze staat, maar ik durf het haast niet meer met een vliegbrief sturen want de laatste keer moest ik 20 c bijbetalen, en dan wordt het nogal duur, hè! En we moeten nog aldoor heel zuinig leven, we moeten zoveel belasting betalen, en onze levensverzekering is ook haast te zwaar, we kunnen het haast niet betalen, en om dat nu op te zeggen willen we toch ook liever niet doen, ik zou het tenminste dom vinden. In ieder geval krijgen we met 1 september f 350,- in handen, we zijn dan uit de korting en hebben onze salarisverhoging. We moeten dan nog wel erg zuinig blijven leven om onze schulden te kunnen aflossen, het is zo jammer dat het leven hier zo duur is. Als je weet dat ik toen Toosje nog zo klein was elke maand f 15,- aan melk moest betalen, dat is nu verminderd op f 9,- dus dat scheelt gelukkig weer een hoop. Het brood is ook zo duur: een broodje waar we indertijd in Holland 8 c voor betaalden kost hier 20 c, en als je de dokter nodig hebt, ja dan kun je wel op het dak gaan zitten, dat is niet te betalen.

Maar we mogen niet klagen, hè! Zolang je tegenwoordig eten en drinken hebt mag je al blij zijn.

Het is tegenwoordig erg warm, als ik gebaad heb en ik kleed me aan, dan ben ik alweer direct helemaal warm. Gelukkig hoef ik zelf niet meer te koken want ik heb nu een koki, ze kookt goed, maar ze is erg brutaal (wat de bedienden tegenwoordig bijna allemaal zijn) en als ze er voor in de gelegenheid is zal ze ook wat wegnemen, heb ik al gemerkt, dus oppassen is de boodschap. Toch is dat niet prettig hè, als je de hele dag lui om je heen hebt die je zullen bedriegen als ze er maar even kans voor zien. Ze doen het allemaal, hoor.

Heb ik al geschreven dat we een duifje hebben, ik geloof van niet hè? Een goede 14 dagen geleden kwam dat beestje met een reuze vaart aan vliegen, recht op de kamer af, maar hij vloog tegen de deurpost aan, ik denk haast dat hij achtervolgd werd door een of andere roofvogel, anders vliegen die toch niet zomaar in huis. Hij was een poosje wat suf maar kwam weer gauw bij, we hebben hem nu in een kooi (geleend van onze buurjongens) het is erg leuk, 's morgens vroeg hoor je hem al roepen, ik vind het zo leuk voor Toosje, ook als ze wat groter wordt.

Het blaadje is haast vol, dus moet ik er mee stoppen. Waarom wil je nu weer ineens verpleegster worden, Corry? En wie helpt er Moeke dan, je mag er toch wel eerst goed over denken wat je doet hoor. Fijn dat je al zo goed kunt auto rijden, zul je niet zenuwachtig zijn met het examen? Op den duur zul je het beter kunnen dan ik, want ik ben er niet meer voor in de gelegenheid, ik heb hier nog geen auto gereden. Soms verlang ik er wel eens om. Daag allemaal. Veel liefs van jullie, Catho, Jan, Toosje en een verjaardagskus voor Piet van Toosje en mij.

Gelukkig heeft Jan de levensverzekering niet opgezegd, want na 1945 kreeg Catho als weduwe een uitkering zolang haar kinderen naar school gingen. Omdat haar pensioen als weduwe van een ambtenaar jarenlang niet was geïndexeerd, kwam het geld van de levensverzekering haar toen goed van pas.

Bandoeng 22 augustus 1933.

Lieve Mensen,

Vorige week hebben we jullie brief ontvangen waarin vermeld staan de grote veranderingen bij julie. Jullie begrijpen zeker wel dat we er reuze van stonden te kijken, en ik moet eerlijk zeggen dat ik het in het begin maar een akelig iets vond, maar natuurlijk als Pa denkt dat dat het beste is zal het ook wel zo zijn. Ik ben natuurlijk erg benieuwd naar de verdere afloop en waar zouden je dan gaan wonen? Zou het huis makkelijk te verhuren zijn? En Pa vind je dat nu niet een beetje vervelend om reiziger te worden, dat is toch heel anders dan zelf baas te zijn van een flinke zaak? Kunnen jullie nog een auto blijven houden? Dat is maar te hopen, want dat is iets wat men ontzettend mist hoor, als je dat je hele leven gewend bent geweest, daar weet ik van mee te praten.

Dat je dan niet meer in Breskens zullen wonen vind ik niet zo erg prettig, het is wel een beetje idioot, maar als ik over Holland denk dan is dat natuurlijk in de eerste plaats aan jullie maar ook aan het huis en aan Breskens en heel Z.Vlaanderen. Ik zie ons huis en al de kamers nog precies zo voor me als toen ik er voor het laatste was,

en dan is dat wel eens even een beetje akelige gedachte dat jullie nu in een heel andere omgeving gaan wonen waar ik niets van weet, dus ook niet goed me alles kan voorstellen van thuis. Ik denk dat jullie dit wel een beetje flauw van me zullen vinden, en ik vind het zelf eigenlijk ook, maar heus juist als je zo ver weg bent hebben al zulke dingen waar je anders om zou lachen, waarde voor je. Maar natuurlijk wat voor jullie het beste is, vind ik natuurlijk het prettigst, dus hoop ik van ganser harte dat alles goed zal gaan en dat jullie er geen spijt van krijgen. Wat gaat Jeanne dan doen? Wat ben ik blij dat Janneke overgegaan is, nog van harte gefeliciteerd hoor, blijf maar goed je best doen, dat je gauw onderwijzeres kunt worden, en helpen mee verdienen. Heeft Corry nog verpleegsters neigingen, en wou Hanny dan bij Moeke blijven? Moeke, als je dan verhuizen en al die drukte meer, mag je toch wel goed oppassen dat je je niet te druk maakt hoor, laat Jeanne en Corry er maar voor zorgen die brengen dat best wel voor mekaar, is het niet, Corry? Bij ons is alles nog het zelfde, alleen een erg gesukkel met bedienden, maar dat is niets dat word je op den duur ook meer gewend. Ik kook nu weer zelf, de koki is ook al weer weg, ik weet niet wat dat is hoor, maar die meiden zijn zo brutaal en ik ben niet van plan om me van alles door die lui te laten zeggen. Gelukkig heb ik een erg goede baboe, dus daar heb ik veel gemak van, en met september komt er een nieuwe jongos, die heb ik van een advertentie. Dat is dikwijls het beste. Wat het koken betreft, dat is nu niet zo heel erg omdat ik toch gas heb en dat is reuze makkelijk en niet warm.

Ik wilde wel dat jullie nu Toosje eens konden zien, ze loopt al heel parmantig langs stoelen en kasten en alles waar ze zich aan vast kan houden door het hele huis, o dat is zo lief en ze vindt het zelf verrukkelijk, maar ik hou ze nog aldoor maar in de box hoor, anders heb je geen minuut rust. Dan laat ik ze 's morgens en 's avonds zo een half uurtje door de kamer lopen, nou dat vindt ze fijn. Ze krijgt een beetje een krom beentje, zeker door het vele staan, ik zal het goed in de gaten houden en als het erger wordt dadelijk naar de dokter gaan. Ik geef ze ook kalk, dat zal daar wel goed voor zijn. Verder is ze goed gezond, ze heeft nu zes tanden, ik vind dat dat zo vlug gaat. Ik hoop weer gauw een kiekje van haar te sturen, dan kunnen jullie eens zien hoe lief ze al kan stappen.

Nou ik moet er mee stoppen hoor, de brief moet naar de post. Ik krijg gauw wat te horen hè, want ik ben heel erg benieuwd naar alles, dat begrijpen jullie wel, hé! Daag allemaal, een kus van jullie Catho en Toosje. Hartelijke groeten van Jan.

“De grote veranderingen bij jullie”: Wouter de Smidt wilde de autozaak in Breskens geheel overdoen aan de familie De Blik. Hij had zich in Utrecht op de huizenmarkt georiënteerd. Huizen kopen en die dan verhuren. Eind 1933 verhuist de familie naar Utrecht, eerst naar de Balijelaan en later naar een bovenhuis in de Louise de Colignystraat 4 bis. Onder dit huis twee garages, waarin een taxibedrijf zou kunnen worden gevestigd.

Het hoekhuis in de Dorpsstraat 147 in Breskens had een ronde erker. Er zijn twee kleine fotootjes van de voorkant. Tijdens het bombardement van 11 september 1944 zou het worden vernield. Na de oorlog wordt er een geheel ander type huis gebouwd door Cathlintje en Marinus Blok (kinderen van moei Jaan Blok-de Smidt). In 2008 was het eigendom van de familie De Blik-Du Bois, die er ook woonde (mondelinge

mededelingen tijdens bezoek najaar 2008).

Het kromme beentje van Toosje bleek rachitis of Engelse ziekte te zijn, een in de tropen veel voorkomende kwaal bij kinderen door gebrek aan vitamine D wanneer zij tijdens de groei, vanwege de hitte, te weinig zonlicht krijgen. Omdat Catho er snel bij was, is de aandoening snel en zonder latere verschijnselen verholpen.

De woningen van de familie De Smidt in Cadzand en Utrecht

De rijwielhandel te Cadzand, tot 1922. In de deuropening staan Wouter jr. (vader van Catho), Wouter sr. en daarnaast staat Piet Carels, de veldwachter.

Een ansichtkaart van de rijwielhandel. De woning zat achter en boven de rijwielhandel. In dit huis is Catho geboren. Achter de woning bevond zich het eerste kerkzaaltje van de Vrij Evangelische Gemeente. Catho herinnert zich de grote versierde kerstboom, de sinaasappels, de boekjes en de andere tractaties.

*Balijelaan te Utrecht (1933): (van links naar rechts)
Hanny, Janneke, Jeanne, Wouter, Kathalijna, Piet.*

Louise de Colignystraat 4bis, Utrecht. (Na 1933)

Bandoeng 5 september 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Het is al veertien dagen geleden dat ik jullie schreef, dus wordt het weer tijd voor een brief. Vorige week hebben we jullie brief ontvangen. We waren natuurlijk erg nieuwsgierig naar de verdere plannen maar daar stond nog niets van in. Ja, het zal voor Jeanne wel moeilijk zijn om een goede en prettige betrekking te krijgen, en zijn de verpleegsters plannen van Corry al vast? Als jullie verhuizen houden je dan koopdag of nemen jullie alles mee? Wat een vragen hè, maar jullie begrijpt wel dat ik erg nieuwsgierig ben naar alles.

Wat zou dat een strop zijn voor Wou Blok als hij zijn betrekking kwijt geraakt, ik kan me niet meer herinneren of hij nou al getrouwd is of dat dat niet meer is doorgegaan, maar als hij getrouwd is is het dubbel zo erg.

En dat S. Smit misschien ontslagen wordt, dat valt ook niet mee, misschien hadden ze veel beter niet met verlof kunnen gaan, in Holland zal hij zeker ook niet gauw wat anders hebben.

En hoe maken jullie het, gaat alles nog goed? Wij maken het gelukkig ook allen best, ik geloof dat ik nog aldoor dikker word, dat vind ik vervelend, maar daar is weinig aan te doen, sport zou wel goed zijn denk ik maar daar kunnen we niet aan beginnen, al die clubs zoals tennis enz. is te duur voor ons. Jan is wel wat vermagerd, maar hij

is door en door gezond hoor, hij is bijna zo bruin als de Inlanders, hij maakt de laatste tijd nogal veel looptournee's door de bergen, dus daar kun je maar moeilijk dikker van worden. Toosje is ook goed gezond, dat zien jullie wel op het kiekje hè. Zooals je ziet, staat ze al alleen, aan een handje lopen gaat erg goed, en enkele pasjes alleen doet ze ook al, maar ze is nog wat bang, en dan gaat ze kruipen. En kruipen mag ze niet, de vloer wordt wel alle dagen gedweild met carbol, maar toch ben ik altijd wat bang, de kinderen krijgen hier gauw mijnworm, die komen binnen door bijv. op blote voeten te lopen, bijna alle Inlanders hebben die ziekte, heel erg is die ziekte niet hoor, als je een goede kuur neemt, ben je er van af, maar het moet een verschrikkelijk goedje zijn, wat je er voor moet innemen. Enfin aangezien we altijd goed op Toosje letten zal ze daar geen last mee krijgen, ik ben erg nieuwsgierig of ze als ze een jaar is al alleen zal kunnen lopen, dat zou leuk zijn. Vinden jullie het kiekje niet schattig, dat jurkje dat ze aan heeft is wat te klein dat kun je goed zien hè, het spant een beetje, maar anders is het een reuze leuke kiek vind ik!

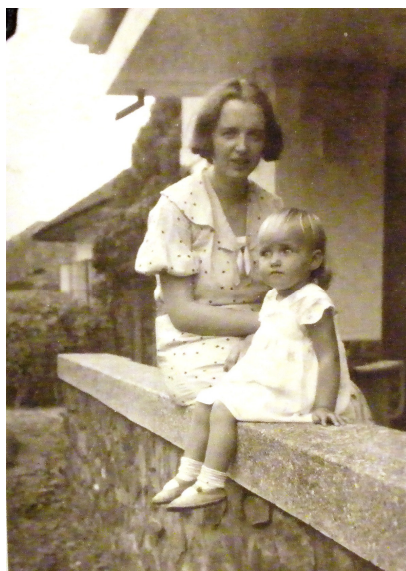
*JP de Putter met Toosje
Toosje ongeveer 1 jaar oud*

Toosje op 27 augustus 1933

*Catho de Smidt met Toosje
Toosje ongeveer 1 jaar oud*

*Catho de Smidt en Toosje de Putter op het muurtje van
het huis aan de Tjiliwoenstraat te Bandoeng.*

Met Koninginnedag was er een feest bij de Regent, we zijn daar ook geweest, 's avonds om 8 uur begon het, om een uur of 11 zijn we weer weggegaan, toen begon nog maar pas het echte Inlandse feest maar zo lang de Europeanen er bij zijn gaat dat niet van harte. Je mag gerust geloven dat ze blij zijn als ze weg gaan. Overigens was het wel aardig, er was een aardige film van Bandoeng en omstreken, en van Bali. We kregen nog het één en ander te eten. Ik heb daar voor het eerst de gamelan (Inlandse muziek) gehoord. In het begin is het wel aardig maar het wordt ontzettend eentonig, het is de hele avond het zelfde. Ik zat nog naast een hele deftigheid zeg, de Prinsessen van Sian, veel goud en diamanten dat die lui aan hadden, veel te veel om mooi te zijn, maar ja zo zijn die lui ze hangen zich er helemaal mee vol. Er zijn hier dicht bij Bandoeng twee vliegeniers verongelukt op die dag, dat was maar een treurig geval, die waren naar de parade geweest te Batavia, dat was voor die lui dienst, ze moesten daar de parade opluisteren met hun vliegmaschine. Jan moest ook op de begrafenis zijn, er was ontzettend veel belangstelling. Nou ik moet eindigen. Hoor ik gauw weer wat? Ik vind het vervelend dat we die fl 100 nog niet kunnen sturen, Pa, maar we moeten zo verschrikkelijk zuinig leven en dan houden we nog haast geen cent over, maar zo gauw het kan, sturen we het. Veel liefs van jullie Catho, Toosje en Jan.

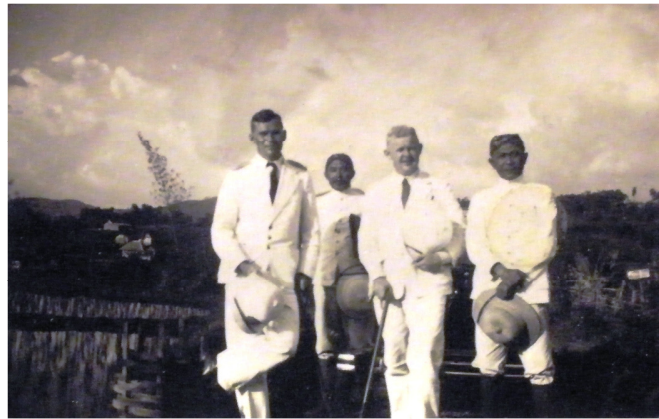
Prinsessen van Sian uit China, na de val van het Chinese keizerrijk in 1911.

Bandoeng 24 september 1933.

Lieve Mensen,

Wat heb ik van de week een aardig kiekje van jullie gekregen, ik ben er erg blij mee, ik vind Pa en Moe er vooral goed opstaan, en wat ziet die tuin er gezellig uit met al die boompjes, ik zou best eens een kiekje willen komen nemen.

Maken jullie het allen nog goed? Ik heb een flinke verkoudheid te pakken, en Toosje is ook verkouden geweest, maar die is gelukkig al beter. Bij mij duurt het zo lang, het zit al in mijn hoofd, het schijnt dat het hier veel langer duurt eer je een verkoudheid kwijt bent. Het is de laatste dagen ellendig weer, koud, een gure wind en veel regen, ik zit maar aldoor binnen met alle deuren en ramen toe voor de tocht. Toosje heeft nu veel plezier van haar warme kleertjes 's morgens en 's avonds, ze is wel wat wit geworden van aldoor binnen te zitten, zo gauw het weer wat beter wordt zullen we het zonnetje maar opzoeken, dan krijgt ze weer wel een kleurtje. Nu kan ze al alleen lopen, dat is zo lief, maar ze is nog een beetje bang. Dat zal wel gauw over gaan. Het liefst loopt ze in de tuin op de keitjes, ze praat al van "tap, tap", stappen bedoelt ze daarmee, en ze weet nu al zo veel, ze heeft een boekje hè en dat ligt altijd op de onderste plank van de boekenkast, en als je dan zegt "Toosje, haal je boekje eens," dan komt ze er mee aanzetten, ze weet precies waar het ligt, het is jammer dat jullie ze niet eens zien kunnen, hè!

Jan de Putter op tournee met Joop Stienstra, september 1933

Jan is vorige week twee dagen op tournee geweest, dat vind ik altijd vervelend, ik ben niet bang 's nachts alleen, maar prettig is het toch niet. Toosje vindt het wel prettig want dan mag ze bij me slapen. Eindelijk heb ik nu eens goede bedienden geloof ik, de koki heb ik nu ongeveer een maand, ze werkt goed, en is vriendelijk en niet brutaal, de jongos lijkt me ook wel geschikt, ik hoop nu maar dat ik dat stel een poosje kan houden, want aldoor anderen is zo'n soesah. Het schijnt in Bandoeng erg moeilijk te zijn om goede bedienden te krijgen, overal hoor je er over klagen.

Vorige Zondag waren de Lantings weer eens bij ons, ze gaan 16 juni met Europees verlof dat begint al te naderen hè, ze verlangen er natuurlijk erg naar, ze hopen jullie ook eens op te zoeken, dan kan Jaan jullie het één en ander vertellen van ons en van Toosje, dat is toch altijd anders dan brieven schrijven, hé.

En jullie verdere plannen zijn nog niet bekend, ja Jeanne dat zal wel niet makkelijk gaan om een betrekking te krijgen, wordt Corry nog verpleegster? Dan zijn jullie je naaister kwijt zeg, maar Jeanne zou het misschien ook wel kunnen. Ik heb ook pas een nieuw jurkje voor me gemaakt, met raglan pofmouwtjes en een ingehaalde hals, het staat erg aardig. Ik heb een modeblad gekocht met zo'n papier in met allemaal patronen op. Al die lijnen door mekaar, Corry weet wel wat ik bedoel, dat is erg

gemakkelijk, daar staan verschillende maten in, ik nam een jurkje van maat 44 en dat paste precies, alleen een beetje kort, je kunt natuurlijk ook wel andere maten nemen, alleen moet je dan een beetje groter of kleiner knippen. Misschien zou Jeanne daar ook wel gemak van hebben als ze zelf wil naaien, bijna alle dames gebruiken die hier. Als je het soms eens doet moet (je) “de Gracieuse” kopen die is het duidelijkst en daar staan reuze aardige modellen in, misschien kun je het eens samen met Corry doen, dan kun je het later zeker wel alleen. Hierbij nog een kiekje van Toosje en mij, aardig hé? Horen we weer gauw wat. Daag veel liefs van jullie Catho, Toosje, Jan.

Bandoeng 10 oktober 1933.

Lieve Mensen,

We hebben vorige week heel wat Hollandse post gekregen, eerst een vliegbrief en toen de krantjes en nog een brief van Janneke, soms komt het al tegelijk en soms is het of je nooit een brief zult krijgen.

Wat hebben jullie aardige kiekjes gestuurd, die waar je in de tuin zitten is heel aardig, wat ziet het er daar gezellig uit, zeg! De meeste verandering zien we aan Piet, die groeit geloof ik erg hard, maar je moet ook eens wat dikker worden, hoor.

We hebben een prettige verjaardag gevierd, 's middags waren de kindertjes van de controleur hier met hun vader en moeder, dan staat het huis op stelten, als zo drie kleine pukken door het huis heen en weer lopen, maar het is toch erg leuk. Toosje vindt het heerlijk als er kinders bij haar komen. Nee, een hobbelpaard heeft ze niet gekregen hoor, we hebben maar enkele kleinigheidjes gekocht, een hondje, popje, autootje en een bal, in een Japanse toko alles samen voor nog geen gulden. Reuze goedkoop zijn die winkels. Van de familie Lanting kreeg ze een paardje op wieltes. En zo is Toosje alweer één jaar, wat gaat het vlug hè! Als jullie deze brief ontvangen is Jeanne bijna jarig, van harte gefeliciteerd, hoor Jeanne, en een prettige verjaardag toegewenst, zit je nog altijd op het kantoor van de garage?

Het is bij half acht, dus moeten we eerst eten, de jongos zit al vol ongeduld te wachten, hij wil natuurlijk naar huis, dat lijkt voor jullie wel erg laat hè, om half acht eten, maar dat is hier de gewoonte, soms nog wel later.

Ziezo dat is weer afgelopen, ik heb voor de verandering maar eens een potje gemarineerde haring gekocht, inhoud 6 haring, prijs fl 1,70, om van te schrikken, hè!

Wat is bij jullie toch alles goedkoop las ik in een advertentie van A.H. (?) in het Breskensse krantje, die kaas bijv. die is reuze goedkoop, ik betaal 60 à 65 c voor een stukje van een 1/2 pond à 3 ons, wat een verschil, worst soorten zijn hier ook erg duur, rookvlees en ham 50 en 60 c voor een ons. Het vlees niet, gewoon braadvlees kost 80 à 90 c voor een kilo, dus dat is niet duur.

Ik heb van de week een avondjurk voor me gemaakt van donkerrood crèpe marocain, hij is erg aardig, de rok is net als die jurk die Corry voor me geknipt heeft, alleen veel langer, natuurlijk, dan draag ik er een breede ceintuur op, het lijfje heeft een lage hals op de rug, en met schouderbandjes waarop genaaid zijn strookjes van 15 cM breed die in het midden zijn opgehaald, ook langs de hals op de rug, dat is erg aardig. Nu moet ik nog een middagjurk maken, ik denk maar met wijde pofmouwen. Gelukkig is de stof hier niet erg duur, die avondjurk is fl 1,50 per el, 8 el dus fl 12,-

en die andere 90 c per el, maar je moet hier zo gauw nieuwe hebben, omdat alles zo erg slijt. Ik zal ook voor ondergoed voor Jan moeten gaan zorgen want dat is een heel eind versleten. Doordat het alle dagen gewassen wordt is het gauw kapot. Ik heb nog een paar aardige kiekjes voor jullie maar ik durf ze niet in deze brief doen, want ze beginnen het in de gaten te krijgen, dus zullen we ze maar met de boot sturen. Wat is dat een strop voor W. Blok hè, zou die gauw kans hebben op een andere baan. Het is wel zielig, juist getrouwd en nu dat. Nou, ik ga nog wat naaien. Daag veel liefs van jullie Catho, Toosje en Jan. Wat vind ik dat prettig dat Hanny zoo'n flinke huishoudster is, dan kan Corry met een gerust hart verpleegster worden, je verlangt er zeker wel erg naar Corry?

W. Blok: Wouter, zoon van Jaan Blok aan de zee.

Bandoeng 17 oktober 1933.

Lieve Familie De Putter,

Het is vandaag weer luchtbrief dag en het is de beurt voor jullie. Het is geloof ik al een hele poos dat je iets van ons hoorde. Hoe maken jullie het, alles nog goed? Wij maken het best, Toosje en ik hadden een paar weken geleden nogal een flinke kou te pakken, gelukkig is het weer zo beter geworden met een paar dagen in huis te blijven, maar het is hier wel altijd goed op te passen als men verkouden is, je geraakt er niet gemakkelijk van af. Jan maakt het ook goed, hij is veel in de buitenlucht. Dat is hem goed aan te zien, hij wordt zo bruin. Toosje kan alleen lopen, lief is dat, als ze zo door het huis tippelt, maar het brengt ook meer zorgen mee, want ze komt overal met haar handjes aan en alles wil ze in haar mondje stoppen en daar moet ik op letten. Ik hou ze dan ook nog maar wat in de box. Daar kan ze ook prettig spelen. We gaan nu ook al samen wandelen, niet met de wagen hoor, Toosje doet dan ook al "tap, tap". Ze zegt "mammie" en voor vader zegt ze "dada", zo lief hè, ik wou dat jullie ze eens zien konden. We hebben vorige week wat kiekjes met de bootpost meegegeven voor jullie, want in deze brieven durven we het haast niet meer doen, daar ze het al een paar keer ontdekt hebben en dan moeten we 20 c meer betalen en dat wordt dan erg duur. We kregen vorige week een brief van Janneke (de Putter) en Maris waarin ze ons mededeelden de op komst zijnde gebeurtenis. Ze zijn er erg blij om denk ik. We hopen nu maar dat alles goed mag aflopen, ik ben nieuwsgierig of het een jongetje of meisje zal zijn.

Jan heeft gezegd dat hij ook nog wat wil schrijven, dus zal ik maar eindigen, we hopen weer eens gauw wat van jullie te horen. Daag de hartelijke groeten van Catho en Toosje.

(Jan vervolgt):

Om te beginnen wordt Petrus gefeliciteerd met zijn verjaardag. Hij zal wel denken: beter laat dan nooit, doch vergeet niet, dat we hier van ongeveer 20 personen de verjaardagen moeten onthouden. Dan slijpt er natuurlijk nog wel eens eentje tussendoor. Zo over het algemeen valt er verder weinig goed nieuws te vertellen. Met het volgend jaar zal ons salaris weer gekort worden, doch daar staat gelukkig tegenover, dat we dan ook weer wat meer belasting moeten betalen, dus dat weegt

tegen elkaar op! Het zal in Holland wel zowat van hetzelfde laken een pak zijn. In Genève zijn ze, onder het genot van een goed glas wijn en een verse sigaar gelukkig weer druk aan het ontwapenen en dat is in ieder geval altijd een goede tijd voor de wapenfabrikanten. Die schijnen dan op volle kracht te werken. Overigens leven we hier maar kalmpjes voort. De Ass. Resident secretaris gaat einde van deze maand met verlof. We krijgen de A.R. van Batavia nu hier. We krijgen hier meestal mensen van of uit de buurt van Batavia. In Bandoeng wil iedereen graag komen en aangezien men in Batavia het dichtst bij het Departement zit (wie het dichtst bij het vuur zit, warmt zich het best) worden daar de goede baantjes onder elkander verdeeld. Wanneer iemand in de buurt van Celebes wordt overgeplaatst, heeft hij geen tijd en geen gelegenheid om eventjes in Batavia te gaan praten. Daar moet men alles voor lief nemen. Overigens gaat alles best. Ik hoop, bij jullie ook. Binnenkort ontvangen jullie een stapeltje foto'tjes. Ze zijn al onderweg. Ontvang onze beste groeten. Jan.

“Janneke en Maris” en “Petrus”: zie in de Inleiding: de familie van Jan.

Bandoeng 31 oktober 1933.

Lieve Ouders, Zusjes en Broer,

We hadden jullie een brief willen sturen met de “Postjager” maar aangezien die vlucht uitgesteld is schrijf ik nog maar eens met de gewone vliegpost, de postzegels hebben we er al voor, dus als die vlucht slaagt, krijgen jullie een brief van ons die maar een dag of drie, vier geleden geschreven is.

Wat hebben jullie een mooie tocht gemaakt zeg, en zijn jullie al besloten waar je gaan wonen? Het is daar wel een mooie streek om te wonen.

Ik kan begrijpen dat dat een grote teleurstelling was voor Corry, je hebt er altijd zo naar verlangd maar ik zou er maar niet meer over treuren hoor, dat helpt toch niet en je hebt het thuis ook goed.

Vindt Hanny het nog zo vervelend om uit Breskens weg te gaan?

Morgen vertrekt de A.R. uit Bandoeng met Hollands verlof. Zaterdagmiddag hadden we een afscheid van hem in Hotel Homan, het hele B.B. was natuurlijk vertegenwoordigd. Nou moeten jullie niet denken dat dat prettig is, het is juist erg vervelend er wordt wat gedronken, gepraat, en gespecht, bij de dames draait het natuurlijk alles rond de kleren, de één wil al mooier dan de ander voor de dag komen, en voor al zulke dingen zou je weer wel een nieuwe jurk, hoed, handschoenen en weet ik wat nog al moeten hebben, je moet het maar kunnen betalen!! Dan komen er altijd ruzietjes van, vooral onder de dames, ik sta er gelukkig wat buiten omdat ik nog maar de vrouw van de adsp. contr. ben en we nog maar 1 jaar dienst hebben, dan tel je nog niet mee. Soms is het weleens stuitend om altijd zo voorbij gegaan te worden, maar aan de andere kant is het ook wel weer gemakkelijk, en gelukkig zijn ze niet allemaal zo en die er zijn, zijn meestal Indo's (halfbloed).

(Jan vervolgt):

Nou, nou, zo erg is het toch niet hoor. Ik geloof, dat Catho een klein beetje doorslaat. Wat onze chefs en collega's betreft, geloof ik, dat we het zelfs nogal getroffen hebben. We gaan in ieder geval, wat de dienst betreft, erg prettig met elkaar om.

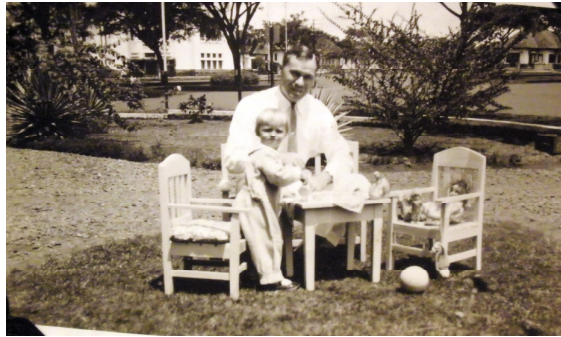
Natuurlijk zijn er wel mensen, die gauw menen, iets meer te zijn, dan een ander, doch dat zijn toch uitzonderingen en die tref je overal aan. Ook in het particuliere leven. En dan is het toch altijd nog zo, dat, als men op de een of andere manier, door wie ook, niet correct is behandeld, dan kan men te allen tijde zijn beklag indienen. Ik heb al verscheidene malen gezien, dat de ander in zo'n geval een flinke terechtwijzing opliep. Maar onder vrouwen is dat natuurlijk altijd anders. De één verbeeldt zich een beetje te veel en de ander meent al gauw, dat er te weinig notitie van haar wordt genomen en zoo houdt men altijd een bron van kleine onaangenaamheden, die het rustige vlak des levens doen rimpelen en in beroering brengen, en er derhalve wel de nodige waarde en bekoring aan verlenen. Dat is erg mooi gezegd, al zeg ik het zelf. Ik heb, geloof ik, nog nooit verteld, dat de karnemelkse pap in Indië aan de bomen groeit. D.w.z. er bestaan hier grote, groene vruchten, met een beetje stekelige schil, waarvan de inhoud, op een speciale manier bereid, doet denken aan karnemelkse pap en ook min of meer zo smaakt. Ze worden zuurzak genoemd. We zijn erg benieuwd waar en in welke omstandigheden jullie zullen terecht komen. Uit de laatste berichten heb ik opgemaakt, dat de mooiste en beste gedeelten van ons land in aanmerking komen. Doet dus een goede keus! Wij maken het betrekkelijk goed. Vooral onze kleine meid. Catho is een beetje ziek, doch het is niet ernstig. Ze blijft op en hoopt spoedig geheel hersteld te zijn. Tot de volgende keer. Ons aller hartelijke groeten. Jan

Jan geeft blijk van een negatieve kijk op vrouwen in het algemeen. Hij becritiseert Catho en geeft een veel positievere mening over de koloniale maatschappij en dito ambtenaren dan in zijn brief van 11 maart 1933.

Bandoeng 21-11-'33

Lieve Mensen in Breskens,

Nu wordt het tijd dat ik jullie eens schrijf, hè, want dat is lang geleden. Maar dat komt doordat ik de laatste tijd niet zo erg lekker ben, de kwestie is namelijk dat we met Juni of Juli een kindje verwachten. Als jullie je nog herinneren hoe beroerd ik was met Toosje dan begrijpen je wel dat het nu niet veel beter is, het is gelukkig niet zo erg, maar ik ben toch weer veel misselijk. De dokter heeft me al van alles gegeven maar het helpt geen zier. Ik hoop dat het over een paar maanden wat vermindert. Ik zie er natuurlijk wel erg tegenop, maar om nog een kindje te hebben vooral als het een jongetje is vind ik wel prettig, maar dan hopen we toch maar dat het bij twee blijft, ook al omdat het haast niet te betalen is. Voor Toosje zal het wel goed en prettig zijn anders zou ze erg stout worden denk ik, ik kan ze nu haast niet meer in de box houden, ze wil veel liever rond lopen. Ze is er dan ook maar een paar uurtjes per dag meer in. Ik vind het zo zielig, dan staat ze maar over de rand te kijken alsof ze wil zeggen laat me er toch uit. Ik heb gisteren op een vendutie een aardig kinderzitje gekocht van hout mooi crème gelakt, een tafeltje, twee stoeltjes en een bank met kussentjes, gordijntjes en nog een grote lap om langs de muur te spannen van aardig gebloemde stof voor fl 3,50, dat is een reuze koopje hè! Het staat nu in haar kamertje en het is zo leuk, dat het bedje dezelfde kleur heeft, zo komt alles goed bij mekaar.

Jan de Putter en Toosje spelen Kopje Thee op het Kinderzitje, November 1933

JP de Putter met Toosje

November 1933, Toosje met Gerdaatje de Bruin

Toosje heeft van de week toch zo'n grote scheur in haar klamboe getrokken, zeg, verschrikkelijk! Het was haast niet meer te naaien, zo kun je al aan veel dingen merken dat ze groter begint te worden. Zaterdag kwam de familie Lanting hier nog onverwachts, ze moesten hier boodschappen doen. Dan hebben we meteen afgesproken dat wij de Kerstdagen bij hen zullen doorbrengen. Piet komt ons Zaterdags halen, hij moet hier dan juist in Bandoeng zijn, dus kost het ons niks. Weer terug gaat ook samen met een tournee van Piet, zodat dat hele uitstapje aan reiskosten ons maar ongeveer fl 3 zal kosten. Als we het helemaal zelf moesten betalen op zijn minst fl 16,- dus je begrijpen wel dat we het dan niet zouden kunnen doen, maar zo valt dat mooi samen met Piet zijn tournee's.

Kerst 1933 bij de familie Lanting te Soebang. Van links naar rechts: Jane Lanting, Catho geflankeerd door de tweeling Magda en Joop Lanting en voor zich Toosje, en uiterst rechts Piet Lanting met Roel Lanting.

Hoe maken jullie het, gaat alles nog goed, en zitten je voorlopig nog op Breskens? Dat is zeker wel erg gezellig dat jullie nu schoorsteenmantels in de kamers hebben laten bouwen, jullie maken het huis mooi tegen dat je er uit gaan!

Hoe maakt Piet het toch, we krijgen maar eens geen brief van hem waarin hij van alles vertelt. Laatst kregen we nog een brief van Jan zijn broertjes en dat vonden we erg aardig, schrijf jij ons ook eens?

Nou ik moet eindigen. De brief moet naar de post en dan ga ik vlug naar bed want ik ben tegenwoordig erg moe, maar dat komt allemaal weer wel voor mekaar.

Nou daag, tot de volgende keer, veel liefs van jullie Catho, groeten van Toosje en Jan.

Bandoeng 20 december 1933.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Jan is naar een vergadering, Toosje slaapt, dus net een mooi uurtje om jullie te schrijven. Allereerst wil ik jullie allen een zeer gelukkig Nieuwjaar toewensen ook namens Jan en Toosje. Om met Kerstmis en Nieuwjaar niet bij jullie te kunnen zijn is erg vervelend. Er gaat niets boven een echt hollands kerstfeest, ik vind dat je hier nooit zo in die kerststemming kunt komen als in Holland, en juist in die dagen treedt het verlangen naar Holland en thuis weer veel meer op de voorgrond.

Hebben jullie gezellige kerstdagen gehad? Want als jullie deze brief krijgen zijn die dagen alweer achter de rug.

We lezen in de kranten dat het heel erg hard vriest en erg koud is in Holland, en dan al zo vroeg begonnen hè! Als ik daar aan denk dan zitten wij nu toch maar fijn in de warmte hè. Ik ben zo erg blij dat we nog altijd hier zitten in dit heerlijk frisse klimaat, vooral in mijn omstandigheid, want ik heb al van verschillende vrouwen

gehoord dat dat in de warme plaatsen niet meevalt.

Ik maak het naar omstandigheden goed, het is natuurlijk geen prettige tijd, maar gelukkig zijn er alweer drie maanden van achter de rug. Zoals jullie al wel weten wordt ons salaris weer verminderd met 1 april (was het maar een Aprilgrap) wij verminderen een goede 30 gulden per maand. Het valt nu voor ons dubbel tegen, want we moeten in juni toch zorgen dat we een 200 gulden hebben om dokter en ziekenhuis te betalen. We hopen wel dat het niet precies zooveel kost maar erg veel minder zal het niet zijn. Ik heb alvast de jongos weggedaan en heb nu een koki en een baboe voor de hele dag, dat scheelt mij een tien gulden per maand. Als het moet is het nu nog best te doen met twee bedienden, als het kindje er is zal het moeilijk worden denk ik, maar dat zien we dan nog wel. Dan moeten we zien dat ons huis minstens een tientje lager wordt. Wil de huisbaas het niet, dan zullen we waarschijnlijk gaan verhuizen.

Zo zien we alweer dat het voor vele mensen moeilijke tijden zullen worden, en toch mogen wij nog dankbaar zijn dat we een goede en zekere betrekking hebben.

Als we geen tegenbericht meer krijgen komt Lanting ons zaterdag halen om de Kerstdagen bij hen door te brengen, zoals ik jullie reeds schreef. Dit zal zeer waarschijnlijk de laatste keer zijn dat we bij hen kunnen zijn, want later kan ik toch niet meer reizen en met juni gaan ze naar Holland.

Nou ik moet eindigen hoor, nog allen een gelukkig Nieuwjaar toegewenst, ik hoop dat je deze brief nog ontvangen voor 1 januari. De vlucht van de "Postjager" valt erg tegen hè, en dan die motorpech van de "Zilvermeeuw", we hopen nu maar dat de "Pelikaan" het volbrengt.

Hartelijke groeten van Jan en een kus van jullie Catho en Toosje.

P.S. Ik heb gisteren een brief met kiekjes naar jullie verzonden, daaag.

Bandoeng 23-1-'34

(Jan schrijft eerst):

Beste familie,

Zaterdagavond j.l. ontvingen we de luchtpost, waarbij n.b. twee brieven tegelijk van jullie. Je kunt begrijpen, dat we er gek van opkeken, toen we zagen dat jullie verhuisd waren. En bovendien het van plan zijt, om het binnenkort nogmaals te doen. Ik hoop maar, dat Pa goed zal slagen en dat alle mogelijke verwachtingen tot goede resultaten zullen leiden. Wie weet, komt het er op den duur nog van, dat jullie hier ook in de Oost komt wonen. Als ik eens iets weet, zal ik het meteen meedelen. En zo gauw enige plannen een vaste vorm beginnen aan te nemen krijgen wij natuurlijk direct bericht, want het spreekt, dat wij daar altijd erg nieuwsgierig naar zijn. In het Breskens krantje lazen we, dat er in de garage Smidt & De Blik een ernstige ontploffing met overigens goede afloop heeft plaats gehad! Hubrecht zal zeker wel erg geschrokken zijn.

Een radio zullen we voorlopig nog niet aanschaffen. De uitzendingen uit Holland hebben nog slechts zelden plaats en komen lang niet altijd goed over. De uitzending van vertrek en aankomst van de Pelikaan vormen min of meer een uitzondering. En de uitzendingen hier in Indië, we hebben hier verschillende zendstations, staan nog niet op een dergelijk peil, dat we een dergelijke uitgave ons daarvoor zouden kunnen

getroosten.

In plaats daarvan gaan we een ander radiootje kopen. Die zijn ook duur genoeg. Hierbij een attestatie de vita, door mij zelf getekend als dienstdoend A.-R. Het eerste product van mijn ambtelijke loopbaan, dat jullie onder het oog krijgt. Ik hoop, dat dit voldoende zal zijn. Wij geven deze bewijsjes af aan personen, die gelden als pensioen e.d. (onleesbaar) bij 's Lands Kas. Nu gaat Catho zelf nog een beetje schrijven. Ontvang mijn hartelijke groeten, Jan.

P.S. Ons adres is Tjiliwoengstraat, niet Tsi enz.

Vond je het niet vervelend, Corrie, om van Breskens weg te gaan, van Marie de Koster, en zo. En Hannie? Zou je niet liever in Oostburg gaan wonen? Ik vind het erg prettig, dat Janneke een wollen jasje voor me wil breien, zoals ze laatst schreef. Kan Jeanne het kantoortje goed schoonhouden? Daaag. Jan.

(Catho vervolgt):

Lieve Mensen,

Allereerst nog hartelijk gefeliciteerd met Janneke's verjaardag. Heb je een prettige verjaardag gehad, waren er vriendinnetjes? Ik lees dat jullie nogal logées gehad hebben, is dat niet te druk voor Moeke, overigens is dat wel gezellig om af en toe eens wat mensen te hebben.

Ook nog hartelijk bedankt voor het aardige jurkje voor Toosje, het past precies, en voor de tekeningen van Piet, die zijn ook erg leuk, ze hebben al een plaatsje in Toosjes kamertje. Dat pakje was werkelijk een echte verrassing, ik had er geen idee van wat daar wel in kon zitten, Toosje kan het de laatste dagen erg goed gebruiken want het is nogal koud en dan is zo'n jurkje erg prettig, ze kent precies het jurkje en de bal van "Oma" hoor, alleen heeft ze nog niet veel idee wat "Oma" is, maar dat komt wel.

Wat stonden we te kijken van de verhuizing zeg, fijn dat Pa het huis zo goed kon verhuren, en nog wel een jaar vooruit betalen.

Maken jullie het allen nog goed? Wij maken het ook goed. Toosje wordt gauw groot en ook nogal stout, Jan maakt het zoals altijd best, en ik voel me de laatste weken erg goed, die misselijkheid en het overgeven is zo goed als over. Daar ben ik zo blij om. Je voelt je ineens een ander mens, ik kan nu ook veel beter eten. Vorige week hadden we Inlands Nieuwjaar, voor Jan twee vrije dagen, die dagen kan je geen enkele bediende houden, ze nemen allemaal vrij, het zijn dan voor hen ook de geweldigste feestdagen die ze houden.

We moesten 's morgens de Regent gaan Nieuwjaar wensen, het hele B.B. was aanwezig. Heb ik al geschreven dat wij met ons Nieuwjaar twee mooie taarten hebben gekregen, van inlandse bestuursamtenaren, en van de Regent een schaal met het mooiste fruit, daar was een ananas bij zo groot, nee dat had ik nog nooit gezien. Dat is een oud gebruik dat nu wel sterk vermindert met de malaise, erg is dat niet hoor, want dan kreeg men soms zoveel dat je het werkelijk niet verwerken kon, heb ik wel gehoord.

Mijn blaadje is vol dus moet ik eindigen, als ik het goed begrijp wil Janneke een wollen jasje breien, dat vind ik natuurlijk een reuze idee, in ieder geval moet je erg luchtige wol nemen, of frotté zijde, dat weet ik niet, misschien kun je dat beter zelf uitzoeken, omdat ik haast niet weet of die zijde aardig is voor een jasje, maar indien

wol, dan zoo luchtig mogelijk.

Veel liefs van jullie Catho, Toosje

P.P. Hierbij het gevraagde bewijsje, wat je hier niet op het gemeentehuis haalt, maar bij den A.R. Gevraagd jullie huisnummer.

Bandoeng 12-2-1934.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Als jullie deze brief krijgen zal het net zowat Moe's verjaardag zijn.

Van harte gefeliciteerd met die dag, Moeke ook van Jan en Toosje, we vinden het erg jammer dat we je niet kunnen komen gelukwensen. Ook Pa en de anderen hartelijk gefeliciteerd. Ik hoop dat het een prettige dag zal worden. Tante Cornelia zal waarschijnlijk niet kunnen komen, want in jullie laatste brief las ik dat ze nogal sukkelde.

Hoe maken jullie het allen, zijn jullie het al gewend in het nieuwe huis? Ja, dat Moe nu geen trappen meer hoeft te lopen om naar bed te gaan is wel erg prettig, dat is iets waar wij eigenlijk niet meer aan denken omdat hier bijna alle huizen maar één verdieping hebben. Wij maken het ook goed, Toosje begint nu al zo lief te praten hè. Met mij gaat het best, ik kan nu weer goed eten en ben helemaal niet meer beroerd, alleen wel een beetje gauw moe, maar ik moet de laatste tijd ook wel een beetje meer werken met één bediende minder. Nu geloof ik dat dat juist in deze tijd niet slecht voor me is. Ik heb ook veel naaiwerk, Jan is zowat door al zijn ondergoed heen, dus moet ik nieuwe maken, voor Toosje ben ik ook bezig, ik moet nog nieuwe hansopjes voor haar maken en als dat af is, een manteltje. Ik denk haast peau de pêche of fluweel te nemen, dat lijkt me wel aardig, dan moet ik nog enkele dingen maken voor het kindje en voor mij voor in het ziekenhuis.

Dat Nelly Leenhouts hier woont dat wisten we niet, die zullen het toch zeker ook niet breed hebben als hij op wachtgeld staat.

Pa schreef dat hij er nog geen spijt van heeft dat hij uit de zaak is, daar ben ik blij om want dat zou erg vervelend zijn. Is het nog aldoor niet zeker waar jullie gaan wonen? Veel weet ik niet meer te schrijven hoor, hier gaat alles ook zo zijn gewone gangetje, de laatste weken was het hier koud, men kon toen best wollen kleren verdragen, het is nu gelukkig voorbij, want dat hoort toch niet bij Indië, je bent daar helemaal niet op ingericht.

Morgen is het Chinees Nieuwjaar, jammer dat Jan daar geen vrije dag voor krijgt maar dat doen ze tegenwoordig niet meer. Overigens zijn alle Chinese winkels gesloten, en aangezien de meeste winkels Chinese zijn, zal er morgen niet veel te krijgen zijn.

Nou ik stop er mee. Horen we weer gauw wat van jullie?

Moeke nogmaals hartelijk gefeliciteerd en een erg prettige dag toegewenst.

Een verjaardagskus van jullie Catho en Toosje. Hartelijke groeten van Jan.

Waarschijnlijk door de verhuizing van de familie van Catho naar Utrecht, is de doorzending van de post naar de familie van Jan ontregeld. Over de verhuizing naar Poerwakarta en de geboorte van Ineke zijn geen brieven bewaard gebleven. Wel lag

er in Catho's archief een telegram en een geboortekaartje van Ineke, die evenals Toos in het ziekenhuis Borromeus in Bandoeng geboren is.

Catho de Smidt met Toos en Ineke

Beide ouders waren teleurgesteld over het feit dat dit kind geen jongen was, zoals zij ons herhaaldelijk hebben laten weten. Catho wist dat zij opnieuw zwanger zou moeten worden, net zo lang tot er een stamhouder was. De derde zwangerschap heeft zij weten uit te stellen tot na/tijdens de verlofperiode. Zie ook de brief van Jan aan zijn familie van 6 mei 1939 (De Putter, 2005, 30) en de brief van Catho aan haar familie van 25-09-1939, de laatste regel (zie hieronder). Toen het derde kind weer een dochter was, moest Catho er opnieuw aan geloven, zoals blijkt uit de brief van Jan uit Singkep op 10 februari 1942 (De Putter, 2005, p. 136). Gelukkig voor Catho berustte die laatste zwangerschap slechts op een vermoeden. Anders zou zij in de oorlogsjaren - die vreselijke tijd - nog een baby hebben gehad. Overigens heeft Catho haar drie dochtertjes gewetensvol verzorgd, ook al zei zij eens tegen mij: "Ik wist dat ik een zoon moest baren, maar ik heb alle zwangerschappen verafschuwd."

6 Juli 1934 is Ineke de Putter geboren

Catho de Smidt met Ineke op de arm en Toos

Toos met baby Ineke

Poerwakarta, 26 augustus 1934

Lieve Mensen thuis,

Eindelijk weer eens een brief van me, het is alweer een paar weken geleden dat ik jullie schreef, maar ik heb het ook zo geweldig druk gehad. Ik ben ook nog een paar dagen ziek geweest, gelukkig was ik gauw beter. Ik had vrij plotseling hoge koorts. We dachten eerst aan een malaria aanval maar dat schijnt het toch niet geweest te zijn daar er hier zo goed als geen malaria voorkomt, enfin het zal in ieder geval toch wel iets geweest zijn dat ik aan de warmte hier te danken had.

Ik ben nu alweer goed veertien dagen hier. We hebben al met enkele lui kennis gemaakt. Er zijn hier maar weinig echte Hollanders, misschien met ons mee een stuk of tien de rest zijn Indo's, de A.R., Jan zijn baas ook, over het algemeen zijn dat niet zulke aardige lui, enfin dat begrijpen jullie waarschijnlijk niet, daarvoor moet je in

Indië geweest zijn.

Het is hier ook een echt dorp met veel geklets en ruzietjes en weet ik wat nog meer, maar we trekken ons daar niets van aan en leven zoveel mogelijk op ons eigen houtje. Trouwens ik heb het druk genoeg met mijn twee kindertjes. Jullie weten al dat we aan de vijver wonen hè? Dat is reuze aardig, het is een tamelijk grote vijver en daar omheen de huizen met veel mooie hoge boomen, we zullen er weleens een kiekje van sturen. Het is hier van 's morgens tot 's avonds een gesnater van de ganzen op een reuze manier, daar er hier veel mensen zijn die die beesten houden, meestal om de slangen van de erven te houden. Wij hebben er geen, maar krijgen dagelijks bezoek van een troepje van vijf van de burens, ik vind het erg aardig en ook prettig met het oog op slangen. Ze komen elke ochtend aan de eetkamerdeur staan snateren om een boterham, die Toosje hen geeft, we hebben voor Toosje een aardig klein zwart geitje gekocht, reuze lief, die moet ook elke ochtend zijn broodje komen halen. Hij loopt zo maar de kamer in. Toosje vindt al die dieren erg aardig. Overigens mist ze wel erg haar speelmakkertjes uit Bandoeng en hier zijn geen kinderen van haar leeftijd waar ze mee om kan gaan.

Augustus 1934 Een klein zwart geitje voor Toosje

Gelukkig dat ze mettertijd dan Ineke heeft om mee te spelen. Ineke maakt het ook goed, ze is niet zo'n gemakkelijk kindje als Toosje indertijd, ik geef ze bij voorbeeld ook 's nachts een flesje en dat heeft Toos nooit gehad, maar Ineke schreeuwt zich een ongeluk dus dan is het maar beter om ze wat te geven. Als ze wat ouder is zal ik het ze wel afleren. Vinden jullie ze niet een lief kindje, vinden jullie het kiekje aardig? Het is toch zo leuk met Toosje als ik 's morgens Ineke baad, dan komt ze ook met haar pop aandrigen, en die moet dan ook baden, dan doet ze alles na wat ik doe, vooral de pop in het badje stoppen is natuurlijk fijn, en vooral poeieren hé met zo'n strooibus. "Mammie poeier op het buikje doen en op de bibsje, net als bij Ineke", zegt ze dan. Jullie zouden het moeten zien, reuze aardig.

Met mijn bedienden heb ik het weer slecht getroffen. De jongos is de grootste stommerik die er rondloopt geloof ik, maar er zijn hier haast geen bedienden te

krijgen, dus ben je al blij dat je wat hebt, de koki is nog de beste, maar erg lui, en de kebon is nog luiër dan lui, die stuur ik er uit met de eerste van de maand.

September 1934, Ineke in de box met Toos er naast

Door al die verschillende omstandigheden, heb ik Corry en Piet nog niet gefeliciteerd met hun verjaardag en wil ik dat alsnog doen, dus nog allebei van harte gelukgewenst, ook nog hartelijk dank voor jullie kiekjes, wat is die Piet al een grote jongen, ik stel hem mij natuurlijk nog altijd zo voor, als toen ik wegging en kan me niet voorstellen dat die jongen van het kiekje mijn kleine broertje is, maar kleine broertjes worden ook groot, hè Piet.

September 1934 Toosje met haar knuffels

Ben je blij met je slangenriem of vind je hem niet mooi? Je moet ons ook weer eens een brief schrijven hoor, dat vind ik altijd erg prettig. Voor zover ik me kan herinneren hebben we geen lepeltjes in het pak gedaan waar jullie over schreven, misschien is dat iets van de Lantings, dat die daarbij gestopt hebben, jullie moeten het maar vragen als ze komen.

September 1934, Ineke de Putter

We kregen laatst een brief van Jan zijn Vader. Hij schreef dat Lanting bij hen geweest was, hij had er ook een nacht geslapen. Ze vonden hem een erg aardige man, nou dat is hij ook, dat zullen jullie ook wel vinden, en Jaan is ook erg aardig en lief. Ik hoop maar dat ze jullie eens zullen opzoeken. Waar gaan jullie toch logeren in Zeeland? Bij Moei Jaan van de Zee, of op Retranchement of misschien overal een poosje? Jullie moeten me dat eens allemaal schrijven. Dat vind ik erg prettig. Doen jullie ook al de groeten van ons aan de familie daar.

Hierbij een schetsje van ons huis.

De verhoudingen zijn niet helemaal juist, doch uit de kiekjes die we jullie zullen sturen, zullen je wel een betere indruk krijgen. Bij + woont de Assistent-Resident, Jan zijn baas, en daarnaast is het kantoor, dus dichtbij. We hebben een groot erf, Jan zegt ongeveer een half gemet, en heel veel mooie bomen, dat is wel prettig maar aan de andere kant weer niet, want daar zitten zoveel tokèh's in, griezelige beesten, laatst zat er één in Toosjes kamer. Ik weet niet hoe gauw of ik weg vloog, bah. Jan heeft hem dood geslagen. Dat ze weleens binnen zitten komt doordat die bomen zo dichtbij het huis staan. Dat zou niks voor jou zijn, hé Pa, met die griezelige beesten, er zitten ook grote rooie mieren in de tuin, ongeveer zo lang: (tekening van 1 1/2 cm).

Ik heb laatst de film "De Jantjes" gezien die draaide in Soebang en de A.R. en zijn vrouw die er heen gingen, vroegen of ik meeding. Ik vond hem reuze goed, je zit er haast bij te huilen als je weer een molen ziet en de duinen en de zee in Holland, heus waar, je kunt je niet voorstellen wat een indruk dat op je maakt, hebben jullie hem ook gezien?

Wat een brief is dat geworden, nu stop ik er gauw mee. Daag allemaal, heel veel liefs van jullie Catho, Jan, Toosje, Ineke.

P.S.:

Wat Catho schrijft over griezelige beesten, lijkt veel erger dan het is. Ze doen niemand kwaad en als ze in huis komen, kan men ze makkelijk verjagen. Tokèh's of gekko's zijn ongeveer 25 cm lang, hebben de vorm van een hagedis en hebben een grote platte kop en platte voeten met lange tenen. Ze zien er niet erg aantrekkelijk uit, doch ze doen niemand kwaad. Ik heb er al een paar doodgeslagen, die te dicht bij ons huis komen. In ons regentschap komen verder nog veel wilde dieren voor: buffels,

tijgers, panters, krokodillen, apen, wilde zwijnen, herten, enz. Ik heb me een geweer aange-schaft, om een beetje te gaan jagen. De Regent heeft grote jachtterreinen en die heeft mij uitgenodigd. Ik zal proberen een tijgervel voor jullie te bemachtigen, maar Catho wil dat voorlopig nog niet hebben. Ik mag voor haar alleen maar op wilde eenden schieten, want die kunnen niets terug doen. Enfin, we zullen weleens zien. Volgende keer zal ik jullie een lange brief schrijven over verschillende dingen. Nu moeten we de zuigeling gaan voeden en dat is altijd een hele karwei. Tot de volgende keer, daag, Jan.

Tussen de Indo's of halfbloeden en de volbloed Europeanen bestond in de kolonie een ongelijke machtsverdeling, die tot argwaan bij veel Indo's leidde. Omdat de vrouw - zeker in die tijd nog - geacht werd mannen te verleiden, kleeftde aan haar voornamelijk het negatieve vooroordeel.

Zie voor een literair verslag: Okker, Frank, "Dirksland tussen de doerians", Amsterdam, 2000 en "Brieven van W. Walraven aan familie en vrienden 1919-1941", Amsterdam, 1992.

"De film De Jantjes": De Jantjes is oorspronkelijk als toneelstuk geschreven door Herman Bouber (1885-1963). Louis Davids schreef er liedjes voor en in 1934 is het stuk verfilmd, met onder meer Heintje Davids en Fien de la Mar als acteurs. Deze film was de eerste Nederlandse film met geluid. Bron: "Badkoerier", Groede, 49e jrg., dec. 2008).

Poerwakarta 17-9-'34

Beste familie De Smidt,

Nu zal ik jullie maar eens een brief schrijven, wat jullie al eens gevraagd hebt, doch tot nog toe is het er niet van gekomen, want Catho eiste telkens haar recht op en dan moet ik natuurlijk wijken. Behalve het feit, dat we ons allen in goeden doen bevinden en dat jullie binnenkort weer een bezending kiekjes kunt verwachten, zal ik niet veel over onszelf vertellen, doch een beetje over onze standplaats met omgeving. Zoals ik jullie al schreef, grenst het regentschap Poerwakarta aan Bandoeng. De grens is de waterscheiding van een reeks bergtoppen ten Noorden van Bandoeng en ligt op plus minus 1200 à 1500 M. boven zee. Daarvan af naar het Noorden daalt het land eerst steil, daarna in langzame glooiingen tot bij Poerwakarta, dat nog 84 M. hoog ligt. Dan begint de laagvlakte tot aan de kust. De afstand grens Bandoeng tot Poerwakarta is plus minus 40 km. en Pwkt - kust is plus minus 50 km. in vogelvlucht. De grootste afstand, die ik soms moet afleggen, is van Pwkt tot aan de mond van de Tjitaroem en bedraagt plus minus 100 km. (De Tjitaroem vormt weer de grens met het regentschap Batavia).

Ik ga dan 85 km. per auto en dan nog plus minus 20 km. met de motorboot over de rivier. Boven wordt hoofdzakelijk thee verbouwd. Er zijn enkele grote ondernemingen en verder veel bevolkingsproduct. Het laatste wordt door de ondernemingen opgekocht en in de fabrieken verwerkt. In verband met de ingevoerde theerestrictie, volgens welke slechts 2/3 van het totaal mag worden uitgevoerd, geeft die thee-geschiedenis ons de laatste tijd handen vol werk. Dan komt

in het lage heuvelland rubber. Ook alweer met restrictie en veel rompslomp. En dan komt de vlakte, een onafzienbaar rijstveld, waartussen overal groepjes kamponghuizen staan, met wat geboomte er omheen. Dat is overigens niet te vergelijken met de Preanger. Daar zaait, plant en oogst men steeds maar door. Zo zie je daar sawahs, die rijp, half volgroeid en beplant worden, naast elkaar. Hier is het vanaf april tot oktober een uitgestrekte droge en dorre vlakte. In het begin van de regentijd pas kan er weer geplant worden. Dat komt, omdat men in het bergland steeds voldoende water krijgt van de beboste berghellingen. Om de rijstbouw hier te bevorderen heeft men thans geweldige irrigatie-werken aangelegd, waardoor een betere bevoeiing mogelijk wordt. Verder ongeveer 10 km. van de kust beginnen de vloedbossen, een woest, maar zeer interessant moerasland dat begroeid is met uitgestrekte bossen, waartusschen krek en riviermonden lopen. Dit terrein is ook zeer rijk aan wild, vis en allerlei soorten vogels. Ik ben er al een paar keer op jacht geweest, wat daar zeer aardig is. De laatste keer hebben we drie wilde varkens geschoten. Men ziet er verder wel sporen van tijgers en panthers en kleinere roofdieren, doch die heb ik zelf nog niet gezien. Die trekken zich direct terug in het dicht begroeide moeras, waar men niet kan doordringen. Verder heb ik er ook verschillende herten gezien, doch daar schiet ik niet op, want dat kan ik niet over mijn hart verkrijgen. Natuurlijk is het voor het dier hetzelfde, of men een hert of een zwijn schiet, maar het idee is geheel anders en de varkens doen bovendien ontzaggelijk veel schade. In enkele streken komen ook wilde runderen, de z.g. bantengs voor. Doch de jacht daarop kost fl 100,- en is natuurlijk zeer gevaarlijk. Daar bezondig ik me voorlopig niet aan. Ik vind het ook zonde, om deze betrekkelijk zeldzame dieren dood te schieten.

Het regentschap wordt, zoals jullie misschien weet, bestuurd door een Regent (de hoogste Inlandsche ambtenaar, bijgestaan door een patih) en de Assistent-Resident. Poerwakarta is verder verdeeld in twee controle-afdelingen, te weten Soebang, waar thans de opvolger van Lanting zit en Poerwakarta. Wij hebben ieder 4 districten, aan het hoofd waarvan weer een Inlands districtshoofd staat, de Wedana. Het district is verdeeld in drie of vier onder-districten, met een Assistent-Wedana. De onder-districten bestaan uit een aantal desa's of inlandse gemeenten, met een eigen bestuur. Mijn voornaamste werk is hier wel het Landrechterschap, ongeveer te vergelijken met kantonrechter. Ik mag hoogstens 3 maanden gevangenis en fl 500,- boete geven. Op vijf plaatsen moet ik iedere maand zitting houden, op sommige twee maal. Als Pa hier was, zou hij dus wel de pest aan me hebben. Maar zulke hoge boeten als in Holland gebruikelijk is, geef ik niet, hoor! Tenminste niet aan de Inlanders. Het gemiddelde dagloon voor een inlandse arbeider is 25 cent per dag. Wanneer zoo iemand fl 1,- moet betalen, is dat dus al een zware straf.

Verder moet ik verschillende kassen inspecteren en toezicht houden op de inning der belastingen. Ik ga met de Wedana's de verschillende desa's af, om met de bevolking of het desa-bestuur allerlei dingen te bespreken en te onderzoeken. Ons werk houdt verder nauw verband met andere takken van de gouvernementsdienst: het Boswezen, de Irrigatie, de Landbouw- en Veeartsenijkundige voorlichtingsdienst, de Volksgezondheid, enz. Zodoende ga ik ook dikwijls met die heren op stap, als er ergens eens iets bijzonders te beleven is. Als het niet te ver is, neem ik tegenwoordig ook Toosje weleens mee. Mij wordt, wat dat betreft, geheel de vrije hand gelaten, als

ik het natuurlijk maar niet al te bont maak. Zolang ik niet meer dan gemiddeld 1000 - 1200 km. per maand per auto reis, dan zegt niemand er iets van. Van de trein kan ik gratis gebruik maken. Per auto krijg ik 10 ct per km., waarvoor ik overal terecht kan. Ik denk er over om een eigen, goedkoop en zuinig tweedehands karretje te kopen. Daar kan ik voor 10 ct per km. wel mee rijden, denk ik. Wat mijn werk betreft, ben ik dus zo vrij als een vogeltje in de lucht. Alleen moet ik natuurlijk ook dingen doen, die niet altijd even interessant zijn, zoals staten nakijken en verifiëren, verschillende wettelijke bepalingen napluizen, belastingkwesties uitzoeken, enz.

Wat de bevolking betreft, dat is hier een mengelmoes. Behalve de Europeanen heb je hier veel Chinezen en Arabieren, en dan spreekt de inheemsche bevolking hier 3 verschillende talen: het grootste gedeelte Soendanees, doch niet zoo beschaafd als in de Preanger, verder aan de grens van Batavia Maleis, of liever een taaltje, dat er wat op lijkt en tenslotte aan de kust een soort Javaans. De bevolking is hier veel minder welvarend dan in de Preanger, hetgeen al direct blijkt uit de huizen, de kleren, enz. Verder is de bevolking in de Préanger veel beschaafder en meer meegaand en vrolijker van aard. Door het vreemde mengelmoes dat we hier hebben, openbaart zich hetzelfde verschijnsel als in Amerika: meer misdadigheid, vooral overvallen op afgelegen plaatsen door gewapende bendes, rampok, wordt dat hier genoemd. De laatste tijd wordt dit kwaad hier met kracht bestreden en gelukkig niet zonder succes. Een rampok-zaak ophelderen lukt bijna nooit. De getuigen herroepen altijd als ze voor de rechter komen, uit vrees voor wraak. Dan moeten die kerels dus worden vrijgesproken, waardoor ze nog brutaler worden. Een poos geleden paste men de methode toe, om alle verdachten in preventieve hechtenis te stellen en ze zo lang mogelijk aan te houden, doch op den duur moet men ze natuurlijk toch weer vrijlaten. Tegenwoordig houden we grote razzia's, op een afgesproken tijdstip, des nachts, door het hele regentschap, met alle beschikbaar personeel van bestuur en politie. Alle verdachte personen worden dan gearresteerd en verdachte goederen en wapens in beslag genomen. Het gaat zo hard tegen hard en er worden, van de zijde van het bestuur en de politie middelen toegepast, die in een beschaafd land ontoelaatbaar zouden zijn, doch hier met beperkte middelen in dit uitgestrekte land wel noodzakelijk zijn. Het voornaamste is toch maar, dat er rust en orde heersen en onder het Nederlands bestuur heeft dit land het nog zo kwaad niet getroffen. Er bestaat ook onder de brede laag der bevolking geen anti gezagshouding. De menschen zijn tevreden met hun lot, wat dat betreft en blijven tevreden, zo lang ze ongemoeid worden gelaten in hun rustig bestaan. Ik ben er van overtuigd, dat ze zelf inzien, dat ze het onder ieder ander bewind minder goed zouden hebben. Dat is ook de enige reden, die het mogelijk maakt, dat met zulke geringe middelen een volk van zestig millioen zielen over een oppervlakte van vele tientallen maal de grootte van Nederland, kan worden bestuurd. Maar ik zal nu vlug eindigen, want een derde blaadje durf ik er niet bij te nemen.

Ontvang de hartelijke groeten van ons allen. Jan.

P.S. Lieve Mensen, Daar is haast geen plaatsje meer voor me over, maar ik wou jullie nog even wat vragen. Corry schreef over een pakje sturen, indien je dat nog niet verzonden hebben, zou je er dan een paar aardige haarstrikken willen bij doen voor Toosje, die zijn hier zo duur en op Poerwakarta helemaal niet te krijgen. Daag, Catho.

De thee-restrictie was een crisismaatregel. Door de aanvoer van grondstoffen en landbouw- en veeteeltproducten kunstmatig te beperken, hoopte men de prijzen te doen stijgen en de economie uit het slop te trekken.

Poerwakarta 29 september 1934,

Lieve Mensen thuis,

Het is Zaterdagmiddag, ik ben juist klaar met eten, eigenlijk is het nu tijd dat ik wat ga rusten maar ik heb er vandaag geen zin in. Ik heb me luchtig in pyjama gekleed en nu hoop ik maar dat het me niet te warm wordt om te schrijven. Jan is vanmorgen om 6 uur al weggegaan, hij moest naar Batavia waar een Regent geïnstalleerd wordt, hij zal het benauwd hebben want hij moet daar in jacquet verschijnen, dat is namelijk een hele plechtigheid, ik denk dat hij blij zal zijn als dat pakje weer af kan.

Toosje is weer een beetje ziek, ze had een beetje keelpijn, ik heb ze een paar dagen in bed gehouden. Ze is er nu wel uit maar toch nog niet helemaal beter. Dat was niet prettig juist op haar verjaardag, we hopen maar dat ze gauw beter wordt. Wij zijn ook allebei niet erg goed geweest, we hadden het erg in ons buik, we waren eerst bang dat het dysenterie zou worden, maar dat is gelukkig het geval niet. We passen wel erg goed op altijd, met eten en drinken, altijd alles gekookt maar als het kwaad wil, kan je het van een vlieg krijgen, enfin ik hoop maar dat we voor al die nare ziekten gespaard blijven. Ik heb het nog altijd erg druk, want daar zijn zo veel verschillende dingen die ik niet aan de bedienden kan en wil overlaten. Wat de kinderen betreft, dat doe ik allemaal zelf, eten geven, baden, uit- en aankleeden, en dat je hier toch 's morgens, 's middags en 's avonds moet doen, elke keer maar weer schone kleeven aan, de melk en het drinkwater kook ik zelf, dan heb ik nog aldoor veel naaiwerk, 's avonds nogal eens op bezoek of bezoek ontvangen en o, daar moet je zo goed mee oppassen, als je er per ongeluk één zou overslaan dan is er grote herrie, enfin al te veel laten we ons daar niet aan gelegen liggen. Er is hier ook een tennisclub, daar zouden we wel graag lid van worden, maar eerst moet Ineke minstens een halfjaar zijn voor we dat kunnen doen en dan is het nogal duur, fl 8,- per maand voor ons samen, dan moeten we nog rackets aanschaffen, dus denk ik dat dat voorlopig ook nog niet kan. We hebben de troonrede gehoord door de radio, dat is voor de tweede keer dat ik Holland hier hoor door de radio, indertijd in het ziekenhuis beluisterde ik de uitvaart van Prins Hendrik.

Jan is van de week ook nog eens naar Bandoeng geweest. Hij is nog even bij Nelly Leenhouts aangeweest, en heeft bij de familie Stienstra gegeten. Hij vond het natuurlijk erg prettig om al die mensen weer eens te ontmoeten.

Gisteren ontvingen we jullie brief, wat kan Corry toch altijd gezellig vertellen, dus jullie hebben een eetservies gekocht, dat is fijn, dat is toch veel gezelliger hè, ik ben dat ook allemaal zo gewend nu, dat je daar niet meer aan denkt. Wat leuk dat Piet (Lanting) bij jullie geweest is en zijn knappe broer!!! Jaan zal het wel leuk vinden als jullie eens aankomen. Wat is dat prettig dat oom Piet (Vercouteren) zo opgeknapt is, als jullie er nog eens heen gaan, wil je wel eens de groeten doen van ons aan hen allen, hè?

Pa vraagt of we eens schrijven van Jan's tournees en jachtpartijen, nou dat moet hij

zelf maar doen hoor, ik sta daar zo hoog niet mee, hij moet hier veel meer op tournee en dikwijls laat thuis. Dan ben ik zo'n hele lange dag alleen, nee dat is niet prettig of dan weet je weer eens niet of hij thuis komt voor het middageten of niet. Wat de jacht betreft, ze hebben laatst drie wilde varkens geschoten, waarvan hij een poot meenam, wat natuurlijk idioot is, want dat kun je niet op en langer dan een dag kun je het niet bewaren. We hebben er een paar flinke stukken vlees afgesneden en de rest hebben de bedienden verkocht. Deze maandag had hij een wilde eend geschoten, die zijn wel lekker, dan kreeg ik van de week van de Regent, die ook veel gaat jagen, een stuk hertenvlees, dat is erg fijn vlees. Zo zien jullie dat er hier nogal veel gejaagd wordt. Mijn blaadje is vol, dag lieve Mensen, veel liefs van jullie Catho, Toosje, Ineke en Jan.

... als dat pakje weer af kanEen kledingstuk afdoen wordt in het Vlaams gebruikt in plaats van: uitdoen.

In de jaren zeventig zou Catho overgaan op vleesloze maaltijden. Haar argumenten waren: ik wil niet dat er voor mij een dier wordt gedood en ik wil ook niet meer meedoen aan de uitputting van de aarde door de energieverblindende bio-industrie. Vis en mosselen bleven wel op haar menu staan.

Poerwakarta 22-10-'34.

Lieve Mensen thuis,

Het is alweer tijd dat ik eens iets van me laat horen. Allereerst wil ik Jeanne van harte gelukwensen met haar verjaardag. Je ontvangt deze brief wel te laat maar het is er niet minder om gemeend, ook van Jan en Toosje. Hoe maken jullie het, en Moeke? Ik merk dat Pa toch nog graag voor zichzelf zou willen beginnen, bevalt het ambtenaarsleven je niet, het is anders vrij rustig hè en zeker veel minder zorgen dan in zaken? Ik zou maar goed uitkijken eerdat ik wat aanpakte.

Jan heeft het hier erg druk en is veel op tournee. Laatst is hij nog eens op de jacht geweest, maar ze hadden niets. Morgen gaat hij weer. Ik ben lid geworden van de tennisclub, dat wil zeggen ik heb me opgegeven, maar ik heb nog niet gespeeld. Ik heb eigenlijk wat weinig tijd met de kinderen, maar ik doe het voornamelijk omdat het goed is om hier aan sport te doen, je blijft dan wat fit. Ik heb voorlopig thuis geoefend, ik heb een racket van fl 10,-, maar ik merk wel, om een beetje mee te kunnen doen moet men flink oefenen. Jan doet niet mee, omdat het zo duur wordt en dan kan hij bij de kinderen blijven, zo hebben we elk wat, ik tennissen en Jan jagen. Dan nog iets wat minder prettig is, namelijk dat ze in tien dagen tijds al twee gift slangen in de tuin hebben gevangen. Jullie begrijpen wel dat ik Toosje daar niet durf laten lopen. Zo zie je dat we aan de tuin hier niets hebben. Met het oog daarop willen we verhuizen omdat ze juist hier op ons erf nogal eens voorkomen en bij andere mensen hebben ze er geen last van. Er is hier aan de andere kant van de vijver een pas nieuw huis, reuze aardig met de badkamer en w.c. binnen, wat reuze handig is, en met een aardige kleine tuin, die helemaal ommuurd is, en waar we zeer waarschijnlijk niet zoo gauw slangen zullen hebben als hier. Daar kan ik Toosje tenminste rustig laten spelen. Alleen zijn we het nog niet eens over de prijs met de

eigenaar. Maar dat komt wel voor mekaar. Ik zie erg tegen de verhuizing op, maar ik heb het er natuurlijk graag voor over, dat begrijpen jullie.

1937 Catho de Smidt met tennisracket

We kregen vorige week een pakje van Jan zijn ouders, voor ons allemaal wat, ik heb een mooie tinnen beker gekregen en Jan een koperen sigarendoos, voor Toosje een hondje en een snoer kraaltjes en een lapje zijde voor een jurkje, voor Ineke een Gerozilveren bekertje en een popje. Met dat bekertje ben ik erg blij daar Toosje er ook één heeft. Toos stond er natuurlijk met haar neus bij toen ik het pakje van oma open maakte, en toen dat popje tevoorschijn kwam (voor haar had ik nog niets gevonden) stond er op, “voor Ineke”. Ik las dat, ze keek eens naar me en zei: “voor Toosje”. “Nee, voor Ineke”, maar ze hield vol: “voor Toosje”. Toen heb ik maar gauw verder gekeken tot we wat voor haar ook vonden en toen was het natuurlijk goed. Ik wil vanavond vroeg gaan slapen. Jan moest namelijk vanmorgen om kwart over vier al op en toen heb ik ook zowat niet meer geslapen. Met Ineke gaat het goed, ik geloof dat ze niet zo stevig is als Toosje als baby, maar ze is in ieder geval gezond. We volgen hier natuurlijk met spanning de luchtrace. De “Uiver” is vanavond om zes uur in Batavia geland, bijna al de heren uit Poerwakarta zijn er heen en de “Pander jager” is alweer gestrand. Die heeft toch maar pech hè. Nou daag, veel liefs van jullie Catho, Jan, Toosje en Ineke.

De luchtrace was een vliegwedstrijd Londen - Melbourne op 20-10-1934 ter gelegenheid van het eeuwfeest van de staat Victoria en zijn hoofdstad Melbourne. De KLM nam deel met de "Uiver" die als tweede aankwam op 24-10-1934 in 90 uur en 22 minuten, met de piloten Parmentier en Moll, de marconist Van Bruggen en de mecaniciens Prins. Het succes veroorzaakte een golf van enthousiasme in Nederland en de Nederlandse bevolking in Indië.

Poerwakarta 11-11-'34.

Lieve Mensen thuis.

Nu onze "Uiver" weer terug vliegt naar Holland wil ik jullie een brief meegeven, vinden je het niet reuze interessant om een brief te krijgen per "Uiver"?!

We hebben hier met spanning de race gevolgd, zoals jullie wel kunt begrijpen.

Jammer genoeg konden we niet bij de aankomst te Batavia aanwezig zijn, het moet een ontzettende drukte geweest zijn. Op de terugreis is het vliegtuig ook geland te Kalidjati, een plaatsje hier vlakbij waar een militair vliegveld is, daar heeft Moll indertijd zijn opleiding gehad, daar zijn we natuurlijk heen gegaan, we hebben hen samen met de andere plaatsen uit deze buurt enkele kunstvoorwerpen van Djogjaas zilver aangeboden. We hebben het vliegtuig van dichtbij kunnen bezichtigen. Ik had er graag eens een kijkje in genomen, maar dat mocht niet, enfin wie weet hoe gauw we ook per vliegmachine gaan reizen. Jullie hebben natuurlijk ook alles gevolgd door de radio, dat is fijn hè, ik wilde wel dat wij er ook één hadden.

Vorige week ontvingen we jullie pakje, hartelijk dank voor mijn jurk en de das voor Jan en de kleertjes voor Toosje, de jurkjes staan snoezig. Ze was in de wolken met haar pop. We hebben hem Hanny gedoopt, tegenwoordig neemt ze een hele poppenkolonie mee naar bed, reuzelief is dat.

1934 Het eerste huis in Poerwakarta

Het jurkje voor Ineke is nog wat groot en de schortjes natuurlijk ook, maar die zijn goed als ze begint te lopen. Ik vind ze snoezig. Wat hebben jullie aardige kieken gestuurd, die van Hanny is erg mooi. Aanstaande zaterdag gaan we in het andere huis. Ik ben toch maar blij dat het er van komt, want nu in de regentijd lekt het dak erg op verschillende plaatsen en de tuin wordt elke keer in een grote waterplas herschapen omdat die te laag ligt en het water uit de sloot die achter in de tuin is, in de tuin stroomt, in plaats van juist andersom. Dat is maar een vieze boel.

1934 Het tweede huis in Poerwakarta

Het zal voor Toosje ook veel prettiger zijn, die tuin is daar veel overzichtelijker en niet zo groot, dan kan ze daar gerust spelen, terwijl ik hier elke keer maar weer moet roepen: “Toosje, niet zo ver in de tuin” omdat ik doodsbenauwd ben voor die slangen. We wonen dan vlak tegenover de tennisbaan, dat is makkelijk, dan kan ik als ik aan het spelen ben eens even overwippen naar huis voor de kinderen.

Volgende maand hopen we Ineke te laten dopen, daar er tot nog toe geen gelegenheid voor geweest is. Ze maakt het erg goed, en is een reuze zoet kindje, ze ligt al druk met de handjes en voetjes te spelen. Ze zal al gauw in de box kunnen. Wat gaat dat allemaal vlug hè. We zijn nu alweer twee en een half jaar hier. Nog een half jaar en dan zijn we op de helft, dan zal het vlug gaan. Ik verlang soms nog erg naar Holland. Ik vertel Toosje natuurlijk van alles uit Holland. Ze snapt er nog niet veel van, maar dat is niet erg. Als ze het dan later ziet, zal ze zich herinneren dat ik dat allemaal al verteld heb.

Hoe maken jullie het, alles goed, en Moeke ook? Als er met Kerstmis weer zo’n snelle luchtpost komt, schrijven jullie dan, dat zou ik fijn vinden, dan schrijf ik jullie weer voor Nieuwjaar terug. Mijn blaadje is vol dus eindig ik. Dag lieve Mensen allemaal. Een kus van jullie Catho, Toosje, Ineke en Jan.
dag Oma en Opa, toosje (*handje vastgehouden?*)

December 1934. Eens per jaar werd de vijver leeggevist door de pachters. Na afloop vierden de dorpsbewoners feest. (De Putter, 2005, p.68-69)

Poerwakarta 16 december '34

Lieve Mensen thuis,

Het is alweer lang geleden dat ik geschreven heb. Ik had vorige week al willen schrijven, maar doordat er hier nogal een overstroming is geweest, konden de treinen een paar dagen niet rijden en was het zodoende te laat voor de luchtmail.

Vorige week heb ik de strikken en het armbandje voor Toos ontvangen, het armbandje is schattig hé, heel erg hartelijk bedankt, vooral oom Piet.

Gisteren jullie brief van Sint Nicolaasavond ontvangen, wat heeft Piet een reuze cadeau gekregen, een koffergramfoon. Ik wilde wel dat wij zo rijk waren, dan hadden we ook nog eens mooie muziek in huis, want goede muziek is iets wat je in Indië als je geen radio hebt, weinig aantreft, vooral op de kleine plaatsen natuurlijk. Ik vind het fijn dat je in een ander huis gaan wonen, want ik heb natuurlijk al eens gedacht als we met verlof komen en dan met twee kinderen op een bovenhuis, dat zou niet meevallen. Leuk dat Janneke Fröbel onderwijzeres wordt.

Wij zijn in die tussentijd ook verhuisd. We wonen nu aan de andere kant van de vijver, we vinden het hier veel prettiger en het huis en de tuin.

We hebben ook een Sint Nicolaasfeest gehad voor de kinderen in de soos, reuze aardig, hij kwam in een auto aan met twee knechten en een stoet met fakkels. Toosje wist niet hoe ze het had toen hij in zijn stoel zat en met de kinderen praatte, maar ze was niet bang en zo zachtjes aan stond ze vlak bij hem, ze heeft een aardig popje gekregen, overigens heb ik geen prettig nieuws van Toosje, ongeveer een week voor Sint was ze erg verkouden en nogal veel koorts, en nu weer al een paar dagen, en vanmorgen zag ik dat ze waarschijnlijk mazelen heeft, de dokter is juist geweest en bevestigde het, het is wel erg jammer, ze is nog bijna aldoor ziek geweest na die blaasontsteking. Het wordt nu natuurlijk reuze oppassen met Ineke dat die het niet krijgt, want die is nog zo klein. We hopen maar dat ze (Toos) gauw en goed mag genezen. De dokter zegt het komt voornamelijk aan op een goede verpleging bij mazelen. Corry vroeg laatst of Toosje niet erg groot is, ja dat is zo, ze is reuze lang. We vinden het wel jammer, want door dat harde groeien wordt ze een veel minder sterk kindje dan toen ze een baby was.

Toos en het dochtertje van de dokter

Ze is net zo groot als kinderen van 4 jaar, het dochtertje van de dokter die 4 jaar is, komt nogal eens met haar spelen en ze zijn even groot, en dat kind is niet bijzonder klein. Ik denk dat het met Ineke ook zo zal zijn want die is nu al zo lang voor een kindje van 5 maanden. Met Ineke gaat het goed, ze is niet dik maar gezond en

tevreden, ze wordt nu zo lief hé, ze volgt Toosje altijd met haar oogjes zo ver ze maar kan, en ze kraait als ze haar ziet, reuzelief. We hopen Ineke Zondag 30 dec. te laten dopen, want dit is nog aldoor niet gebeurd. De Hollandse zuster uit het ziekenhuis brengt ze voor me in de kerk.

Zo zachtjes aan zitten we in de regentijd, het kan hier regenen de ganse dag en nacht door en hard hoor. Dat is een ellende met de was, je krijgt hem niet droog, de baboe maakt dan een houtskool vuurtje en daar omheen probeert ze het zoveel mogelijk droog te krijgen, en dan lang strijken tot het droog is.

Van tennissen is nog niet veel gekomen, ik heb haast geen tijd en nu met Toosje komt er natuurlijk helemaal niets van.

Weten jullie misschien of ze bij Lanting al een kindje hebben? Dat werd verwacht in december. Ik zal maar eindigen, en hoop nu gauw te schrijven, met de “Uiver” van Kerstmis.

Toosje is nogal lastig, ze huult aldoor in haar slaap.

Dag lieve Mensen allemaal. Veel liefs van jullie Catho, Toosje, Ineke en Jan.

P.S. Schrijft Piet niet eens een briefje?

Toos en het dochtertje van de dokter

Poerwakarta 24 december 1934.

Lieve Ouders, Zusters en Broer,

Deze brief zullen jullie waarschijnlijk 2e Nieuwjaarsdag ontvangen. Ik wil jullie dus allereerst een gelukkig en voorspoedig Nieuwjaar toewensen, ik bid God dat Hij ons ook dit jaar weer allen voor mekaar wil sparen, en nog vele jaren, zodat we mekaar nog dikwijls in goeden welstand mogen ontmoeten. Nog een maand of vier en we zijn alweer drie jaar in Indië. Het gaat vlug hé? Dan nog drie jaar en dan hopen we te komen, met onze twee kinderen. Ik verlang er zo naar dat jullie ze ook eens zullen zien. Toosje is een heel eind opgeknapt van de mazelen, maar ze moet nog binnen blijven, ze hoest nog ook, dus is het nog wat oppassen, ook houden we Ineke nog aldoor apart, die het tot nog toe gelukkig niet heeft gekregen.

Wat zijn we toch geschrokken van het ongeluk van de “Uiver”, we vinden het vreeslijk, alles ging zo goed dat je aan zo iets niet meer dacht, en nu zeven mannen

gedood en de “Uiver” vernield. Zoals jullie zeker wel weten was één van de passagiers een zeer bekend persoon uit Indië de directeur van Aneta, alle kranten schrijven dan ook over zijn plotseling overlijden. Hij was erg rijk, en had nog maar kort geleden een pracht villa laten bouwen te Bandoeng op de helling van de Pra’hoe, bij de inwijding daarvan, hebben ze een reuze diner gegeven, waar Jan ook aanwezig was.

Nu ben ik toch reuze benieuwd of er nog post voor ons is want ik las in de kranten, dat er nog heel wat post verzameld is (of hebben jullie niet geschreven voor de kerstvlucht?)

Morgen is het alweer Kerstmis, zaterdag was het hier Kerstfeest voor de kinderen, maar ik ben er niet heen geweest omdat Toosje toch nog niet meekon, trouwens daar zullen weinig kinderen geweest zijn want bijna alle kinderen van Poerwakarta hebben mazelen. De dokter had het zo verbazend druk zei hij. Zijn gewone werk in de desa gaat ook door en dan nog zoveel zieke kinderen, zijn kinderen hebben het ook.

Vandaag belde Stienstra ons op dat ze ons eerstdaags eens zouden komen opzoeken, daar zijn we erg blij om want zulke goede vrienden als zij zijn, hebben we hier helemaal niet. Jammer dat de kinderen niet mee kunnen komen nu Toosje mazelen heeft. En wij kunnen zelf niet naar Bandoeng, om de doodeenvoudige reden dat we het niet kunnen betalen, we hebben het erg krap tegenwoordig. Gelukkig komen er nu een maand of wat dat we geen belasting hoeven te betalen en dat scheelt natuurlijk een hoop. Ik heb nu een bediende minder, de kebon heb ik weggedaan omdat de tuin hier veel kleiner is. Nu komt er elke week een koelie in de tuin werken ongeveer een halve dag voor 31 c. Dat komt heel wat goedkoper.

(Jan vervolgt):

Beste familie in Utrecht,

Ook van mij een gezegend Nieuwjaar toegewenst. Ik hoop, in ons aller welzijn, dat 1935 ons een prettiger wereldbeeld zal doen aanschouwen, dan het oude, dat voorbij is. Het lijkt wel of onze oude aarde wordt getroffen door slagen, die ze nooit meer zal te boven komen. De mensheid is verdwaasd. Ieder zoekt zijn eigen weg. Het lijkt, of we een wereldcatastrophe tegemoet gaan. Gelukkig dat we het nieuwe jaar kunnen ingaan met de Kerstboodschap: Vreest niet, want ziet, ik verkondig U grote blijdschap - - . Gelukkig is het, lieve familieleden, dat we straks, hoe wij ook mochten geslagen worden, houvast hebben aan het blijde Evangelie en niet hoeven te steunen op ijdele woorden van mensen.

Wij zijn zeer onder de indruk van het Uiver-ongeluk. Wellicht zullen we nooit de oorzaken er van kennen, doch een woordje heeft het ons toch te zeggen. In velerlei opzicht.

Tenslotte, maak jullie niet te ongerust over het slot van de brief van Catho. We hebben uiteraard in het afgelopen jaar zware uitgaven gehad. En goddank, hebben we ieder kunnen betalen, ook al moeten we de uiterste zuinigheid betrachten. Nogmaals: gezegend Kerstfeest, gelukkig Nieuwjaar van ons allen. Jan.

Poerwakarta 25-1-'35

Lieve Ouders, zusters en Broertje,

Jan is vanavond niet thuis, en dan vind ik het altijd een mooie avond om te schrijven. Het is nog wel pas vrijdag en woensdag gaat de vliegmachine, maar dan ben ik in ieder geval op tijd. Eerst moet ik Janneke feliciteren met haar verjaardag, van ons allen van harte geluk gewenst, heb je een prettige verjaardag gehad zijn er vriendinnen geweest? Of hebben je nog niet zulke aardige vriendinnetjes als op Breskens?

Tot onze grote spijt geen brieven van de Uiver ontvangen, we kregen vorige week van Jan zijn Vader een brief en die hadden hun brief die ze ons per Uiver hadden gezonden, terug ontvangen met olie besmeurd en beschadigd, ze bewaren hem natuurlijk als iets bijzonders.

Vond Jeanne het nogal aardig in Zeeland, je schrijft wel dat je daar geweest bent maar niet of je het aardig vond. Ben je ook nog bij Cathlien de Bruijne, nu vrouwe Cappon geweest? Pa en Moeke vonden het zeker wel erg gezellig dat oom Piet en tante bij hen logeerden, schrijven jullie eens het één en ander van hen: Hoe het met Jo gaat, en de jongens, wat doet Giel, en is Piet nog onderwijzer? Als je bij De Putter was dan was het zeker een aanhoudend gepraat over Catho en Jan? (Of verbeeld ik me nu al te veel).

Toosje is gelukkig helemaal beter, en Ineke heeft geen mazelen gehad. Toosje heeft zo'n driewielige fiets net zoiets als dat van Piet indertijd, nu doet ze niet anders dan maar fietsen. Ze kan het reuzegoed. Nee wij hebben geen kerstboom gehad, die kun je hier niet krijgen of je zou ze uit Bandoeng moeten bestellen want daar heb je ze wel, maar erg duur.

Ik doe de laatste tijd nogal aan tennissen, maar dat is vrij moeilijk, en de zuster uit het ziekenhuis en ik zijn de enige beginnelingen, en de goede spelers spelen liever niet met krukken, dat is te begrijpen.

1935: Jan (uiterst links) bokst tegenwoordig ...

Ik ben nu druk aan het oefenen 's middags als de andere spelers er nog niet zijn, samen met de ballenjongens, die gooien me de ballen toe, en ik maar proberen om ze behoorlijk terug te krijgen, de tennisbaan is vlak voor ons huis dus dat is makkelijk. Toosje staat nogal eens aan het hekje te kijken als mammie tennist. En Jan bokst tegenwoordig twee avonden in de week, natuurlijk enkel en alleen voor de sport, stel

je voor dat hij wedstrijden ging boksen, daar denkt hij niet aan. Ik vind het niet zo aardig om te zien, maar het is een reuze sport voor je lichaam, je krijgt er spieren van, reuze zeg.

Dat we zo aan de sport begonnen zijn, doen we voornamelijk omdat je hier daar echt behoefte aan hebt, dan heb je juist veel minder last van de warmte, maar transpireren dat je doet, nee dat is niet mooi meer, maar ja daar is niets aan te doen, dan komen al de kwade stoffen er uit. Ik doe ook nogal aan kamergymnastiek, want ik wil graag mijn slanke lijn wat bewaren, en ik heb al twee kinderen gekregen. Daar verbetert je lichaam niet op. Dat Ineke 30 december gedoopt is, heb ik al eens geschreven hè. Er waren misschien ongeveer tien (?) mensen in de kerk, erg weinig hè, maar er zijn hier maar heel weinig Christenen.

Ik hoop weer gauw een brief van jullie te mogen ontvangen. Ik wou toch zo graag eens komen, hé, nog drie jaar en drie maanden, dat lijkt toch nog erg lang, hè! Heel veel liefs van jullie Catho, Toosje, Ineke en Jan.

P.S. Willen jullie eens opletten of je ook vermoeden dat de brieven opengemaakt zijn? Er wordt gezegd dat onze postdirecteur zich daaraan schuldig maakt en plakken jullie vooral ook jullie eigen brieven goed dicht.

Cathlien de Bruijne, nu vrouwe Cappon: een nichtje van Catho van haar moeders kant. De benaming "vrouwe" werd in de regio gebruikt voor een getrouwde vrouw en de gehuwde staat verschaft een vrouw meer respect dan het ongehuwd zijn, want het huwelijk was het einddoel van de vrouw.

Cathlien de Bruijne en haar man zouden Catho nog tot laat in hun leven blijven opzoeken.

Poerwakarta 18-2-'35.

Lieve pa, Moe, Zusjes en Broer,

Het is aanstaande zaterdag 23 Februari Moeke's verjaardag. Mijn brief zal iets te laat komen, maar toch niet veel, Moeke hartelijk gefeliciteerd hoor, ik hoop dat we nog heel dikwijls je verjaardag mogen vieren en ik hoop zo dat ik dan ook eens bij jullie zal zijn, ook Pa en de Zusters en Piet van harte gelukgewenst. Ik hoop dat die dag niet overschaduwd wordt door zorgen en moeilijkheden, want uit jullie laatste brief lees ik toch nogal ernstige dingen, ik vind het wel een beetje verdrietig, en van hieruit kan ik er zo moeilijk over meepraten. Het is zo erg moeilijk om een goed denkbeeld van alles te krijgen, of ik het niet te zwaar opneem of misschien te licht acht. Maar ik geloof toch ook dat het reuze jammer is dat Pa bij de Talbot garage weg is en soms denk ik wel dat het misschien toch veel beter geweest was dat je de zaak in Breskens niet had verkocht, die heeft Pa zo echt van niets tot iets gebracht, en dat dan maar weg doen, maar enfin daar is niets meer aan te veranderen en Pa zal het wel beter weten dan ik. Corry schrijft ook over kamers verhuren. Wordt daar ook mee bedoeld pensiongasten houden? Ik zou het erg verdrietig vinden dat Moeke dat nu nog moest gaan doen. Ze wordt ook al zo zachtjes aan een dagje ouder, nee, als het maar enigszins kan vind ik haast dat jullie dat niet mogen doen. Ik hoop dat jullie me dat niet kwalijk nemen, hé, dat ik dat schrijf, maar ik vind het ook zo vervelend.

Ineke in de wagen

Ik kan er haast niet aan denken.

Schrijven jullie nog eens gauw terug, want ik ben natuurlijk heel erg benieuwd. Ik ben erg blij dat jullie allen zo gezond zijn, niet één met griep, is Piet al helemaal beter, eet hij nog zo slecht, wij maken het gelukkig allen wel. Ineke groeit hard, maar ze lijkt me gezond, ze is erg vrolijk. Toosje is nog altijd niet de oude, maar op den duur zullen we dat toch wel overwinnen. Hierbij een kiekje van Ineke in de kinderwagen, het is niet heel erg mooi gelukt, een beetje te erg zwart en wit, maar je kan duidelijk zien hoe ze is, een schatje, hè!

Jan wil ook nog schrijven, dus moet ik eindigen. Nogmaals een prettige verjaardag gevierd en een hartelijke verjaardagszoen voor Oma van de beide kleinkinderen en van jullie Catho.

Beste familie,

We hadden afgesproken, dat ik deze keer aan jullie zou schrijven, doch aangezien Moe jarig is, wilde Catho toch liever zelf schrijven. Ook van mij hartelijk gefeliciteerd, Moeke. Ook ik hoop, dat we Uw verjaardag nog eens gezamenlijk zullen kunnen vieren. Ik hoop, dat de financiële zorgen zich intussen een beetje hebben opgelost en dat achteraf zal blijken dat de toestand niet zo ernstig is als de indruk die wij kregen. Een strop zou het natuurlijk zijn, als Pa het geld zou kwijt zijn, dat in de zaak van Verduyn is gestoken. Wij hopen, dat hier nog het een en ander zal te redden zijn. Overigens geloof ik dat er veel mensen zijn, die ernstiger crisisrampen te verduren hebben gehad. Ik heb zo'n idee, dat het tegenwoordig in Holland niet meevalt om ergens een verdienste uit te slaan, tenzij dan als ambtenaar aan een of ander crisisbureau! Zou er niet iets in zitten om te trachten weer bij de General Motors te komen? Misschien heeft Pa zijn buik vol van de autohandel. Ik zou het mij kunnen voorstellen. Zoals Catho reeds geschreven heeft, gaat het ons goed. Een

beetje erg warm af en toe, doch dat is dan ook alles. We tobben nog een beetje met Toosje, doch we hebben gegronde hoop, dat ze geleidelijk zal aansterken. We krijgen er tegenwoordig goed eten in en dat is natuurlijk een voornaam artikel. Ontvang nogmaals onze gelukwensen en hartelijke groeten. Jullie Jan.

“De zaak van Verduyn”: een snoepfabriek in Breskens.

Poerwakarta 11-3-'35.

Lieve Mensen thuis,

Ik heb wel een half uur lang naar het luchtpostpapier gezocht, maar kan het onmogelijk vinden. Ik denk haast dat het met Jan zijn paperassen mee is genomen naar kantoor, ik zal het nu maar wagen op gewoon papier, want morgen moet ik de brief gepost hebben en de winkels zijn al gesloten. Jan is voor drie dagen op tournee. Ik vind het niet prettig om zo alleen te zijn. Vooral 's nachts. Daarom heeft Jan voor een waker gezorgd, dan is er tenminste toch iemand als er ineens iets gebeurde. Vorige week jullie brief ontvangen en ik ben erg blij dat jullie zo'n prettige verjaardag gehad hebben, ik geloof dat jullie meer kennissen hebben dan wij, want ik zal toch niet weten wie ik zou moeten vragen op mijn verjaardag. Ook kreeg ik nog een brief van Piet, getiept, knap hoor! en van Janneke. Janneke haar tekentalent is overgeslagen tot dichttalent, geloof ik. Nou we zullen er maar het beste van hopen, heb je ook al eens een gedicht opgestuurd, net als indertijd je tekeningen?? Wat is dat toch vervelend dat die man die jullie huis huurt, niet betaalt, ik zou toch maar zien dat ik het in handen kreeg, goedschiks of kwaadschiks, jullie moeten toch ook leven, nietwaar?

1935 Catho de Smidt met Toos, Ineke en de Lancia

Wij hebben een auto gekocht, een Lancia (*onleesbaar*) vierzits, tweedehands, natuurlijk, hij is nog in schitterende conditie. Jan is er reuzetrots op. De prijs is f 650,-. Jullie begrijpen wellicht niet hoe we dat kunnen betalen, dat zouden we van ons eigen salarischeld ook niet kunnen, maar Jan mag 9 c per km. declareren en van dat geld kan hij een auto kopen op afbetaling. Het blijft voor het gouvernement natuurlijk net eender of er een of andere autoverhuurder aan Jan zijn ritten verdient,

of dat wij er een auto van kopen. We hopen hem in een goed jaar afbetaald te hebben, nou blijft natuurlijk echter de risico als er eens iets gebeurt, waardoor je een geweldige reparatie nodig zou hebben, dan zou het bezwaarlijk worden om dat te betalen, maar wie niet waagt, die niet wint, op zijn tijd een nieuwe band en zo, dat gaat ook nog best van het declaratie geld. Jan zal er zelf ook nog wel eens wat over schrijven, want hij is er mee in de wolken! Vooral omdat het een Lancia is. We maken het allen gelukkig nog goed. Toosje knapt zachtjes aan op, Ineke is ook goed gezond, maar ze heeft nog geen tandjes, enfin, zo vlug hoeft dat nu ook niet. Ik heb nog een paar aardige kiekjes, maar die durf ik nu in deze brief niet stoppen, omdat die dan veel te zwaar wordt. Dat Gerrit de Bruin zijn ouders in Bandoeng komen heb ik gehoord, we kregen laatst een brief van hem en toen schreef hij dat hij ook al een baantje voor zijn vader heeft, wat het is weten we niet. Overigens hebben zij het niet zo slecht, hoor, hun wachtgeld is verhoogd, dan is hij voorlopig leraar aan een technische school in Bandoeng en kan hij binnenkort weer terug bij de suiker en zijn suikercarrière vervolgen, ze verwachten een tweede kindje. Nellie is er erg blij om. Het zijn echt hartelijke lui, hoor, wij komen er graag en zij ook bij ons, dan praten we fijn Kezands, want dat doen we anders niet om de kinderen. Spreken jullie nog altijd het dialect of niet meer? Nu moet ik eindigen. Schrijven je een beetje gauw terug, want ik ben erg benieuwd hoe het met de zaken gaat. Daag allemaal Een zoentje van Toosje en Ineke en ook van jullie Catho.

(Ongedateerd stukje papier, zelfde inkt):

P.S. Zeg Corry, kun je me eens schrijven hoeveel een abonnement op “De Jonge Vrouw” kost (voor Ned. Indië). Ik zou zo graag zo’n soort blaadje lezen en dan lijkt me dat wel het beste toe. Je kunt dat hier of daar wel te weten komen, hè, wellicht zal het er wel op staan. Als ik er toe overga kun jij me wel opgeven hè? Maar je mag het nu nog niet doen, hoor, ik moet eerst weten of we het wel kunnen betalen. Catho.

De aula van de Technische Hogeschool Bandoeng

De volgende twee brieven zijn geschreven toen Catho en Jan na de verlofperiode van 1938-1939 in Nederland op Sumatera woonden, in Muara Tembesi. Over de tussenliggende periode kun je lezen in mijn boek over Jan (Ineke, 2005).

Weer in Nederlands-Indië

Badjoebang 25-9-'39

Lieve Mensen,

Zoals jullie boven mijn brief kunnen zien, ben ik nu op het N.I.A.M. terrein. Jan heeft ons gisteren gebracht, ik ben maar blij dat ik hier vast ben, want die rit hier naartoe viel niet mee, en de weg was slecht. Wij wonen voorlopig in het hotel hier, ik hoop nu maar dat de baby zich gauw aankondigt, ik ga dan naar het ziekenhuis en de kinderen naar de chef hier. De kinderen vinden het wat fijn hier, ze hebben nu ineens veel vriendinnetjes, vooral Toos geniet daar van, dat begrijpen jullie. Ze is vanmorgen voor het eerst naar school gegaan. Ik ben benieuwd hoe het gaat. In ieder geval kan ze wel mee, want ik ben een maand voor bij deze school, maar ze zal toch wel even moeten wennen aan het klasseverband. Overigens is dat juist goed, want het thuis les geven is wel eenzijdig. We maken het allen goed, Jan heeft gelukkig tot nog toe geen spoortje last van dysenterie, ik hoop toch zo dat het zo blijft. Ik maak het naar omstandigheden ook goed. Dokter zegt dat alles in orde is, dus wat wil je meer. De dokter hier is erg goed, iedereen boft geweldig op hem. Laatst kregen we een brief van de Lantings, die hebben nogal met ziekten te tobben. Zij is in april geopereerd, twee steentjes uit de nieren gehaald, ze woog maar 49 kg meer, en een paar maanden later kreeg ze een hevige aanval van malaria Tropica, wat erg gevaarlijk is. Piet schijnt ook niet helemaal gezond te zijn, ze hebben het ook niet zo erg naar de zin op Java, dat begrijp ik niet, enfin met al die misère is dat geen wonder. Hoe maken jullie het, allen nog goed? Een prettige tijd zal het in Holland ook niet zijn nu. We hebben de opening van de Staten Generaal beluisterd, die rede van de Koningin waar Corry over schreef, hebben we de andere dag 's avonds om 6 uur gehoord, dus we zijn er niet 's nachts voor opgestaan, dat kon ook niet want we wisten het niet.

Modebladen heb ik op het ogenblik niet omdat ik nu toch niets voor me maken kan, ik hoop me echter weer te abonneren op hetzelfde blad en dan stuur ik je er weleens een paar. Dat naai elastiek kan ik hier ook kopen, ik heb het echter nog niet geprobeerd. Wat doen jullie toch met een hond op een bovenhuis?

Schrijven jullie nog eens gauw; van Jan zijn ouders hoorden wij nog niets, na het uitbreken van de oorlog, wij zijn natuurlijk erg verlangend naar enig bericht van hen. Oom Bram woont wel erg in de buurt van het westelijk front hè.

Nou lieve Mensen, ik hoop als jullie deze brief ontvangen, dat we dan al een zoon hebben.

Daag, veel liefs van jullie To, Jan en kinderen.

Ellen de Putter is 10 October 1939 geboren

N.I.A.M.: Nederlands-Indische Aardolie Maatschappij

De verwachte zoon bleek een dochter te zijn. Jan zou haar bij de Burgerlijke Stand laten inschrijven als Ellen Marianne. Die naam bedacht hij op weg naar het Gemeentehuis. Catho zou ons later uitleggen dat zij alleen een jongensnaam hadden bedacht en dat Jan de naam van Elly van Weijk, een kennis van de familie de Putter mooi had gevonden.

“Oom Bram”: Een broer van Pa de Smidt woonde op een boerderij in de buurt van Verdun. Op 1 september 1939 had Duitsland Polen aangevallen, waarna Frankrijk en Engeland aan Duitsland de oorlog hadden verklaard. Nederland handhaafde zijn neutraliteitspolitiek.

Catho, Toos en Ineke bij de wieg van Ellen

De laatste brief van de meer dan 50 door Jan's moeder bewaarde brieven uit Indië handelt over de bestaansmogelijkheden van een alleenstaande vrouw in deze kolonie en is mede daarom interessant. De brief is afwisselend door Catho en Jan geschreven. We zien in de eerste paar regels dat het beroep van kleuteronderwijzeres (of, zoals toen ook werd gezegd: Fröbelonderwijzeres) niet hoog werd gewaardeerd. Het belang van onderwijs aan kleuters zou pas jaren na de oorlog in het algemeen worden ingezien. F.W. Fröbel was een Duitse pedagoog die de eenheid benadrukte tussen de mens en de natuur waarin hij leeft om tot innerlijke harmonie te komen. Hij ontwikkelde lesmateriaal voor het kleine kind.

Moeara Tembesi 21-12-'39

Lieve Mensen,

De brief over Janneke hebben we ontvangen, we waren natuurlijk wel wat verbaasd. En nu willen jullie weten hoe wij daar over denken? Ja, ik vind het erg flink van Janneke, en ik geloof ook dat dat werk haar op den duur prettiger zal zijn, dan in Holland aldoor maar lastige kinderen zoet te houden. Inderdaad is het salaris voor Indië niet hoog, fl 150,- in de maand, maar als je kans hebt om nog wat bij te verdienen dan zal dat toch wel gaan, denk ik. Laten we zeggen dat je fl 75,- aan kostgeld betaalt, fl 25,- om je reis af te lossen, dan blijft er nog fl 50,- over, voor kleren, en alle andere uitgaven, je moet natuurlijk ook altijd wat opzij leggen voor als je eens een dokter zou nodig hebben. Ik weet niet of je daar fondsen hebt, maar ik geloof het wel. Zolang wij nog op de buitengewesten wonen, zou je bijvoorbeeld je grote vakantie bij ons kunnen doorbrengen, en moet je ook wat sparen voor die reizen die, als we ver weg wonen natuurlijk niet goedkoop zijn. Natuurlijk willen wij ook altijd wel een beetje helpen hoor, in die onkosten. Komen we later op Java ... graag willen, dan zou ... veel meer kunnen bez...(een hoek uit het papier geknipt, wellicht door de censuur) ...

Jammer dat je niet schrijven ... heet of waar het van uit gaat, dan zouden wij wat meer weten. Het zal in het begin weleens moeilijk voor je zijn, in een doodvreemd land, en meisjes die je niet begrijpt, lesgeven, want de oosterse mensen leer je niet makkelijk kennen, en bovendien werk wat je nog nooit gedaan hebt, maar die moeilijkheden zijn er om te overwinnen en als je eenmaal zover bent, denk ik dat het wel gaan zal. Ik begrijp best dat Moeke allerlei bezwaren heeft, maar we moeten nu eenmaal op een gegeven moment onze kinderen los laten, en zo jong is Janneke nu ook niet meer. Bovendien heeft ze er toch erg veel aan dat wij hier ook wonen, als er iets bijzonders is kunnen wij toch altijd helpen, en mekaar bereiken, ik vind dat voor Janneke van veel waarde en heel anders dan dat ze naar een land ver weg zou gaan waar ze geen familie heeft. Zo lang de Lantings nog in Buitenzorg wonen, kan ze daar ook weleens heen gaan, want dat is dichtbij Batavia, per trein te bereiken meen ik! En die zullen je met liefde ontvangen. De bootreis is niet zo erg gevaarlijk als je met de boottrein tot Marseille of Genua gaat. Enfin we zullen nu maar afwachten of je het krijgt. Zo ja, dan lijkt me het het best om twee of een maand eerder te komen en dan bij ons te blijven, dan kan je vast hier wat aan het klimaat wennen, het Indische leven leren kennen, en wat Maleis leren. Ja, voor Moe is het natuurlijk niet leuk, het afscheid van je ouders nemen, is wel één van de moeilijkste dingen, maar

dat kan nou eenmaal niet anders, en Moe houdt nog zoveel dochters over, hé.
Als het doorgaat moeten jullie maar gauw schrijven, want dan zal er nog wel het één en ander te regelen zijn waarvoor je onze raad kunt gebruiken. Van onze overplaatsing waar ik jullie over schreef, hebben we niets meer gehoord, ik weet dus niet of het nog zal gebeuren. Rijden jullie al schaats, het vriest weer fijn, hè, is het weer zo bar als vorige winter? Maken jullie het nog goed? Hier gaat alles goed, Ellentje wordt een schat, ze is toch zo lief. Toosje is gelukkig zowat van het hoesten af, maar Ineke nog niet helemaal. Morgen komt de dominee en zal hij Ellen dopen. Ik heb een snoezig doopjurkje voor haar gemaakt, hoewel dat voor hier thuis haast niet nodig is, maar ik vind het toch wel aardig.
Jan wil ook nog wat schrijven, dus stop ik er mee. Ik wens jullie allen een zeer gelukkig nieuwjaar toe. Wil ook onze gelukwensen overbrengen aan de familie van Camp en Spierenburg. Veel liefs van jullie To.

(Jan vervolgt):

Ik ben een tijdje geleden begonnen aan een brief aan jullie, doch omdat het zo laat werd ben ik er toen mee gestopt en heb hem niet meer afgemaakt. Ik hoop echter gauw opnieuw te beginnen. Hierbij gaan nog enige foto's. Hoe vinden jullie onze baby? Jammer dat je op een foto zo weinig kunt zien, doch het is een schat hoor. We zijn er allemaal zo gek mee.
Wat Janneke betreft nog het volgende: er komen geregeld tientallen meisjes als onderwijzeres en verpleegster e.d. naar Indië, dus wat dat betreft is het niets bijzonders. Sommigen kunnen er niet tegen, om in een vreemd land ver van hun familie te wennen. Zo zijn er pas een paar jonge mannen, die voor de B.P.M. (oliemaatschappij) waren uitgekomen op een salaris van fl. 350,- p. maand, terug gegaan naar Holland, waar ze dan kunnen stempelen, omdat ze heimwee kregen. Maar dat hangt natuurlijk helemaal van de persoon af. Het salaris is m.i. een fl. 50 of fl. 75 te weinig, doch het is wel te doen, als men zuinig is. Je moet nl. wel wat anders leven hier dan in Holland. Voor een jong meisje is het goed om in een tennisclub te zijn, geregeld te gaan zwemmen enz. en dat kost allemaal geld. Wie zijn kleren niet zelf kan maken, doch aangewezen is op Gerzon, betaalt 2 à 3 maal zooveel als in Holland. Winterkleren zijn echter niet nodig. Dus moet je een naaimachine hebben, een fiets, nog eens een naaister huren. Je ziet, ik weet er alles van! Welke kans op bijverdiensten is er? Toch zeker wel gering of ze zouden moeten bedoelen: agente van een levensverz. mij. te worden. Van welke instelling gaat alles uit? Dat bepaalt n.l. ook zo'n beetje in welk milieu men terecht komt. Zo nodig kan ik daar wel naar informeren. Ook, als het moet, bijv. aan de Gereformeerde Kerk vragen om aandacht aan een alleenwonende jongedame te besteden. Ze zouden dan zeker zorgen, dat zo'n meisje hier en daar wordt opgenomen, want zo enghartig als in Holland op kerkelijk gebied zijn we hier niet. Ik ben wel benieuwd wat het wordt! Nog veel heil en zegen in 1940, een gelukkig Kerstfeest. Jan.

P.S. (To): Wat Jan schrijft over jurken naaien, dat zal zo'n vaart niet lopen, hoor, desnoods zouden we dat in de vakantie samen bij mij kunnen doen.

*“De dominee komt Ellen dopen”: zie mijn boek over Jan (De Putter, 2005, p. 40).
“Familie Van Camp”: Corry was verloofd met Jo van Camp, haar latere echtgenoot.
“Familie Spierenburg”: Hanny was verloofd met Anton Spierenburg, haar latere echtgenoot.
“Stempelen”: In Nederland was de werkloosheid nog steeds hoog. Voor een uitkering moest men zich regelmatig melden (stempelen).*

Van Jannekes plannen om naar Indië te gaan is niets terechtgekomen. Zij trouwde met Jo van Ree en kreeg vier kinderen. In de jaren vijftig werd zij opgenomen in de W. Arntsz Stichting voor psychiatrische patienten in de Agnietenstraat te Utrecht. Catho heeft in die tijd dikwijls voor Jannekes kinderen gezorgd. Het jongste zoontje, Jan van Ree heeft als kleuter ongeveer een jaar bij Catho in huis gewoond. Regelmatig bezocht Catho haar zus Janneke in het gesticht. Het verblijf in een psychiatrische inrichting was in die tijd zwaar mede door de toenmalige behandelmethoden. Uiteindelijk is Janneke genezen verklaard. Zij scheidde van haar man. Zij verloor haar enige dochter, Cathlientje van Ree door een fataal auto ongeluk. Janneke is in 1992 te Oostburg gestorven.

*Ook met haar zus Hanny zou Catho na de oorlog intensief contact houden. Hanny's oudste zoon bezocht een tijdlang een lagere school in de buurt van Catho en kwam dan bij haar zijn lunch gebruiken. Hanny stierf in 1974. Die vroege dood van haar jongste zusje heeft Catho veel verdriet bezorgd.
Corry bood Catho en haar kinderen na de oorlog dikwijls gastvrijheid. Omgekeerd logeerde Corry's jongste dochter regelmatig bij Catho in Utrecht.*

Jan stierf in concentratiekamp Muntok in 1944.

Voor haar kleinkinderen is Catho altijd een lieve zorgzame grootmoeder geweest. Zij trad ook hen met liefde en respect tegemoet. Catho overleed in januari 1999.

In mei 2009 overleed mijn zus Toos de Putter.

Met dank aan Catholijn en Maaïke Jonker en Marja v.d. Pol, kleindochters van Catho, voor hun bemoedigen tijdens de bewerking van de brieven, het meelesen en de bewerking van de oude foto's.

Ineke de Putter. Groede, November 2009.

Catho de Smidt 1909 - 1999